

Kiistämättömästi velkaa

Velkomusasian aineellinen oikeellisuus ja yksipuolinen tuomio ulosottoperusteena

Prosessioikeuden eurooppalaistuminen
Tutkielma

Laatija:
Henri Jaakkola

17.5.2023

Tutkielma

Oppiaine: Oikeustiede

Tekijä: Henri Jaakkola

Otsikko: Kiistämättömästi velkaa – Velkomusasian aineellinen oikeellisuus ja yksipuolinen tuomio ulosottoperusteena

Ohjaaja: Tuomas Hupli

Sivumäärä: 69 sivua

Päivämäärä: 17.5.2023

Tämä tutkielma käsittelee velkomusasioissa annettuja yksipuolisia tuomioita ja niiden käyttöä ulosottoperusteena. Yksipuolisia tuomioita ja ulosottomenettelyjä värittää laajalti pyrkimys tehokkuuteen, jolloin helposti unohtuu yksittäisten velallisten asema, joka on pääsääntöisesti heikompi sekä suhteessa velkojaan että velkomusasiaa käsitteleviin viranomaisiin. Tutkielman tavoitteena onkin tarkastella lainopin keinoin yksipuolisiin tuomioihin ja ulosottomenettelyyn liittyviä erityispiirteitä etenkin ylivelkaantuneiden velallisten näkökulmasta. Tarkastelussa on erityisesti viranomaisten tavat edellyttää velallisen aktiivisuutta tai reagoida velallisen passiivisuuteen sekä velallisen käytettävissä olevien oikeussuojakeinojen edellytykset ja tehokkuus. Velallislähtöinen näkökulma kytkeekin tutkielman ylivelkaantumisen ehkäisemistä koskevaan ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun, minkä vuoksi tutkielmassa esitetään myös suosituksia esille tulleiden ongelmakohtien ratkaisemiseksi.

Yksipuolinen tuomio mahdollistaa ulosotto toimien aloittamisen ja loppuunsaattamisen ilman lainvoimaista tuomiota. Lainvoimaisuuden vähäinen merkitys tekee yksipuolista tuomioista tehokkaita ulosotto perusteita, mutta samalla yksipuolisiin tuomioihin liittyvä tehokas oikeussuojakeino, takaisinsaanti, on velallisen käytettävissä jopa vuosia täytäntöönpanon päättymisen jälkeen. Näennäisessä tasapainossa oleva tilanne perustuu osin vanhentuneisiin säännöksiin, joita tulisikin täsmentää lainmuutoksilla. Muutospainetta näkyy lisäksi tuomioistuinten mahdollisuuksissa ja velvollisuuksissa tutkia summaarisia asioita oma-aloitteisesti eli ilman passiiviseksi jääneen velallisen myötävaikutusta.

Peilattaessa takaisinsaannin laajaa käytettävyyttä ulosoton säännönmukaisen muutoksenhakuun, korostuu myös lopullisen tilityksen muutoksenhakuoikeutta rajaava vaikutus. Lopullinen tilitys on sekä huonosti perusteltu että tarpeeton osa ulosoton muutoksenhakujärjestelmää, jonka selkeydestä ja tehokkuudesta tulisi huolehtia etenkin ylivelkaantuneiden velallisten kohdalla.

Avainsanat: velkomus, perintä, summaarinen riita-asia, yksipuolinen tuomio, ulosotto peruste

Sisällys

Kiistämättömästi velkaa.....	I
Lähteet.....	V
Lyhenteet.....	XIX
1 Johdanto.....	1
1.1 Tutkielman tausta.....	1
1.2 Tutkimuskysymykset ja metodi.....	3
1.3 Suhde aiempaan tutkimukseen ja ajankohtaisiin hankkeisiin	4
1.4 Tutkielman rakenne.....	6
2 Yksipuolisen tuomion oikeellisuus ja oikeusturvaongelmat	7
2.1 Velkomusasian käsittely	7
2.1.1 Suppeasta haastehakemuksesta yksipuoliseen tuomioon.....	7
2.1.2 Yksipuolinen tuomio ja oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin	10
2.2 Tuomioistuimen tutkimisvalta ja -velvollisuus summaarisissa asioissa	13
2.2.1 Summaaristen asioiden käsittelyn tehokkuus ja prosessiekonomia	13
2.2.2 Haastehakemuksen puutteellisuus ja selvä perusteettomuus.....	15
2.2.3 Selvään perusteettomuuteen liittyvä oikeuskäytäntö ja EU-oikeuden vaikutus	17
2.2.4 Laajentuvan tutkimisvelvollisuuden suhde määräämisperiaatteeseen ja väittämistaakkaan	22
2.3 Takaisinsaanti ja yksipuolisen tuomion lainvoiman edellytykset.....	25
2.3.1 Takaisinsaanti muutoksenhakukeinona.....	25
2.3.2 Takaisinsaantihakemuksen sisältövaatimukset.....	26
2.3.3 Takaisinsaannin määräaika	28
2.3.4 Takaisinsaannin rajattomuuden vaikutus velkomusprosessin funktioon	31
3 Yksipuolinen tuomio ulosottoperusteena.....	33
3.1 Ulosottoperusteet ja ulosottoon siirtymisen ajankohta	33
3.2 Yksipuolisen tuomion lainvoiman puuttumisen merkitys	34
3.2.1 Poikkeuksellisen vahva ulosottoperuste.....	34
3.2.2 Ulosmittauksen keskeytys	37
3.3 Velallisen passiivisuuden perustuva täytäntöönpano rajat ylittävissä tilanteissa	39
3.3.1 Ulosoton kansainvälistyminen	39

3.3.2	Ulkomaalaisen yksipuolisen tuomion täytäntöönpano.....	41
3.3.3	Eurooppalaiset ulosottoperusteet	44
4	Oikeussuojakeinot ulosottomenettelyn aikana ja sen jälkeen	49
4.1	Ulosottoperusteiden kumoaminen.....	49
4.2	Ulosoton säännönmukaiset muutoksenhakukeinot	50
4.2.1	Ulosottovalitus	50
4.2.2	Täytäntöönpanoriita	53
4.2.3	Takarajana lopullinen tilitys	54
4.2.4	Itseoikaisu ja hallintokantelu	59
4.3	Ylimääräinen muutoksenhaku.....	61
4.4	Oikeudenkäyntikulut oikeussuojan esteenä	65
5	Lopuksi	67
5.1	Johtopäätökset.....	67
5.2	De lege ferenda -suosituksia ja jatkotutkimusehdotuksia	68

Lähteet

Kirjallisuus

- Andersson, Torbjörn, Harmonization and Mutual Recognition: How to Handle Mutual Distrust? *European Business Law Review* 17 (3) 2006, s. 747–752.
- Angwin, Julia – Larson, Jeff – Mattu, Surya – Kircher, Lauren, Machine Bias: There's software used across the country to predict future criminals. And it's biased against blacks. *Pro Publica* 23.5.2016
(<https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>, Luettu 25.4.2023).
- Ekelöf, Per Olof, *Civilrätt och civilrättskipning*, s. 229–252 teoksessa Bernitz, Ulf – Dufva, Bill W. – Grönfors, Kurt – Lindencrona, Gustaf – Rodhe, Knut, *Festskrift till Jan Hellner, P A Norstedt & Söners* 1984.
- Ellilä, Tauno, *Sivullisen oikeussuojan takeista ulosotossa erityisesti silmälläpitäen ulosmittausmenettelyä*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 1947.
- Ervasti, Kaijus, *Pääkäsitelyssä ratkaistut riita-asiat ja oikeudenkäyntikulut käräjäoikeuksissa*. *Defensor Legis* 5/2009, s. 743–760.
- Ervo, Laura, *Oikeudenmukainen oikeudenkäynti*. *Alma Talent Oy* 2005.
- Ervo, Laura, *Debtor Protection and Enforcement Efficiency according to Finnish Law*. *Access to Justice in Eastern Europe* 4/2020, s. 265–282.
- Gruber, Urs Peter, *Verordnung (EG) Nr 1896/2006 des Europäischen Parlaments und des Rates vom 12. Dezember 2006 zur Einführung eines Europäischen Mahnverfahrens*, s. 251-401 teoksessa Rauscher, Thomas – Gruber, Urs Peter – Heiderhoff, Bettina – von Hein, Jan – Mäscher, Gerald – Pabst, Steffen – Varga, István – Weller, Matthias – Wiedemann, Denise – Hein, Jan, *Europäisches Zivilprozess- und Kollisionsrecht EuZPR/EuIPR, Band II: EG-VollstrTitelVO, EG-MahnVO, EG-BagatelIVO, EU-KPfVO, HProrogÜbk* 2005, *EG-ZustVO* 2007, *EG-BewVO*, *EG-InsVO*. Neljäs, uudistettu painos. *Otto Schmidt KG* 2014.
- Halila, Jouko, *Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita*. *WSOY* 1955.

- Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeudet. Toinen, uudistettu painos. WSOYpro 2011. (Hallberg ym. 2011)
- Havansi, Erkki, Määräajat ja oikeudenkäynti. Alma Talent Oy 2004.
- Helenius, Dan – Linna, Tuula, Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy 2021.
- Hershkoff, Helen – Loffredo, Stephen, Getting By: Economic Rights and Legal Protections for People with Low Income. Oxford University Press 2019.
- Hiilamo, Aapo - Keski-Säntti, Markus - Kääriälä, Antti - Hiilamo, Heikki, Nuorten aikuisten maksuhäiriömerkinnät: rekisteritutkimus ikäkohorteilla 1987 ja 1997. Itsenäisyyden juhlavuoden lastensäätiö sr. 2021. Itlan tutkimukset 2/2021.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2017.
- Hirvonen, Hannu, Koronakriisi ja kohtuuttomat ehdot – kuluttajaoikeudellinen katsaus pandemian vaikutuksiin. Liikejuridiikka 1/2021, s. 117–129.
- Hormia, Lauri, Asianosaisen poissaolosta siviiliprosessissa: Tutkimus yksipuolisesta eli kontumasiaalimenettelystä erityisesti ns. dispositiivisia riita-asioita silmällä pitäen. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1988.
- Isotalo, Eetu – Kanninen, Ohto – Karhunen, Hannu – Maczulskij, Terhi – Ravaska, Terhi, Ulosottovelka, sosiaaliturva ja työn tarjonta. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 40/2021.
- Jokela, Marjut, Tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus kuluttaja-asioissa – unionin oikeuden vaatimukset. Korkeimman oikeuden vuosikertomus 2015, s. 8–11. (https://www.korkeinoikeus.fi/material/attachments/kko2/vuosikertomukset/9g8vsvmLp/Vuosikertomus2015_web.pdf, Luettu 25.4.2023).
- Jorgensen, Tanja, The Way to Over-indebtedness – Intensive Marketing, Easy Access to Loans, and Insufficient Legislation. Juridica International 22/2014, s. 71–95.
- Kalamees, Piia – Sein, Karin, Effective Protection of Consumers by the UCTD in Order for Payment Procedure: The Estonian Example. International Comparative Jurisprudence 6 (1) 2020, s. 46–61.
- Keinänen, Anssi – Vartiainen, Niko, Pikaluottojen valvonta: Miten lainsäädännön valvonta toteutuu käytännössä? Edilex 23/2016 (<http://www.edilex.fi/artikkelit/16796>, Luettu 25.4.2023).
- Koponen, Pekka, Ylimääräinen muutoksenhaku. Alma Talent Oy 2017.

- Koskelo, Pauliine, Tuomarin ja asianajajan tehtävät ja vastuu EY-oikeuden huomioon ottamisessa kansallisessa lainkäytössä, s. 623–635 teoksessa Pirjatanniemi, Elina – Kaila, Heidi – Suksi, Markku, Yksilön oikeusasema Euroopan unionissa: Juhlakirja Allan Rosas. Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti 2008.
- Koulu, Risto, Muutoksenhaku ulosotossa. Lakimiesliiton Kustannus 1997.
- Koulu, Risto, Kuka hoitaa summaariset asiat? Lakimies 7–8/2000, s. 1181–1196.
(Koulu 2000a)
- Koulu, Risto, Kansainvälisen prosessi- ja insolvenssioikeuden pääpiirteet. Lakimiesliiton Kustannus 2000. (Koulu 2000b)
- Koulu, Risto – Lindfors, Heidi, Ulosotto-oikeus. Edita Publishing Oy 2009.
- Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna. Insolvenssioikeus. 4., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2017.
- Kramer, Xandra, Small claim, simple recovery? The European small claims procedure and its implementation in the member states. ERA Forum 12/2011, s. 119–133.
- Kulmala, Samuli, Oikeuden väärinkäytön kielto ja oikeudenkäyntikulusäännökset. Defensor Legis 6/2018, s. 891–907.
- Kulmala, Samuli, Takaisinsaanti yksipuoliseen tuomioon. Edilex 8/2021 (<https://www.edilex.fi/artikkelit/22229>, Luettu 25.4.2023).
- Kärkkäinen, Mikko, Kanne ja panttivastuu. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Lager, Irma, Suppeatutkintaisista lainkäyttölajeista erityisesti saatavien velallisperinnässä. Lakimiesliiton Kustannus 1988.
- Lager, Irma, Yksipuolinen tuomio ja todistelun tarpeellisuus. Lakimies 6/1990, s. 674–685.
- Lappalainen, Juha, ”Ilmeisen perusteeton” ja ”näyttämättä jäänyt”. Lakimies 6/1990, s. 669–673.
- Laskowska-Hulisz, Agnieszka, Refusal of Enforcement of a European Order for Payment. Comparative Law Review 16/2013, s. 183–209.
- Laukkanen, Sakari, Tuomarin rooli: Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dispositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1995.
- Launiala, Mika, Siviiliprosessuaalisen erillistäytäntöönpanon funktioista ja periaatteista. Edilex 8/2016 (<https://www.edilex.fi/artikkelit/16463>, Luettu 25.4.2023).

- Lavapuro, Juha, Oikeustapauskommentti tapauksesta KKO 2005:72. Lakimies 6/2005, s. 955–971.
- Lenaerts, Koenraad – Maselis, Ignace – Gutman, Kathleen – Nowak, Janek Tomasz, EU procedural law. Oxford University Press 2014.
- Leppänen, Tatu, Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta: Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys 1998.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko, Muutoksenhaun pääpiirteet. Neljäs, uudistettu painos. Helsingin yliopisto 1998.
- Leppänen, Tatu, Siviilitäytäntöönpanon kansainvälisiä kysymyksiä, s. 265–285 teoksessa Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi, Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia: Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2007.
- Leskinen, Markku, Käräjäoikeus riidan ratkaisijana. Defensor Legis 4/2002, s. 630–646.
- Letto-Vanamo, Pia, Access to justice – a concept with many meanings. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 2–4/2017, s. 233–241
- Lindell, Bengt, Partsautonomins gränser: i dispositiva tvistemål och med särskild inriktning på rättsanvändningen. Iustus Förlag 1988.
- Lindfors, Heidi, Kohti eurooppalaista ulosotto-oikeutta. Edilex 2006 (<https://www.edilex.fi/artikkelit/3646>, Luettu 25.4.2023).
- Lindfors, Heidi, Varojen tilitys velkojille – yhä ulosoton muutoksenhaun Akilleen kantapäähän?, s. 287–303 teoksessa Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi, Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia: Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2007.
- Lindfors, Heidi, Sivullisen asema ulosotossa – erityisesti omistusolettaman ja keinotekoisien järjestelyn näkökulmasta. Edita Publishing 2008.
- Lindfors, Heidi, Eurooppalaiset ulosottooperusteet. Lakimiesliiton kustannus 2012. (Lindfors 2012a)
- Lindfors, Heidi, Eurooppalainen maksamismääräysmenettely ja eurooppalainen vähäisten vaatimusten menettely – jäsenvaltioittain eroavat yhtenäistetyt menettelyt? Defensor Legis 2012, s. 498–508. (Lindfors 2012b)
- Lindfors, Heidi, Poistuvan eksekvatuurin aika ja sen vaikutukset Bryssel Ia -asetuksen oikeussuojajärjestelmään, s. 209–220 teoksessa Astola, Tiina – Niemi, Marja-Leena, Tammi-Salminen, Eva – Vuorenperä, Mikko, Oikeutta

- oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon: Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957–25/9–2017. Alma Talent Oy 2017.
- Lindström, Jyrki, Luotonvalvonta ja saatavien perintä. Talentum 2014.
- Linna, Tuula – Hupli, Tuomas, Ulosotto ja konkurssi lainkäyttömenettelyinä. *Lakimies* 4/2001, s. 596–625.
- Linna, Tuula – Leppänen, Tatu – Kärki, Anssi, Ulosotto-oikeus I: Ulosottomenettely. Kolmas, uudistettu painos. Alma Talent Oy 2022.
- Linna, Tuula – Saarnilehto, Ari, Velan vanhentuminen. Alma Talent Oy 2016.
- Linna, Tuula, Ulosotto-oikeus III: Erityiset täytäntöönpanon lajit ja oikeussuojakeinot. Alma Talent Oy 2018.
- Linton, Marie, Abolition of Exequatur, All in the Name of Mutual Trust!, s. 257–282 teoksessa Hess, Burkhard – Bergström, Maria – Storskrubb, Eva, *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook*. Hart Publishing 2016.
- Loisa, Marko, Syyttäjälaitoksen ja yleisten tuomioistuinten lainkäyttöön digitalisaatio aineistopankkihankkeessa. *Lakimies* 7–8/2018, s. 1079–1083.
- Länsineva, Pekka, Perusoikeudet ja varallisuussuhteet. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2002.
- Maisel, Peggy – Roman, Natalie, The Consumer Indebtedness Crisis: Law School Clinics as Laboratories for Generating Effective Legal Responses. *Clinical Law Review* 18 (1) 2011, s. 133–182.
- Majamaa, Karoliina - Rantala, Kati, Katsaus viime vuosien ylivelkaantumiskehitykseen. Valtioneuvoston selvitys 5/2020.
- Markus, Jaakko, Oikeuksiin pääsy massavahinkotilanteissa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2022.
- Martinez, Christian Oro, The Small Claims Regulation: On the Way to an Improved European Procedure?, s. 123–140 teoksessa Hess, Burkhard – Bergström, Maria – Storskrubb, Eva, *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook*. Hart Publishing 2016.
- Mellone, Marco, Legal Interoperability in Europe: An Assessment of the European Payment Order and the European Small Claim Procedure, s. 245–264 teoksessa Contini, Francesco – Lanzara, Giovan Francesco, *The Circulation of Agency in E-Justice*. Springer 2014.
- Mikkola, Tuulikki, Oikeustapauskommentti tapauksesta KKO 2011:74. *Defensor Legis* 6/2011, s. 828–838.

- Mäenpää, Kalle, Kuluttajaluoton koron kohtuullisuus ja tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus. *Lakimies* 2/2016, s. 336–343.
- Niemi, Johanna, Yksityishenkilön maksukyvyttömyys eurooppalaisena ongelmana, s. 479–488 teoksessa Lindfors, Heidi – Korkea-aho, Emilia – Turunen, Santtu, *Kovia aikoja: riitoja ja maksukyvyttömyyttä: Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta*. Edita Prima Oy 2009.
- Niemi, Johanna, Liian pieni pelastettavaksi? Yksityishenkilöt maksukyvyttömyyskriisissä, s. 285–304 teoksessa Iire, Tero, *Varallisuus, vakuudet ja velkojat: Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952–9/6–2012*. Turun yliopisto 2012.
- Niemi, Marja-Leena, *Luotto-oikeus: luottotyypit, perintäprosessit ja takaisinsaanti*. Talentum 2014.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Luonnollisen henkilön velkavastuu insolvenssioikeudessa. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 1995.
- Nylund, Anna, *Tillgången till den andra instansen i tvistemål*. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2006.
- Ó Caoimh, Aindrias, Issues of EU Law Raised by National Courts of their Own Motion, s. 123–138 teoksessa Cardonnel, Pascal – Rosas, Allan – Wahl, Nils, *Constitutionalising the EU Judicial System: Essays in Honour of Pernilla Lindh*. Hart Publishing 2012.
- Ovaskainen, Seppo, *Väittämistaakasta siviiliprosessissa*. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:2. Helsingin yliopisto 1989.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, *Euroopan ihmisoikeussopimus*. Alma Talent Oy 2018.
- Peura-Kapanen, Liisa – Aalto, Kristiina – Lehtinen, Anna-Riitta – Järvinen, Raija, *Ylivelkaantumisen ehkäisyn ja hoidon tehostaminen*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 26/2016.
- Rantala, Kati – Tarkkala, Heta, *Luotosta luottoon: Velkaongelmien dynamiikka ja uudet riskiryhmät yhteiskunnan markkinalogiikan peilinä*. *Yhteiskuntapolitiikka* 1/2010, s. 19–33.
- Requejo Isidro, Marta, On the Abolition of Exequatur, s. 283–298 teoksessa Hess, Burkhard – Bergström, Maria – Storskrubb, Eva, *EU Civil Justice: Current Issues and Future Outlook*. Hart Publishing 2016.

- Rikalainen, Essi – Uitto, Tero, Pakkokeinot ja saatavien perintä. Kiinteistöalan kustannus Oy 2008.
- Rudanko, Matti, Kohti kuluttajaprosessioikeutta – kuluttajaluottojen korot ja tuomioistuimen tutkimisvalta. Lakimies 6/2016, s. 879–806.
- Saarensola, Satu, Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus – tutkimus kulujen jakautumisesta taloudellisesti tai muutoin eriarvoisten asianosaisten kesken. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2017.
- Saarilehto, Ari – Annola, Vesa – Hemmo, Mika – Karhu, Juha – Kartio, Leena – Tammi-Salminen, Eva – Tolonen, Juha – Tuomisto, Jarmo – Viljanen, Mika, Varallisuus oikeus. Toinen, uudistettu painos. Sanoma Pro Oy 2012.
(Saarnilehto ym. 2012)
- Salonen, Jukka-Pekka, Ylimääräistä muutoksenhakua koskevista uusista säännöksistä. Defensor Legis 4/2005, s. 990–1004.
- Saranpää, Timo, Väittämistaakasta: Pieniä kertomuksia oikeustositseikoista ja niihin vetoamisesta siviiliprosessissa. Lapin yliopisto 2005.
- Savela, Antti – Heikkinen, Timo – Teivaanmäki, Kaisa, Summaaristen riita-asioiden käsittelyn kehittäminen. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 52/2014.
- Savola, Pekka, Hylätään selvästi perusteettomana – Tuomioistuimen tutkimisvallasta erityisesti kuluttaja-asioissa. Lakimies 1/2016, s. 53–76.
- Sevón, Leif, Kansallinen tuomari yhteisön tuomarina: prosessiautonomian periaate ja sen rajat. Defensor Legis 1/2003 s. 3–12.
- Siltala, Raimo, Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen lakimiesyhdistys 2003.
- Simaitis, Rimantas – Vébraité, Vigita – Markevičiūtė, Milda, European Small Claims Procedure in the Realm of the Other European Proceedings. Revista Ítalo-Española de Derecho Procesal 1 (1) 2022, s. 123–136.
- Siro, Jukka, Pienriitamenettely – Arviomuistio. Oikeusministeriön julkaisuja, mietintöjä ja lausuntoja 1/2023.
- Snijders, Henk, Interpretation of national rules for ex officio raising of points of Community law by national courts, s. 133–156 teoksessa Snijders, Henk – Vogenauer, Stefan, Content and Meaning of National Law in the Context of Transnational Law. Sellier 2009.
- Stuyck, Jules, Do We Need ‘Consumer Protection’ for Small Businesses at the EU Level?, s. 359–370 teoksessa Purnhagen, Kai – Rott, Peter, Varieties of

- European Economic Law and Regulation: Liber Amicorum for Hans Micklitz. Springer International Publishing AG 2014.
- Tapani, Jussi, Kiskontarikokset: luottokiskonta. *Lakimies* 4/2010, s. 517–536.
- Tapanila, Antti, Oikeustapauskommentti tapauksesta KKO 2005:72. *Defensor Legis* 4/2005, s. 942–952.
- Tapanila, Antti, Muutoksenhaku käsittelyratkaisusta. *Defensor Legis* 1/2015, s. 1–18.
- Tapanila, Antti, Tuomarin esteellisyys. *Suomalainen lakimiesyhdistys* 2007.
- Tapanila, Antti, Siviiliprosessi. *Suomalainen lakimiesyhdistys* 2021.
- Tuorila, Helena – Määttä, Kalle – Peltonen, Anja, Kuluttajahuijaukset. Kilpailu- ja kuluttajaviraston selvityksiä 1/2016.
- Vaitoja, Jari, Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. *Suomalainen Lakimiesyhdistys* 2014.
- Valkama, Elisa – Muttilainen, Vesa, Maksuvaikeudet pikaluottomarkkinoilla. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedoksiantoja 86/2006.
- Viitanen, Klaus, Oikeudenkäyntikulut ja oikeuksien saatavuus. *Defensor Legis* 4/2006, s. 614–632.
- Virolainen, Jyrki, Väittämistaakasta vieläkin vähäsen. *Lakimies* 7–8/2000, s. 1155–1169.
- Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki. Prosessioikeus. Kuudes, uudistettu painos. Alma Talent Oy 2021. (Vuorenpää ym. 2021)
- Vähätalo, Tuukka, Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkaus ja kansallisen tuomion lopullisuus. *Oikeustiede – Jurisprudentia* 52 (1) 2019, s. 309–426.
- Välimaa, Asko, Lainvoimaa vailla olevan siviilituomion täytäntöönpanosta. Lakimiesliiton kustannus 1994.
- Välimaa, Asko, EU:n siviiliprosessioikeus: nykytila ja tulevaisuus; tilanne vuoden 2007 alussa, s. 585–610 teoksessa Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lindfors, Heidi, Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia: Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2007.
- Wahlbeck, Annina, Ulosottovalitusprosessin edellytykset. *Suomalainen lakimiesyhdistys* 2022.

- Weatherill, Stephen, Why Object to the Harmonization of Private Law by the EC? *European Review of Private Law* 12 (5) 2004, s. 633–660.
- Westberg, Peter, *Domstols officialprövning: en civilprocessuell studie i anslutning till RB 17:3 p 1*. Juristförlaget i Lund 1988.
- Westbrook, Jay Lawrence, *A Global View of Business Insolvency Systems*. Brill 2010.
- Whittaker, Simon, Who Determines What Civil Courts Decide? Private Rights, Public Policy and EU Law, s. 89–129 teoksessa Leczykiewicz, Dorota – Weatherill, Stephen, *Involvement of EU Law in Private Relationships*. Hart Publishing 2013.
- Wilhelmsson, Thomas, *Social civilrätt: Om behovsorienterade element i kontraktsrättens allmänna läror*. Lakimiesliiton kustannus 1987.
- Wilhelmsson, Thomas, *Konsumentskyddet i Finland: Allmän del*. Lakimiesliiton kustannus 1989.
- Zelevnikow, John, Can Artificial Intelligence and Online Dispute Resolution Enhance Efficiency and Effectiveness in Courts. *International Journal for Court Administration* 8 (2) 2017, s. 30–45.

Virallislähteet

Suomi

- HE 15/1990 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalla riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 252/1992 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle käräjäoikeuslaiksi.
- HE 191/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskevien säännösten muuttamisesta.
- HE 106/1995 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ulosottoviranomaisia ja ulosottoasioiden muutoksenhakua koskevan lainsäädännön uudistamisesta.
- HE 92/1996 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ulosotonhaltijan lakkauttamista koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 216/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 13/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi ulosottolain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 91/2005 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden verotusmenettelyyn liittyvien säännösten muuttamisesta.

HE 83/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle ulosottokaareksi ja laiksi verojen ja maksujen täytäntöönpanosta sekä eräksi niihin liittyviksi laeksi

HE 157/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä, eurooppalaisesta maksamismääräysmenettelystä sekä tuomioistuinten ja eräiden oikeushallintoviranomaisten suoritteista perittävistä maksuista annetun lain muuttamisesta.

HE 93/2009 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalla laeiksi ulosottokaaren 1 luvun 32 §:n ja luottotietolain muuttamisesta.

HE 83/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 24/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä ja eurooppalaisesta maksamismääräysmenettelystä annettujen lakien sekä tuomioistuinmaksulain 2 §:n muuttamisesta.

HE 190/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta.

HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 230/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle kuluttajaluottosopimuksia ja eräitä muita kuluttajasopimuksia koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 109/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi luottotietolain, maksupalvelulain 86 §:n ja rikosrekisterilain 4 a §:n muuttamisesta.

HE 241/2021 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi saatavien perinnöstä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.

HE 142/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi ulosottokaaren muuttamisesta.

- LaVL 5/1994. Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 309/1993 vp.) perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- LaVL 33/2018 vp. Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 230/2018 vp.) kuluttajaluottosopimuksia ja eräitä muita kuluttajasopimuksia koskevien säännösten muuttamisesta.
- LaVM 9/1993 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 252/1992 vp.) käräjäoikeuslaiksi.
- PeVL 4/1993 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 252/1992 vp.) käräjäoikeuslaiksi.
- PeVL 42/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 83/2006 vp.) ulosottokaareksi ja laiksi verojen ja maksujen täytäntöönpanosta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.
- PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 309/1993 vp.) perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- TaVL 13/2022 vp. Talousvaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 241/2021 vp.) laiksi saatavien perinnöstä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi.
- VaVM 22/2005 vp. Valtiovarainvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 91/2005 vp.) eräiden verotusmenettelyyn liittyvien säännösten muuttamisesta.

Ruotsi

- Prop. 1989/90:85. Regeringens proposition 1989/90:85 om ny summarisk process.
- Prop. 1995/96:211. Regeringens proposition 1995/96:211. Effektiviseringar inom den summariska processen.
- Prop. 1999/2000:26. Regeringens proposition 1999/2000:26. Effektivisering av förfarandet i allmän domstol.

Eurooppa

- Euroopan neuvoston ministeriökomitean suositus R (95) 5. Recommendation of the Committee of Ministers to Member States concerning the introduction and improvement of the functioning of appeal systems and procedures in civil and commercial cases.

Internetlähteet

Perusteeton oikeuteen haastaminen kuluttajien piinana. Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2022. <https://www.kkv.fi/ajankohtaista/tiedotteet/perusteeton-oikeuteen-haastaminen-kuluttajien-piinana> (Luettu 25.4.2023).

Oikeustapaukset*Korkein oikeus*

KKO 1995:46

KKO 1997:102

KKO 1997:175

KKO 1998:59

KKO 2001:50

KKO 2001:71

KKO 2001:73

KKO 2001:115

KKO 2003:2

KKO 2003:20

KKO 2003:28

KKO 2003:54

KKO 2004:62

KKO 2004:82

KKO 2005:72

KKO 2005:91

KKO 2007:32

KKO 2008:48

KKO 2011:74

KKO 2011:104

KKO 2012:93

KKO 2013:80

KKO 2014:28

KKO 2015:35

KKO 2015:60

KKO 2015:76

KKO 2016:84
KKO 2018:62
KKO 2019:8
KKO 2019:68
KKO 2021:2
KKO 2022:27
KKO 2022:54

Hovioikeudet

Helsingin HO 6.9.2012 2357
Helsingin HO 23.11.2016 1681
Helsingin HO 28.9.2021 1276
Itä-Suomen HO 5.6.2014 374
Turun HO 29.9.2022 578

Euroopan unionin tuomioistuin

Yhdistetyt asiat C-430/93 ja C-431/93, Jeroen van Schijndel ja Johannes Nicolaas Cornelis van Veen vastaan Stichting Pensioenfonds voor Fysiotherapeuten, EU:C:1995:441

Yhdistetyt asiat C-240/98 – C-244/98, Océano Grupo Editorial SA vastaan Roció Murciano Quintero (C-240/98) ja Salvat Editores SA vastaan José M. Sánchez Alcón Prades (C-241/98), José Luis Copano Badillo (C-242/98), Mohammed Berroane (C-243/98) ja Emilio Viñas Feliú (C-244/98), EU:C:2000:346

Asia C-394/07, Marco Gambazzi vastaan DaimlerChrysler Canada Inc. ja CIBC Mellon Trust Company, EU:C:2009:219

Asia C-484/08, Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid vastaan Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc), EU:C:2010:309

Asia C-618/10, Banco Español de Crédito, S.A. vastaan Joaquín Calderón Camino, EU:C:2012:349

Yhdistetyt asiat C-453/18 ja C-494/18, Bondora AS vastaan Carlos V. C. (C-453/18) ja XY (C-494/17), EU:C:2019:1118

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Freitag v. Saksa (19.7.2007)

Olsby v. Ruotsi (21.6.2012)

Lyhenteet

Bryssel I a -asetus	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, 12.12.2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (uudelleenlaadittu)
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
EIS	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus, SopS 18–19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
KKO	Korkein oikeus
LaVL	Lakivaliokunnan lausunto
LaVM	Lakivaliokunnan mietintö
Luganon yleissopimus	Yleissopimus tuomioistuinten toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (SopS 44/1993)
OK	Oikeudenkäymiskaari (4/1734)
PeVL	Perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
Prop	Regeringens proposition (Ruotsi)
Sopimusehtodirektiivi	Neuvoston direktiivi 93/13/ETY kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
TaVL	Talousvaliokunnan lausunto
UK	Ulosottokaari (705/2007)
VaVM	Valtiovarainvaliokunnan mietintö
vp	Valtiopäivät
v	Vastaa

1 Johdanto

1.1 Tutkielman tausta

Ylivelkaantuminen on Suomessa huolestuttavalla tasolla. Haasteita on sekä ylivelkaantuneiden määrässä että yksittäisten velallisten taloudellisten ongelmien syvyydessä. Ylivelkaantumisen hillitsemiseen tähtäävää lainsäädäntöä onkin annettu viime vuosina runsaasti.¹ Lainsäätäjän suurimman huomion kohteena ovat olleet erityisesti pikaluottoyhtiöt, joiden helppokäyttöiset ja monikanavaiset luottopalvelut sekä todellisia luottokustannuksia piilotteleva markkinointi ovat aiheuttaneet runsaasti velkaongelmia erityisesti nuorille ja muille jo valmiiksi heikommassa taloudellisessa asemassa oleville.² Sääntelyä on pyritty tiukentamaan useita kertoja, mutta alalle on ominaista toiminnan mukauttaminen tiukentuvien säännösten ulottumattomiin.³

Lainsäätäjän lähestymistapa, jossa velkaongelmiin pyritään vaikuttamaan ongelmien lähteellä, on loogisesti perusteltavissa. Vastaavasti huomiota on kiinnitetty velkaongelmien seurausten lieventämiseen, esimerkiksi maksuhäiriömerkintöjen säilytysaikoja lyhentämällä.⁴ Sen sijaan vähemmälle huomiolle on jäänyt prosessit, joissa ylivelkaantuneiden velat vahvistetaan tuomioistuimissa ja lopulta peritään ulosottolaitoksen avulla. Velallisen passiivisuuden perusteella annettavat yksipuoliset tuomiot ja vireillä olevat ulosottomenettelyt on toki tunnistettu toimiviksi mittareiksi ylivelkaantumiselle⁵, mutta niihin perustuvat analyysit jäävät kuitenkin ontoksi ilman selvyyttä, mitä näissä viranomaisprosesseissa tapahtuu ja millä perusteella.

¹ Majamaa – Rantala 2020, s. 102–107.

² Ks. myös Jorgensen 2014, s. 72.

³ Keinänen – Vartiainen 2016, s. 20–22, Mäenpää 2016, s. 337–338, vrt. kuitenkin koronapandemian aikana kiristetyin korkokattosääntelyn vaikutuksista Hirvonen 2021, s. 123–126.

⁴ HE 109/2021 vp, s. 18.

⁵ Empiiristä tutkimuksista esim. Hiilamo – Keski-Säntti – Kääriälä – Hiilamo 2021, s.9–12 sekä Valkama – Muttillainen 2006, s. 54. Ylivelkaantumisen määrittelystä oikeustieteellisessä tutkimuksessa ks. Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 129–131 sekä Wilhelmsson 1989, s. 235–237.

Ylivelkaantumiseen liittyy usein lamaantumista taloudellisten ongelmien edessä,⁶ mikä on omiaan johtamaan ongelmien syventymiseen passiivisuuteen reagoivien menettelyjen kautta. Passiivisuuteen reagoimisen voi nähdä myös osana keskustelua velkojien ja velallisten aseman tasapainosta. Siinä missä velkojien intresseissä on mahdollisimman suoraviivainen velvoitteiden täytäntöönpano velallisten tilanteesta riippumatta, velallisten intressien toteutuminen vaatisi kärsivällisempää lähestymistapaa, jossa tavoitteena olisi velallisen talouden tasapainon palauttaminen.⁷ Ongelmien syventymisen estämisen ja tehokkuuden välisen tasapainon löytäminen voi kuitenkin olla kovin haasteellista, jos vain velkojien ääni tulee kuuluviin.

Sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta olisi tärkeää, ettei ylivelkaantuminen jäisi pysyväksi. Yhtenä merkittävimpänä keinona päättää pitkäkestoinen ylivelkaantuminen on yksityishenkilön velkajärjestely. Viimeistään tällöin velallisen tehtäväksi jääkin selvittää velkojensa todellinen määrä ja tarkastella talousongelmiensa taustoja.⁸ Tässä vaiheessa velallisella ja esimerkiksi velallista auttavalla velkaneuvojalla on myös motiivi varmistaa velkojen oikeellisuus, eli tarkistaa ettei velkojen perusteisiin tai perintäprosesseihin liity epäselvyyksiä.

Esimerkkinä edellä kuvatuista epäselvyyksistä voi pitää erään sähköyhtiön käytäntöjä, joista kilpailu- ja kuluttajavirasto varoitti tiedotteessaan vuonna 2022. Yhtiön arvioitiin kohdistaneen mahdollisesti jopa satoja velkomuskanteita kuluttajille, joilla ei ollut mitään sopimussuhdetta yhtiön kanssa. Viranomaisilla ei kuitenkaan ollut keinoja puuttua perusteettomiin kanteisiin kokonaisvaltaisesti, vaan jokaista kuluttajaa ohjattiin huolehtimaan itse velkomuskanteen tarkastamisesta, kiistämisestä ja rikosilmoituksen tekemisestä.⁹ On kuitenkin täysin selvää, ettei tämän tasoinen ohjeistus ole riittävä keino suojaamaan henkilöitä, joiden taloudellinen toimintakyky on jo valmiiksi alentunut.

⁶ Peura-Kapanen – Aalto – Lehtinen – Järvinen 2016, s. 48, 67.

⁷ Ervo 2020, s. 266, 281–282, ks. myös Linna – Hupli 2001, s. 599–600. Vrt. Niemi 2012, s. 295–297 EU:n toimetomuudesta ylivelkaantumiseen puuttumiseksi.

⁸ Peura-Kapanen – Aalto – Lehtinen – Järvinen 2016, s. 28–29.

⁹ Perusteeton oikeuteen haastaminen kuluttajien piinana. Kilpailu ja kuluttajavirasto 2022. Yhtenä ratkaisuna vastaaviin massamuotoisiin ongelmatilanteisiin on pidetty joukkokanteita. Suomessa ryhmäkannelain (444/2007) käyttöala on kuitenkin jäänyt kapeaksi. Ks. Markus 2022, s. 3–5, 93–94.

Oikeudellisen perinnän ja ulosoton luonne viranomaisprosessina edellyttää, ettei niitä pitäisi pystyä käyttämään aiheettomasti ja peittämään toiminnan epärehellistä luonnetta viranomaisten toiminnalla. Aiheettomien laskujen lähetys ja perintä voivat täyttää rikoslain (38/1889) 36 luvun (769/1990) 1 §:n mukaisen petoksen tunnusmerkistön.¹⁰ Eri asia kuitenkin on, kuinka helposti velallinen ymmärtää tilanteen petokseksi, jos käräjäoikeus on jo vahvistanut saatavan yksipuolisella tuomiolla ja ulosottoviranomainen on ulosmitannut ja tilittänyt varat velkojalle.

1.2 Tutkimuskysymykset ja metodi

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, mitä erityispiirteitä velkomusasiassa annetun yksipuolisen tuomion käyttämiseen ulosottoperusteena liittyy. Näiden erityispiirteiden kautta tarkoituksena on selventää, miten kysymys riittävän oikeussuojan ja tehokkaiden menettelyiden tasapainosta on yksipuolisten tuomioiden kohdalla järjestetty. Tarkasteluun on pyritty nostamaan erityisesti asioita, joilla voi omalta osaltaan olla vaikutusta ylivelkaantumiseen. Toisin sanoen, syvennetäänkö velallisen ongelmia lamaantumisesta rankaisemalla vai tarjotaanko velalliselle riittäviä keinoja tehokkaaseen etenemiseen tähtäävien menettelyiden oikeellisuudesta huolehtimiseen.

Tavoitteena on vastata edellä esitettyihin kysymyksiin analysoimalla ja arvioimalla lainsäädännön nykytilaa ylivelkaantuneiden eli selkeästi heikommassa asemassa olevien suojelun kannalta. Tutkimusasetelma pohjaa lainoppiin, mutta pyrkii myös de lege ferenda -tyyppisten käytännönläheisten muutostarpeiden tunnistamiseen ja ratkaisemiseen.¹¹ Keskeisten käsitteiden osalta on hyvä huomata, että tässä tutkielmassa käytetään selkeyttä ja johdonmukaisuutta tavoitellen ulosottokaaren mukaisia termejä velkoja ja velallinen, vaikka tutkielman oikeudenkäymiskaareen perustuvissa luvuissa velkoja toimii kantajana ja velallinen vastaajana. Ulosottokaarta käsittelevissä luvuissa käytetään velkojan rinnalla myös termiä hakija silloin, kun on tarvetta erotella hakijavelkoja muista, joilla on oikeus saada maksu ulosmitatusta omaisuudesta.

¹⁰ Vrt. Tuorila – Määttä – Peltonen 2016, s. 31, jossa aiheettomien laskujen lähettämisen katsotaan olevan lähempänä lievää petosta. Perintätoimien aloittamisen voinee kuitenkin katsoa poistavan teon vähäisyyttä.

¹¹ Siltala 2003, s. 62–63.

Ylivelkaantumisteemaan liittyvät realiteetit ohjaavat velkojan ja velallisen käsitteitä siten, että tässä tutkielmassa käsiteltävät velkojat ovat tyypillisesti luotto- ja perintäalan yhtiötä ja velalliset pääasiassa kuluttajia. Asetelmasta seuraavia kuluttajansuojanäkökulmia tarkastellaan etenkin tuomioistuinten tutkimisvaltaa ja -velvollisuutta arvioidessa. Muilta osin tämän tutkielman teemat ovat velallisen suhteen neutraaleja. Liiallista rajanvetoa kuluttaja- ja yritysvelallisten välillä onkin syytä välttää, sillä yritystoiminnan velkaantuminen ja yrittäjän passivoituminen voivat helposti heijastua myös yrittäjien henkilökohtaiseen talouteen esimerkiksi takausvastuiden myötä.¹²

1.3 Suhde aiempaan tutkimukseen ja ajankohtaisiin hankkeisiin

Tämän tutkielman aihepiiriin liittyviä laajempia tutkimuksia on prosessioikeuden ja ulosotto-oikeuden yleisteosten lisäksi varsin vähän. Parhaiten yksipuolisten tuomioiden erityispiirteitä käsittelevänä voi pitää Asko Välimaan tutkimusta, joka kohdistuu lainvoimaa vailla olevien siviilituomioiden täytäntöönpanoon.¹³ Läheisenä voi pitää myös Lauri Hormian poissaolosäännöksiä käsittelevää tutkimusta, vaikka sen päähuomio ei olekaan velkomusasioissa.¹⁴ Osapuolten tasavertaisuutta myös velkomusasioissa on käsitelty esimerkiksi Jouko Halilan todistustaakan jakoa käsittelevässä tutkimuksessa¹⁵ sekä tuoreemmin Jari Vaitojan väittämistäakkaa käsittelevässä väitöskirjassa.¹⁶

Yksipuolisten tuomioiden nopea eteneminen ulosotossa voi vaikuttaa myös sivullisen oikeussuojaan epäselvien omistusjärjestelyiden yhteydessä. Sivullisen asemaa ovat alan tutkimuksessa käsitelleet erityisesti Tauno Ellilä sekä Heidi Lindfors.¹⁷ Sivullisiin kohdistuvat vaikutukset jäävät kuitenkin ylivelkaantumisteeman myötä tämän tutkielman ulkopuolelle. Ajankohtaisimpana tutkielman aihepiiriin kohdistuvana tutkimuksena voi pitää Annina

¹² Ks. myös elinkeinoharjoittajien velkajärjestelyn säätämisestä HE 83/2014 vp, s. 19–20, 31, jonka yhteydessä poikkeuksellisesti huomioitiin pienyrittäjien elinkeinotoiminnan ja yksityistalouden ongelmien kytkeytyminen toisiinsa. Pienyrittäjien mahdollisuudet selviytyä taloudellisista vaikeuksista voi yritystoimintaan liittyvien riskien vuoksi olla huonommat kuin vastaavan tulotason palkansaajilla, mikä voi vaikuttaa myös sovintoneuvotteluihin.

¹³ Välimaa 1994.

¹⁴ Velkomusasioita on käsitelty lyhyesti Hormia 1988, s. 7–14.

¹⁵ Halila 1955, s. 93, 101, joka poikkeuksellisesti pohtii vilpillisyyden mahdollisuutta sekä velallisen että velkojan puolelta.

¹⁶ Vaitoja 2014, s. 112–114.

¹⁷ Ellilä 1947, Lindfors 2008.

Wahlbeckin ulosottovalitusprosessin edellytyksiin syventyvää väitöskirjaa, jonka huomioiden lopullisen tilityksen valitusoikeutta rajaavasta vaikutuksesta ovat mielenkiintoisia myös yksipuolisten tuomioiden näkökulmasta.¹⁸

Tällä hetkellä ei ole käynnissä lakihankkeita, jotka kohdistuisivat suoraan yksipuolisten tuomioiden lainvoimaan tai niiden käyttöön ulosottoperusteena. Vuosina 2019–2021 oli kuitenkin käynnissä valtioneuvoston tutkimus- ja selvitystoiminnan hanke ulosottokaaren muutostarpeiden selvittämiseksi. Hankkeen yhteydessä julkaistussa tutkimusraportissa kiinnitettiin huomiota ulosottojärjestelmän monimutkaisuuteen, ja nostettiin esiin tarve yksinkertaistaa järjestelmää osana velallisten hyvinvoinnin parantamista tavoittelevia uudistuksia.¹⁹ Selvityksen ja lausuntopalautteen pohjalta hallitus valmisti esityksen ulosoton vapaakuukausien lisäämiseksi, mutta ulosmittausjärjestelmän laajempi uudistaminen ja mahdollinen yksinkertaistaminen jätettiin tulevien selvitysten varaan.²⁰

Aihepiiriä sivuavaa muutospainetta on nähtävillä myös summaaristen riita-asioiden käsittelyn osalta. Kyse on ollut erityisesti siitä, missä määrin tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon EU:n kuluttajansuojalainsäädännön ja oikeuskäytännön sisältöä oma-aloitteisesti, eli myös silloin kun kuluttaja on jäänyt asiassa passiiviseksi ja asiaa ollaan ratkaisemassa yksipuolisella tuomiolla. Asiaan kuitenkin vaikuttaa merkittävästi tuomioistuinten resurssit, sillä tuomioistuimen tutkimisvelvollisuuden laajentamisen on arvioitu johtavan merkittäviin kustannuksiin tuomioistuimissa, minkä vuoksi asiassa ei ole toistaiseksi edetty.²¹

Tuomioistuimen oma-aloitteiseen tutkimisvelvollisuuteen ennen yksipuolisen tuomion antamista palataan luvun 2.2 yhteydessä.

Tutkielman teemaan liittyy myös jo varsin pitkään jatkunut keskustelu siitä, pitäisikö pieniä saatavia koskevat riidat käsitellä omassa yksinkertaistetussa menettelyssään. Kuten seuraavassa luvussa käy ilmi, velkomusasiat käsitellään jo nyt oletetun riidattomuutensa perusteella suppeammassa menettelyssä, johon mahdollinen pienriitamenettely ei suoraan vaikuttaisi. Sen sijaan menettely vaikuttaisi olennaisesti velkomusasioiden riitautuksiin eli

¹⁸ Wahlbeck 2022.

¹⁹ Isotalo – Kanninen – Karhunen – Maczulskij – Ravaska 2021, s.81.

²⁰ HE 142/2022 vp, s. 3, 17.

²¹ HE 230/2018 vp, s. 27 & LaVL 33/2018 vp, s. 4.

tilanteisiin, joissa nykyisin mukaan tulisi siirtyä täysmittaiseen oikeudenkäyntiin. Pienriitamenettelyn päätavoitteena olisi pienentää pienten riita-asioiden kuluriskiä eli vähentää tilanteita, jossa oikeudenkäyntikulut ovat merkittävästi riidan varsinaista kohdetta suurempia. Merkittävän kuluriskin poistuminen voisi edistää oikeuden saavutettavuutta. Pienten riitojen lisääntyminen kärjäoikeuksissa todennäköisesti kuitenkin aiheuttaisi enemmän kuluja verrattuna nykyisten pienten riitojen käsittelytapojen yksinkertaistamisesta saatavaan säästöön. Tämänkin uudistuksen toteuttaminen siis edellyttäisi tuomioistuinten resurssien lisäämistä.²²

1.4 Tutkielman rakenne

Tämä tutkielma jakautuu kolmeen päätason käsittelylukuun. Tutkielman rakenne mukailee velkomusasioiden tyypillistä kronologista etenemistä viranomaisprosesseissa, eli matkaa kärjäoikeuden summaarisesta riita-asiasta ulosoton perittäväksi ja mahdollista paluuta tuomioistuimeen muutoksenhaun myötä. Tutkielman velallisen näkökulman vuoksi olisikin ongelmallista tutkia yksin tuomioistuinprosessia tai ulosottomenettelyä unohtaen velkomusasian muodostaman kokonaisuuden.

Ensin pääluvussa kaksi käsitellään siis yksipuolisten tuomioiden antamista kärjäoikeudessa. Luvussa syvennyttään velkomusasioiden summaariseen menettelyyn, tuomioistuimen tutkimisvaltaan ja -velvollisuuteen sekä takaisinsaantiin yksipuolisten tuomioiden omana muutoksenhakeinona.

Pääluvussa kolme puolestaan tarkastellaan yksipuolisen tuomion käyttämistä ulosottoperusteena. Huomion kohteena on erityisesti ulosottoperusteiden lainvoiman merkitys ulosoton etenemiselle suhteessa etenemisen vastapainona toimivaan ulosmittauksen keskeytykseen. Luvun kolme yhteydessä tarkastellaan myös ulosoton kansainvälistymistä suomalaisen velallisen näkökulmasta.

Pääluvussa neljä käsitellään velallisen oikeussuojakeinoja ulosottomenettelyn aikana ja sen jälkeen. Tarkastelussa on ulosottoperusteiden kumoaminen, ulosoton säännönmukaiset muutoksenhakeinot ja ylimääräinen muutoksenhaku. Luvun loppupuolella pohditaan myös oikeudenkäyntikulujen merkitystä eri oikeussuojakeinoja käyttäessä.

²² Siro 2023, s. 70–73, 147–148.

2 Yksipuolisen tuomion oikeellisuus ja oikeusturvaongelmat

2.1 Velkomusasian käsittely

2.1.1 Suppeasta haastehakemuksesta yksipuoliseen tuomioon

Velkomusasioissa on tavanomaista, ettei asiaa käsitellä tavanomaisessa oikeudenkäyntimenettelyssä, vaan nopeammassa ja suppeammassa summaarisessa menettelyssä. Summaarisen prosessin edellytykseksi on oikeudenkäymiskaaren (4/1734) 5 luvun (1052/1991) 3 §:ssä (439/2018) asetettu riidattomuus, minkä täytyessä kantaja voi käyttää tavallista suppeampaa haastehakemusta. Tällöin riittää, että kantaja ilmoittaa vain ”seikat, joihin vaatimus välittömästi perustuu”.

Lainsäätäjä on kuvaillut lainkohdan merkitystä lähinnä siten, ettei suppean haastehakemuksen yhteydessä tarvitse ilmoittaa todisteita. Velkomuskanteen perusteena oleva sopimus tulisi kuitenkin yksilöidä.²³ Oikeuskirjallisuudessa lainkohdan on puolestaan tulkittu edellyttävän esimerkiksi saatavan taustalla olevan sopimuksen kuvailua sekä lyhyttä selostusta, miten sopimusvelvoitteita on laiminlyöty.²⁴ Sen sijaan kilpailu- ja kuluttajavirasto on havainnut käräjäoikeuksien käytännössä hyväksyvän summaarisen haastehakemuksen perusteeksi sanaparin ”avoin lasku”²⁵, mikä luonnollisestikin vaikeuttaa huomattavasti velallisen mahdollisuuksia tarkistaa kanteen aiheellisuus ja laatia riittävän selkeä vastaus.

Mikäli velallinen ei vastaa haastehakemukseen, asia ratkaistaan yksipuolisella tuomiolla velkojan hyväksi. Tuomio annetaan prosessuaalisella perusteella, eikä velkojan vaatimusten aineellista oikeellisuutta yleensä arvioida. Yksipuolista tuomion sanktioluonnetta kuvaakin paremmin ruotsinkielinen vastine *tredskodom* ja sen suurempi käännös *niskoittelutuomio*.²⁶ Vaikka velkojan vaatimusten hyväksyminen kyseenalaistamatta velallisen passiivisuuden

²³ HE 190/2017 vp, s. 4. Todistelun tarpeettomuutta ovat korostaneet myös Lager 1990, s. 683 sekä Lappalainen 1990, s. 673.

²⁴ Vuorenpää ym. 2021, s. 976–977, Saranpää 2005, s. 112. Vastaava tulkinta on nähtävillä myös summaaristen haastehakemusten asiakirjamalleissa teoksissa Rikalainen – Uitto 2008, s. 416 sekä Lindström 2014, s. 546.

²⁵ Perusteeton oikeuteen haastaminen kuluttajien piinana. Kilpailu ja kuluttajavirasto 2022.

²⁶ Vuorenpää ym. 2021, s. 1014.

syitä voi johtaa aineellisesti väärin ratkaisuihin, tilastot ilmentävät yleistä tyytymistä niiden sisältöön.

Kovinkaan tuoreita tilastoja summaarisista asioista ei ole, mutta vuonna 2013 käräjäoikeuksien noin 430 000 vireille tulleesta summaarisesta asiasta riitautettiin alle prosentti. Takaisinsaantihakemusten määräksi puolestaan arvioitiin olevan enintään muutama sata tapausta vuodessa.²⁷ Huomionarvoista kuitenkin on, että vireille tulleista tapauksista vain noin 355 000 eli noin 83 % päätyi yksipuoliseen tuomioon vastaajaa vastaan ja noin 16 % haastehakemuksista peruttiin ennen tuomion antamista. Korkean peruutusprosentin taustalla voi olla velallisten kasvava maksuhalukkuus vielä viime hetkellä ennen maksuhäiriömerkintää tai sovinto, mutta taustalla voi olla myös vapaaehtoinen vaatimuksista luopuminen tapauksissa, joissa saatava on riitautettu tai käräjäoikeus on pyytänyt lisäselvityksiä vaatimusten perusteista.²⁸ Tilastot ovat siis tältä osin valitettavan epätarkkoja.

Peruutusprosentin taustalla voi nähdä myös maksuvalvonnan automatisoitumisen perintätoimistoissa – pienetkin maksamattomat laskut johtavat haastehakemukseen maksuhuomautusten ja maksuvaatimusten jälkeen. Haastetta käytetään siis vain yhtenä perintävaiheena ilman, että velkoja edes tarkastaa laskun oikeellisuutta tai esimerkiksi sitä, onko velallinen tosiasiallisesti saanut laskua. Haastemiehen kirje tai puhelu voikin olla ensimmäinen todellinen kontakti velalliseen, minkä myötä laskun sisällön oikeellisuuden arviointi ja mahdollinen riitautus tapahtuvat varsin myöhäisessä vaiheessa.

Oikeudenkäymiskaaren 14 luvun (362/1960) 5 § (1052/1991) antaa vastaajalle mahdollisuuden vaatia tuomiota asiassa, jossa kantaja on perunut kanteen vasta riitautuksen jälkeen. Käytännössä säännöksellä on vaikea nähdä merkitystä massamuotoisissa velkomusasioissa – useimmat velalliset ovat varmasti vain tyytyväisiä, jos ovat saaneet asian ”voitettua” riitautuksensa avulla. Tuomion vaatiminen peruutuksen jälkeen ei toisi tarpeeksi hyötyä suhteessa riskiin, että asia kääntyisikin lopulta velkojan eduksi.

Mikäli haastehakemus riitautetaan perustellusti, summaarista menettelyä ei voida enää jatkaa, vaan asian jatkaminen edellyttää siirtymistä normaaliin riitaprosessiin.²⁹ Haastehakemuksen

²⁷ Savela – Heikkinen – Teivaanmäki 2014, s. 44.

²⁸ Savola 2016, s. 53, 74. Ks. myös jo Lager 1988 s. 162, 232–233 velallisen vastustuksen harvinaisuudesta suhteessa muihin päättymistapoihin.

²⁹ Vuorenpää ym. 2021, s. 1255–1256.

riitautuksen perusteluilta ei kuitenkaan vaadita yksityiskohtaisuutta, vaan esimerkiksi velan olemassaolon kiistäminen tai velkaan liittyvän tuotteen tai palvelun virheellisyyden mainitseminenkin riittää yksipuoliselta tuomiolta välttymiseen.³⁰ Asian ratkaisun kannalta epäolennaisiksi seikoiksi voi puolestaan katsoa esimerkiksi velallisen selvitykset puutteellisesta maksukyvyvystä ja maksuaikapyynnöt.³¹

Haastehakemuksen perusteluvollisuuden ja riittävästi perustellun kiistämisen välillä voikin nähdä tasapainon. Mikäli esimerkiksi sopimusrikkomus on kuvattu haastehakemuksessa selkeästi, käräjäoikeuden on helpompi arvioida, kohdistuuko kiistäminen seikkaan, jolla on asiassa merkitystä. Jos haastehakemuksen perustelut ovat puolestaan kovin suppeat, voisi riittävänä syynä normaaliin riitaprosessiin siirtymiseksi pitää sitä, että velallinen ilmoittaa ettei tiedä mistä asiassa on kyse.

Yksipuolista tuomiota annettaessa ei ole kuitenkaan merkitystä, onko asia saatettu vireille normaalina riita-asiana vai summaarisena asiana. Yksipuolinen tuomio on käytettävissä missä tahansa dispositiivisessa asiassa eli sellaisissa riita-asioissa, joista riidan osapuolet voisivat sopia ilman oikeudenkäyntiäkin. Yksipuolinen tuomio voidaan antaa, mikäli velallinen ei vastaa kanteeseen tai passivoituu myöhemmin asian käsittelyn aikana. Koska tarkoituksena on nimenomaan reagoida osapuolen passivisuuteen, tuomioistuin ei juurikaan arvioi kanteen sisältöä tai näyttöä. Summaaristen asioiden kohdallahan näyttöä ei edes olisi tuomioistuimen saatavilla ratkaisuhetkellä. Yksipuolistenkin tuomioiden kohdalla on silti rajaus, ettei yksipuolisella tuomiolla voida hyväksyä selvästi perusteetonta kannetta.³² Selvän perusteettomuuden kynnyks on kuitenkin korkealla, ja velkomusasioiden kohdalla esimerkiksi velan olemisen selvästi vanhentunut ei nouse yksipuolisen tuomion antamisen esteeksi.³³

³⁰ HE 15/1990 vp, s. 59, Tapanila 2021, s. 339.

³¹ Niemi 2014, s. 176, Kulmala 2021, s. 19. Käytännössä tuomioistuin voi kuitenkin hieman pidentää velalliselle annettua vastausaikaa. Tällöin velallinen voi saada maksun suoritettua ennen yksipuolisen tuomion antamista ja sovittua velkojan kanssa haastehakemuksen perumisesta.

³² Vuorenpää ym. 2021, s. 62, 1032–1038. Indispositiivisiin asioihin liittyy puolestaan jokin julkinen intressi, joka rajoittaa osapuolten vapautta järjestää oikeussuhde haluamallaan tavalla. Yleisimpänä esimerkkinä indispositiivisista asioista ovat monet lapsiin liittyvät asiat, joissa esiintyy tarvetta valvoa lapsen edun toteutumista.

³³ Linna – Saarnilehto 2016, s. 281–282.

2.1.2 Yksipuolinen tuomio ja oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin

Oikeusturvan pääelementeistä on säädetty Suomen perustuslain (731/1999) 21 §:ssä:

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Säännös pohjautuu oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaavaan EIS 6 artiklaan, joskin on sitä laajempi kattaen myös hallintomenettelyn. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin perus- ja ihmisoikeutena onkin ollut viime vuosina yhteiskunnallisen keskustelun osana erityisesti oikeudenkäyntien pitkittymisen vuoksi. Euroopan ihmisoikeussopimuksen noudattamista valvova Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuin onkin antanut Suomelle useita langettavia päätöksiä.³⁴ Viivästyksissä on kyse nimenomaan tuomioistuinten rajallisista resursseista, mitkä vaikuttavat selvästi myös summaaristen asioiden sääntelyn taustalla. Summaaristen asioiden käsittelyn keventäminen mahdollistaa tuomioistuinten henkilöstöressurssien kohdistamisen laajempiin tapauksiin, mutta yhtä lailla summaaristen asioiden käsittelyn ja sitä seuraavan täytäntöönpanomenettelyn tulisi olla tehokasta.³⁵ Summaaristen asioiden käsittelyn tehokkuuteen palataan tarkemmin luvussa 2.2.1.

Toinen tämän tutkielman teemaan kytkeytyvä oikeusturvakysymys on pääsy tuomioistuimeen, joka edellyttää esimerkiksi velallisen maksuvelvollisuutta koskevan asian asianmukaista käsittelyä. Toisaalta velallisen jäädessä tuomioistuinprosessissa passiiviseksi on huomioitava velallisten oikeuksien lisäksi myös velkojan oikeudet, eli esimerkiksi velkojan oikeus saada saatavansa vahvistettua tehokkaassa tuomioistuinmenettelyssä. Ripeä prosessi onkin monesti onnistuneen täytäntöönpanon edellytys.³⁶ Tuomioistuimeen pääsy ei ole ehdoton oikeus, vaan sitä voidaan rajoittaa. Esimerkiksi prosessuaaliset määräajat ovat sallittuja, kunhan niillä on hyväksyttävä tarkoitus ja ne ovat suhteellisuusperiaatteen

³⁴ Vuorenpää ym. 2021, s. 87–90.

³⁵ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 339.

³⁶ Ervo 2005, s. 117 viitteineen, Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 599.

mukaisia.³⁷ Kyseiset edellytykset täyttyvät varsin helposti velkomusasioissa. Edellä mainittu velkojien oikeuksien turvaaminen luo hyväksyttävän tarkoituksen, ja suhteellisuusharkinnassa on huomioitava, että velallisella on oikeus hakea takaisinsaantia eli mahdollisuus saada asia käräjäoikeuden käsiteltäväksi.

Tuomioistuimeen pääsyn rajoitusten hyväksyttävyyttä havainnollistaa hyvin tapaus KKO 2011:104. Tapauksessa oli kysymys testamentin moitekanteesta, joka oli jäänyt sillensä kantajien poissaolon vuoksi. Pirkanmaan käräjäoikeus oli ennen ratkaisun antamista puhelimitse yhteydessä kantajien asiamieheen, joka ilmoitti erehtyneensä päivästä ja pyysi käsittelyn lykkäämistä noin kahdella tunnilla. Käräjäoikeus katsoi, ettei tilanteessa ole kyse laillisesta esteestä, ja hylkäsi lykkäyspyynnön.

Turun hovioikeus kuitenkin päätyi tuomiovirhekantelun myötä toiselle kannalle. Normaalisti kanteen jääminen sillensä olisi vain hidaste asian käsittelylle, sillä ratkaisu ei estä uuden vastaavan kanteen vireillepanoa. Tässä tapauksessa testamentin moiteaika oli kuitenkin kulunut umpeen kanteen nostamisen jälkeen ennen käräjäoikeuden ratkaisua. Mikäli vastaajat olisivat puolestaan vaatineet yksipuolisen tuomion antamista kantajia vastaan, kantajat olisivat voineet hakea takaisinsaantia. Asian sillensä jättäminen tarkoitti siten, ettei kantajilla ollut mahdollisuutta saada asiaansa yhdenkään tuomioistuinasteen käsiteltäväksi. Hovioikeus katsoi lykkäyspyynnön hylkäämisen johtaneen kohtuuttomaan lopputulokseen estämällä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin.

Korkein oikeus kuitenkin korosti tuomioistuimeen pääsyn rajoitusten merkitystä. Sekä riita-asian asianosaisten läsnäolovaatimuksilla että testamentin moitteen kanneajalla on hyväksyttävä peruste oikeudenkäyntimenettelyn ja kuolinpesien selvittämisen tehosteena. Kantajien olisi pitänyt ymmärtää poissaolonsa seuraukset myös oman tapauksensa erityispiirteet huomioiden. Korkein oikeus katsoi, ettei asiassa loukattu kantajien oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja kumosi hovioikeuden päätöksen.

Oikeus päästä tuomioistuimeen näkyy nyt jo pitkälti taaksejääneeseen keskusteluun, pitäisikö summaaristen velkomusasioiden käsittely siirtää käräjäoikeuksista ulosottolaitokselle, jolloin sekä saatavan vahvistaminen että velkomustuomion täytäntöönpano tapahtuisivat yhdessä

³⁷ Pellonpää – Gullans – Pölönen – Tapanila 2018, s. 563, EIT Freitag v. Saksa (19.7.2007), kohdat 35–36. Ks. myös erityisesti lainsäädäntövaiheessa vaikuttavista perusoikeuksien yleisistä rajoitusedellytyksistä PeVM 25/1994 vp, s. 5 ja tulkinnasta esim. Länsineva 2002, s. 77–84.

viranomaisessa. Oikeusturvan kannalta voisi katsoa olevan riittävää, jos velallinen kuitenkin saisi asian tuomioistuimen käsiteltäväksi riitauttamisen tai valituksen kautta.³⁸ Vaikka ulosottolaitoskin on käräjäoikeuksien tavoin riippumaton lainkäyttöorganisaatio ja täyttäisi esimerkiksi vaatimuksen riippumattomasta ja puolueettomasta ratkaisijasta³⁹, ehdotukset summaaristen asioiden siirrosta ovat kilpistyneet huoleen velallisen oikeusturvasta.⁴⁰

Kolmas summaarisiin velkomusasioihin ja yksipuolisiin tuomioihin liittyvä oikeusturvan osa-alue onkin muutoksenhakumahdollisuuksien toteutuminen. Samoin kuin tuomioistuimeen pääsyssä, myös oikeutta hakea muutosta on rajattu toisen osapuolen oikeuksien suojaamiseksi. Vaikka muutoksenhaussa onkin yhtenä funktiona aiemman ratkaisun perusteellisempi tarkastelu ja mahdollinen virheiden korjaaminen, voittanut osapuoli joutuu kärsimään prosessin pitkittymisestä.⁴¹ Käytännössä kyse on myös resursseista – jotta aiempaa ratkaisua perusteellisempi tarkastelu olisi mahdollista muutoksenhakuasteissa, on tarkastelu rajattava vain tärkeimpiin tapauksiin.⁴²

Periaate kuitenkin edellyttää säännönmukaisia muutoksenhakumahdollisuuksia, eikä esimerkiksi ylimääräistä muutoksenhakua voi pitää riittävässä määrin saatavilla olevana oikeussuojakeinona.⁴³ Euroopan ihmisoikeussopimus ei suoraan edellytä tuomioistuinten päätöksiin kohdistuvaa muutoksenhakuoikeutta⁴⁴, joten esimerkiksi oikeus hakea takaisinsaantia ei ole suoraan siihen perustettavissa. Toisaalta on huomioitava, että yksipuoliset tuomiot annetaan muodollisin perustein, jolloin velallisen oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole toteutunut aineellisella tasolla.⁴⁵ Takaisinsaantiin palataan luvussa 2.3, ja laajemmin

³⁸ Savela – Heikkinen – Teivaanmäki 2014, s. 121–122, Leskinen 2002, s. 631–632.

³⁹ Linna – Hupli 2001, s. 607, vaatimuksista Letto-Vanamo 2017, s. 236.

⁴⁰ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 85, vrt. Koulu 2000a, s. 1195.

⁴¹ Tapanila 2015, s. 3.

⁴² Nylund 2006, s. 84–85, Wahlbeck 2022, s. 83. Ks. myös Euroopan neuvoston ministeriökomitean suositus R (95) 5, s. 2, joka suosittelee pieniin saataviin liittyvien muutoksenhakumahdollisuuksien rajoittamista.

⁴³ Hallberg ym. 2011, s. 794, 804.

⁴⁴ LaVL 5/1994 vp, s. 5.

⁴⁵ Ks. PL 21 §:n vaikutuksesta takaisinsaannin määräajan huomioimiseen viran puolesta Kulmala 2021, s. 13.

muutoksenhakumahdollisuuksille ulosottomenettelyn aikana on teeman merkittävyyden vuoksi varattu oma päälukunsa, luku 4.

2.2 Tuomioistuimen tutkimisvalta ja -velvollisuus summaarisissa asioissa

2.2.1 Summaaristen asioiden käsittelyn tehokkuus ja prosessiekonomia

Summaarisessa menettelyssä käsitellyt velkomusasiat ovat lukumääräisesti yleisimpiä asioita käräjäoikeudessa. Yksinkertaisuutensa takia velkomusasiat ratkaistaan pääsääntöisesti kansliahenkilökunnan eli käräjäsihteerien toimesta kirjallisessa menettelyssä.

Kansliahenkilökunnan tuleekin tällöin siis pystyä erottamaan riitaiset asiat riidattomista sekä tunnistaa, minkä tyyppisistä vaatimuksista on kyse. Lainkäyttöhenkilöstön eli tuomareiden ja käräjänotaareiden ratkaistavaksi kuuluvat puolestaan riitaisiksi osoittautuneet velkomusasiat sekä sellaiset riidattomat asiat, joissa tuomioistuimen on lain mukaan tutkittava, täyttääkö haastehakemuksessa yksilöity vaatimus pakottavan yksityisoikeudellisen lainsäädännön edellytykset.⁴⁶

Esitöissä jako näyttäytyy siis selkeänä, eli mitä useampaan asiaan tutkimusvelvollisuutta sovelletaan, sitä enemmän velkomusasioita joudutaan siirtämään lainkäyttöhenkilöstön arvioitavaksi. Tämä kuitenkin lisää tuomioistuinten kustannuksia. Toisaalta on kuitenkin huomioitava, että kansliahenkilökunnan ratkaisovalta on poikkeus perustuslain 3 §:n mukaiseen tuomareilta edellytettyyn riippumattomuuteen, minkä vuoksi asioiden lisääntyvää siirtymistä lainkäyttöhenkilöstölle ei sopisi pitää vain negatiivisena asiana.⁴⁷

Jako ei muutenkaan ole täydellinen, sillä esimerkiksi velkomusasiassa kanteen perusteettomuuden arvioinnin on katsottu kuuluvan lainkäyttöhenkilöstölle⁴⁸, mutta käytännössä asian toteutuminen edellyttää aina kansliahenkilökunnan epäilystä kanteen perusteettomuudesta. Vastaavasti kansliahenkilökunnan tulisi oma-aloitteisesti tunnistaa, milloin asiaan saattaisi liittyä pakottavan aineellisen lainsäädännön vaatimuksia.

Velkomusasioihin liittyvää pakottavaa yksityisoikeudellista lainsäädäntöä on runsaasti, joten

⁴⁶ HE 252/1992 vp, s. 13 sekä tuorempi HE 190/2017, s. 6–8, ks. myös Mäenpää 2016, s. 336–337.

⁴⁷ PeVL 4/1993 vp, s. 2.

⁴⁸ LaVM 9/1993 vp, s.6.

kaikkien säännösten huomioiminen vaatisi huomattavasti laajempia perusteluita haastehakemuksiin.

OK 5:3 kuitenkin sisältää jo lisäedellytyksiä kuluttajaluottosopimukseen perustuvilla haastehakemuksille. Niiden osalta tuomioistuimen tulee saada tieto luoton määrästä, voimassaoloajasta, nimelliskorosta, yksilöidyistä kuluista, todellisesta vuosikorosta sekä tieto siitä, onko luottosopimus tehty kuluttajansuojalain (38/1978) edellyttämiä muotovaatimuksia noudattaen. Lisäedellytykset lisättiin säännökseen, jotta tuomioistuimella olisi mahdollisuus tarkistaa, etteivät luottokustannukset ylitä samassa yhteydessä säädettyjä luottokustannusten enimmäismääriä. Lainkohdassa itsessään ei mainita tuomioistuimen velvollisuutta tutkia luottokustannuksia oma-aloitteisesti, mutta lain esitöissä⁴⁹ ja luvussa 2.2.3 esiteltävässä oikeuskäytännössä on edellytetty toimimista viran puolesta eli ilman passiiviseksi jättäytyneen velallisen vaatimusta. Sen sijaan esimerkiksi oikeudenkäyntikulujen arviointi on lain tasolla määritelty tehtäväksi viran puolesta yksipuolisten tuomioiden kohdalla OK 21:8c:ssä (368/1999).

Velkomusasioiden tehokkuuden yhteydessä on ajanmukaista pohtia myös automatisaation mahdollisuuksia. Automatisoitu päätöksenteko on saanut jo tukevan jalansijan hallintomenettelyssä. Esimerkiksi verohallinnossa on jo suurten asiamäärien vuoksi automatisoitu osa käsiteltävistä veroasioista siten, ettei tavanomaisimpiin asioihin tarvittaisi manuaalista työtä. Sen sijaan asioita seulotaan koneellisesti, jolloin henkilöstöresurssit on voitu kohdistaa epäloogisuuksia, virheitä tai suuria rahamääriä sisältävien veroilmoitusten käsittelyyn. Lainsäätäjä on korostanut automatisoidun käsittelyn olevan myös tarkempaa ja aukottomampaa.⁵⁰ Yhdenvertaisuuden puolestaan katsottiin lisääntyvän valtakunnallisten valikointiperusteiden ansiosta, jolloin tutkinnan taso ei riippuisi alueellisista ruuhkista. Asian käsittelyn yhteydessä kuitenkin myös pohdittiin, missä määrin viranomaisten toiminnan tehostamistarve ja resurssikysymykset voivat toimia perusteena automatisoinnille ja miten oikeussuojasta voitaisiin riittävällä tavalla huolehtia.⁵¹

⁴⁹ HE 230/2018, s. 33.

⁵⁰ HE 91/2005 vp, s. 13, 16.

⁵¹ VaVM 22/2005 vp, s. 2–4.

Suomalaisiin tuomioistuimiin ei ole vielä kohdistettu vastaavia automatisaatiohankkeita, mutta käynnissä on esimerkiksi hanke syyttäjälaitosten ja yleisten tuomioistuinten digitalisoimiseksi. Yksi hankkeen tavoitteista on luoda pohjaa myös työtehtäviä helpottavalle automatisaatiolle.⁵² Yksinkertaisuutensa ja määränsä perusteella velkomusasiat olisivatkin varsin otollinen kohde automatisaation lisäämiselle. Algoritmeihin perustuvaan päätöksentekoon tuomioistuinkontekstissa liittyy kuitenkin runsaasti erilaisia läpinäkyvyys- ja yhdenvertaisuusongelmia⁵³, joita tulisi arvioida pohdittaessa esimerkiksi lainkäyttöhenkilöstölle siirrettävien summaaristen asioiden poimintaa riskiperusteisia valikointisääntöjä hyödyntäen.

2.2.2 Haastehakemuksen puutteellisuus ja selvä perusteettomuus

Mikäli haastehakemuksesta ei ilmene edellä kuvatulla tavalla perustetta saatavalle, kuluttajaluotolta vaadittavia lisätietoja tai jos haastehakemus on muutoin puutteellinen, epäselvä tai sekava, tuomioistuin kehottaa OK 5:5:n (768/2002) mukaisesti kantajaa täydentämään kannettaan. Puutteellisuuden ja epäselvyyden raja on kuitenkin korkealla. Säännöksen esitöissä on kuvailtu tietoja riittäviksi, jos niiden perusteella on ymmärrettävissä, mitä kantaja vaatii ja millä perusteella.⁵⁴ Laajojen riita-asioiden kohdalla lainsäätäjällä on puolestaan pyrkinyt vähentämään haastehakemusten yksityiskohtaisuutta, sillä laajojen ja monipolvisten haastehakemusten ja mahdollisten vastausten tulkitseminen on ollut omiaan aiheuttamaan ylimääräistä työtä tuomioistuimille.⁵⁵

Käytäntö vaikuttaisi olevan sama myös summaaristen haastehakemusten osalta.⁵⁶ Tämän tutkielman näkökulmasta haastehakemusten täydentämisen korkea kynnystä voi pitää ongelmana. Vaikka käräjäoikeus havaitsee yksittäisessä haastehakemuksessa epäselvyyttä, voi samalla velkojalla olla eri käräjäoikeuksissa vireillä useita vastaavia haastehakemuksia, jotka

⁵² Loisa 2018, s. 1083.

⁵³ Ks. esim. Angwin – Larson – Mattu – Kircher 2016, vrt. HE 91/2005 vp, s. 16 ja suositus välttää maantieteellisiin alueisiin perustuvia valikointiehtoja. Ks. myös Zeleznikow 2017, s. 36 päätöksentekoa tukevien järjestelmien ja päätöksiä tekevien järjestelmien eroista. Suoraviivainen automatisaatio olisi vaihtoehtoista nopein, mutta voisi itsessään lisätä velkomusasioiden aineellisen oikeellisuuden unohtumista.

⁵⁴ HE 200/2017 vp, s. 38.

⁵⁵ HE 32/2001 vp, s. 30–31, vrt. aiempi HE 15/1990 vp, s. 50, jossa tavoitteena oli vaatimusten yksityiskohtaisempi perustelu.

⁵⁶ Perusteeton oikeuteen haastaminen kuluttajien piinana. Kilpailu ja kuluttajavirasto 2022.

johtavat yksipuoliseen tuomioon, mitkä puolestaan vaikeuttavat velallisen tuomionjälkeisiä selvityspyrkimyksiä. Monen velkojan toiminta perustuu enemmänkin suuriin asiamääriin kuin suuriin yksittäisiin saataviin, jolloin luonnollisesti myös summaaristen haastehakemusten laatimiseen käytettävä aika ja vaiva pyritään minimoimaan.

Täydentäminenäkään ei aina tee haastehakemuksesta selvempää. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden lainvoimaisessa tapauksessa 23.11.2016 1681 velkoja oli kirjelmässään vaatinut yksipuolista tuomioita ulosottoperusteen saamiseksi. Kirjelmän liitteenä oli neljä kuukautta aiemmin erääntynyt lasku, jonka erittelyssä velkoja syytti velallisen asemassa ollutta asunto-osakeyhtiötä maksuvälinepetoksesta ja vaati korvausta tuhotusta shekistä, selvittelykustannuksista ja matkakustannuksista. Sekä Helsingin käräjäoikeudelle että Helsingin hovioikeudelle jäi kuitenkin epäselväksi, vaaditaanko korvausta yksityisoikeudellisella perusteella vai rikosoikeudellisella perusteella. Myös vaatimusten määrälliset perusteet jäivät epäselviksi. Hovioikeus katsoi, ettei haastehakemus täydennyksineenkään kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi. Hovioikeus korosti velallisen oikeutta saada riittävän selkeät perusteet vaatimuksille, jotta niihin voisi myös vastata.

Edellä kuvatussa tapauksessa haastehakemus jätettiin tutkimatta. Oikeudenkäymiskaaren 5:6:n (422/2018) ensimmäisen momentin mukaan kanne on jätettävä tutkimatta, jos täydennyskehotukseen ei vastata ja haastehakemus ei kelpaa oikeudenkäynnin perustaksi puutteellisuuden, epäselvyyden tai sekavuuden vuoksi, tai jos tuomioistuin ei muusta syystä voi ottaa asiaa tutkittavaksi. Huomionarvoista on, ettei täydennyskehotukseen vastaamatta jättäminen yksinään ole peruste kanteen tutkimatta jättämiselle, eli kyse ei ole samanlaisesta ”niskoittelusta rankaisemisesta” kuin yksipuolista tuomiota passiivista velallista vastaan antaessa. Muuna syynä tutkimatta jättämiselle voi pitää esimerkiksi sitä, jos kanne on nostettu väärässä tuomioistuimessa.⁵⁷

OK 5:6.2 puolestaan koskee selvästi perusteettomia kanteita, jotka tuomioistuimen tulee hylätä tuomiolla. Selvä perusteettomuus viittaa sellaisiin kanteisiin, jotka eivät perustu lakiin tai eivät ilmoitetulla perusteella voi johtaa pyydettyyn lopputulokseen.⁵⁸ Selvää perusteettomuutta on arvioitu esimerkiksi tapauksessa KKO 2005:72, jossa

⁵⁷ Vuorenpää ym. 2021, s. 984, Tapanila 2021, s. 176–177.

⁵⁸ HE 15/1990 vp, s. 54.

seksuaalipalveluiden myyntiä ei pidetty toimintana, josta saamatta jääneitä ansioita voitaisiin korvata valtion varoista syyttömästi vangitulle. Kanteen hylkäämistä heti käsittelyn alussa tai esimerkiksi velallisen vastauksen jälkeen OK 5:13:n (1052/1991) mukaisesti on kuitenkin pidetty oikeuskirjallisuudessa toimenpiteenä, johon ei ole syytä ryhtyä ilman todella selkeää syytä, sillä se rajoittaa velkojan oikeutta saada asia käsiteltyksi tuomioistuimessa.⁵⁹

Selvän perusteettomuuden tulkinnassa voidaan nähdä eroa siinä, milloin kynnys OK 5:6.2:n mukaiseen hylkäämiseen haastetta antamatta ja OK 5:13:n mukaiseen hylkäämiseen haasteen antamisen jälkeen ylittyy. Ero konkretisoituu tilanteissa, joissa haasteen saanut velallinen myöntäisi kanteen selvästi perusteettomasta vaatimuksesta huolimatta. Tuomioistuin voi toisaalta olla haluttomampi tutkia myönnetyn vaatimuksen perusteettomuutta, mutta toisaalta oikeussuojan antaminen selvästi perusteettomalle vaatimukselle olisi sekin ongelmallista. Myöntämisen ei pitäisi poistaa esimerkiksi kuluttajansuojaan liittyvää pakottavuutta.⁶⁰

2.2.3 Selvään perusteettomuuteen liittyvä oikeuskäytäntö ja EU-oikeuden vaikutus

Edeltävässä luvussa esiteltyä OK 5:6.2:n ja OK 5:13:n mukaista selvää perusteettomuutta on sovellettu enenevässä määrin myös perinteisempien velkomuskanteiden vaatimuksiin. Vaikka ajatus selvän perusteettomuuden tutkimisen käytöstä passiivisen osapuolten intressien huomioimiseksi on ollut esillä jo pidempään⁶¹, oikeuskäytännössä siitä on vasta viime aikoina muotoutunut keino puuttua pakottavan aineellisen lainsäädännön vastaisiin vaatimuksiin yksittäisissä tapauksissa.⁶² Toistaiseksi kyse on ollut etenkin kohtuuttomista perintäkuluista ja luottokoroista, mutta tulevaisuudessa selvää perusteettomuutta saatetaan soveltaa myös muiden sopimusehtojen kohtuullisuuteen.⁶³ Suurimmassa osassa tässä alaluvussa esiteltävissä tapauksissa velallinen pysyi asiassa passiivisena, eli muutoksenhausta vastasi käräjäoikeuden oma-aloitteisuuteen perustuvaan ratkaisuun tyytymätön velkoja tai velkojaa edustava perintäyhtiö.

⁵⁹ Tapanila 2005, s. 952, Lavapuro 2005, s. 960, Vuorenperä ym. 2021, s. 985

⁶⁰ Savola 2016, s. 61–62, ks. myös Leppänen 1998, s. 9 viitteineen. Laajemmin virheellisten väitteiden myöntämisestä Lindell 1988, s. 49–56.

⁶¹ Ks. esim. Hormia 1988, s. 330.

⁶² Jokela 2015, s. 8, Vaitoja 2014, s. 114.

⁶³ Savola 2016, s. 55–57, HE 230/2018 vp, s. 27.

Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 6.9.2012 antamassa lainvoimaisessa ratkaisussa 2357 perintäyhtiö oli vaatinut velalliselta kuutta eri saatavaa, joissa kaikissa oli sama velkoja. Perintäyhtiö oli lähettänyt kaikista saatavista erilliset maksuvaatimukset samana päivänä. Sekä Helsingin käräjäoikeus että hovioikeus tarkastelivat asiaa perintälain (513/1999) 4 §:n (31/2013) mukaisen hyvän perintävän kannalta päätyen siihen, että perintäyhtiön olisi tullut yhdistää samana päivänä erääntyneiden saatavien perintätoimet. Siten osa vaadituista perintäkuluista katsottiin selvästi perusteettomiksi.

Itä-Suomen hovioikeuden lainvoimaisessa tapauksessa 5.6.2014 374 velkoja puolestaan oli kuluttajaluottosopimukseen vedoten vaatinut maksettavaksi erääntyntä luottoa sekä 108 prosentin viivästyskorkoa. Velallisen jätettyä vastaamatta käräjäoikeus velvoitti tämän maksamaan luoton pääoman, mutta katsoi koron olevan korkolain (633/1982) 4 §:n (846/2009) ylittävältä osalta selvästi perusteeton. Myös hovioikeus piti korkoa selvästi perusteettomana katsoen velkojan pyrkineen kiertämään kuluttajan suojaksi säädettyä korkokattoa siinä määrin, että korkotasoa voisi pitää jopa rikoslain 36 luvun 6 §:n (956/2009) mukaisena kiskontana. Kiskonnan esiin nostamista voikin pitää varsin poikkeuksellisena.⁶⁴

Edellä kuvattu Itä-Suomen hovioikeuden linja nousi korkeimman oikeuden käsittelyyn ennakkoratkaisussa 2015:60, jossa 118 prosentin korkotasoa käsitellyt asia oli edennyt varsin vastaavasti hovioikeustasolle. Myös tässä tapauksessa asiaa käsitellyt Itä-Suomen hovioikeus päätyi tukemaan käräjäoikeuden näkemystä korkovaatimuksen selvästä perusteettomuudesta. Hovioikeus katsoi velkojan kiertäneen korkokattoa koskevaa sääntelyä myöntämällä täsmälleen korkokaton ylärajan suuruisen luoton ja viittasi perusteluissaan myös kiskonnan rikosoikeudelliseen sääntelyyn.

Korkein oikeus ei muuttanut hovioikeuden tuomion lopputulosta, mutta perusteli korkovaatimusten selvän perusteettomuuden ja tuomioistuimen tutkimisvallan ja -velvollisuuden poikkeuksellisesti EU-oikeuden kautta. Korkein oikeus nosti esiin sopimusehtodirektiivin⁶⁵ ja siihen liittyvän unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön. Sopimusehtodirektiivin 3 artiklan 1 kohdan mukaan kohtuuttomaksi sopimusehdoksi

⁶⁴ Ks. kiskontarikosten harvinaisuudesta ja soveltuvuudesta pikaluottoyrityksiin Tapani 2010, s. 518, 535–536, vrt. Rudanko 2016, s. 900, joka korostaa kiskonnan virallisen syytteen alaisuutta sekä kritisoi kiskontasääntelyn sivuuttamista korkoja koskevien tapausten käsittelyssä.

⁶⁵ Neuvoston direktiivi 93/13/ETY kuluttajasopimusten kohtuuttomista ehdoista 5.4.1993.

katsotaan ehdot, joista ei ole erikseen neuvoteltu ja jotka aiheuttavat sopimussuhteeseen huomattavan epätasapainon kuluttajan vahingoksi. Kohtuuttomuusarviointi ei siis ulotu erikseen neuvoteltuihin ehtoihin eikä direktiivin 4 artiklan 2 kohdan mukaan sopimuksen pääkohteeseen tai hinnan määrittelyyn, jos kyseiset ehdot on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi.

Oikeuskäytännön osalta on tarpeen tarkastella ensinnäkin Euroopan unionin tuomioistuimen tuomiota *van Schijndel ja van Veen*, jonka mukaan unionin oikeus ei lähtökohtaisesti velvoita kansallisia tuomioistuimia ottamaan unionin oikeuden rikkomista viran puolesta huomioon riita-asioissa.⁶⁶ Tuomiossa *Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores* kuitenkin katsottiin, että tehokas kuluttajansuoja edellyttää kansallisten tuomioistuinten mahdollisuutta arvioida ehtojen kohtuuttomuutta viran puolesta. Laajaa tutkimisvelvollisuutta perusteltiin kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien neuvotteluaseman epätasapainolla, kuluttajan toimesta tapahtuvaan riitautukseen liittyvällä oikeudenkäyntikulujen riskillä sekä kuluttajien puutteellisilla tiedoilla.⁶⁷

Tuomiossa *Banco Español de Crédito* puolestaan vahvistettiin, että sopimusehtodirektiivi edellyttää kansallisen tuomioistuimen mahdollisuutta arvioida sopimusehdon kohtuuttomuutta viran puolesta myös summaarisissa menettelyissä. Tuomioistuin kuitenkin myös huomioi tarpeen säilyttää summaaristen menettelyiden tuomat tehokkuusedut sekä mahdollisuuden siirtää summaarisia asioita muidenkin kuin tuomareiden käsiteltäväksi.⁶⁸

Tutkimisvelvollisuuden on myös katsottu edellyttävän, että tuomioistuin pyytää asiassa lisäselvitystä, mikäli se kansallisen lainsäädännön mukaan on mahdollista⁶⁹ – Suomessa tämä siis tarkoittaisi haastehakemuksen täydennyttämistä silloin, kun tuomioistuimella ei ole riittäviä tietoja tutkiakseen, onko sopimusehtodirektiiviä rikottu. Yhteenvetona EU-oikeuden

⁶⁶ Yhdistetyt asiat C-430/93 ja C-431/93, *van Schijndel ja van Veen*, EU:C:1995:441, kohta 22. Ks. tapauksesta laajemmin Lenaerts – Maselis – Gutman – Nowak 2014, s. 131–134 ja Koskelo 2008, s. 626–627. EU-oikeuden vaikutuksista tuomioistuinten menettelyyn yleisemmin ks. esim. Sevón 2003, s. 3–5.

⁶⁷ Yhdistetyt asiat C-240/98- C-244/98, *Océano Grupo Editorial ja Salvat Editores*, EU:C:2000:346, kohdat 25–26, tulkinnasta myös Ó Caoimh 2012, s. 130–131 sekä Snijders 2009 s. 148–149. Ks. myös Weatherill 2004, s. 637, joka kritisoi ratkaisua aggressiivisen kuluttajamyönteiseksi.

⁶⁸ Asia C-618/10, *Banco Español de Crédito*, EU:C:2012:349, kohdat 50–53.

⁶⁹ Whittaker 2013, s. 129.

vaikutuksesta korkein oikeus totesi, että sopimusehtodirektiivin vastaiset sopimusehdot ovat selvästi perusteettomia ja siten hylättävä viran puolesta.

Sopimusehtodirektiivin vastaisuutta arvioidessa ei tule kuitenkaan unohtaa direktiivin 4 artiklan 2 kohtaa, joka estää kohtuuttomuusarvioinnin tapauksissa, joissa sopimuksen pääkohtaa tai hintaa määrittelevä ehto on selkeä ja ymmärrettävä. Unionin tuomioistuimien on kuitenkin esimerkiksi tapauksessa *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid* muistuttanut, ettei jäsenvaltioita estetä antamasta direktiiviä tiukempia sääntöjä, jos niillä pyritään vahvistamaan kuluttajansuojan korkeampaa tasoa.⁷⁰

Tätä arvioi myös korkein oikeus edellä mainitussa tapauksessa 2015:60. Suomen lainsäädännössä ei ole sopimusehtodirektiivin 4 artiklan 2 kohdan mukaisia soveltamisrajoituksia, joten direktiiviä voisi tulkita siten, että tuomioistuimien tutkimisvelvollisuus kohdistuu kaikkiin kuluttajasopimusten ehtoihin riippumatta niiden selkeydestä tai ymmärrettävyydestä. Korkein oikeus päätyi kuitenkin toteamaan ratkaisussaan, ettei voi laajentaa tulkintavelvollisuutta kaikkiin kuluttajasopimusten ehtoihin ilman lainsäädännöllistä tukea.⁷¹ Käsillä olleessa tapauksessa korkovaatimus oli siis katsottavissa kohtuuttomaksi ja siten selvästi perusteettomaksi vain, koska lainaehdot eivät sen osalta olleet selvästi ja ymmärrettävästi laadittu.

Tuomioistuimen oma-aloitteisesta tutkimisvallasta ja -velvollisuudesta oli kyse myös tapauksessa KKO 2015:76. Tapauksessa korkein oikeus katsoi, ettei sopimusehtodirektiiviin perustuva laajempi tutkimisvelvollisuus sovellu perintäkulojen kohtuullisuuden arviointiin. Perintäkulut perustuvat lainsäädäntöön, eikä kyse ole osapuolten välisen sopimuksen ehdosta. Ratkaisu oli siis tehtävä perintälain ja oikeudenkäymiskaaren säännösten perusteella. Tarkastelussa ollut 10 euron kulu maksusuunnitelman purkamisesta ei pidetty perintälain pakottavien säännösten vastaisena, eikä vaatimusta voinut siten hylätä selvästi perusteettomana.

Sopimusehtodirektiivin vaikutusta tutkimisvelvollisuuteen arvioitiin myös tapauksessa KKO 2019:8. Tapauksessa velallinen oli ottanut luottoyhtiöltä 30 euron pienlainan, jonka

⁷⁰ Asia C-484/08, *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, EU:C:2010:309, kohta 40.

⁷¹ Ks. ratkaisun kohdat 41–42. Juuri tällaisesta lainsäädännöllisestä tuesta oli kyse HE 230/2018 vp, s. 27, jota esiteltiin tämän tutkielman luvussa 1.3. Ehdotuksen mukaan tuomioistuimen olisi pitänyt puuttua viran puolesta kohtuuttomiin hintaehtoihin riippumatta ehtojen selkeydestä.

yhteydessä edellytettiin joko henkilötakausta tai toisen yhtiön maksullista takausta. Maksullisen takauksen välittäjänä toimi kolmas yhtiö. Kanteessa oli kyse takaukseen liittyneiden maksujen suorittamatta jäämisestä – maksuja vaadittiin takauksen myöntämisestä, ja takauksen keston pidentämisestä 27 euroa, sopimussakkona 7 euroa, takauksen välitystä 4,5 euroa, perintäkuluja 52 euroa ja oikeudenkäyntikuluja 115 euroa. Velallinen pysyi asiassa passiivisena, mutta käräjäoikeus katsoi oma-aloitteisesti kanteen selvästi perusteettomaksi. Käräjäoikeus piti takausta näennäisenä ja kohtuuttomana oikeustoimena, ja hylkäsi kanteen selvästi perusteettomana. Myös Helsingin hovioikeus piti takauspalvelua keinotekoisena ja hylkäsi kanteen kuluttajansuojalain pakottavien säännösten vastaisena selvästi perusteettomana.

Sopimusehtodirektiivi nousikin esiin vasta korkeimmassa oikeudessa. Takaukseen liittyvät maksut perustuivat vakioehtoihin, ja kuuluivat siten sopimusehtodirektiivin soveltamisalaan. Korkein oikeus arvioi etenkin sopimusehtodirektiivin 4 artiklan 2 kohdan soveltumista todeten, ettei takausvastuuta voi pitää sellaisena sopimuksen pääkohteena, jonka kohtuullisuusarviointi estyisi, jos ehto on laadittu selkeästi ja ymmärrettävästi. Lopulta korkein oikeus päätyi lukemaan takaukseen liittyneet maksut kuluttajansuojalain 7 luvun (746/2010) 6 §:n (ratkaisuhetkellä 746/2010, nykyään voimassa 596/2019) mukaisiin luottokuluihin. Maksut ylittivät saman luvun 17 a §:n (ratkaisuhetkellä 207/2013, nykyään voimassa 596/2019) mukaisen luottokulujen enimmäismäärän, jolloin niitä voitiin pitää selvästi perusteettomina.

Oikeuskirjallisuudessa onkin esiintynyt pohdintoja, tarkoittaako tuomioistuinten laajentunut tutkimusvelvollisuus siirtymistä kuluttajalähtöisempään prosessiin.⁷² Kotimaisesta ratkaisukäytännöstä ja summaaristen asioiden käsittelyn nykytilasta tällaisia johtopäätöksiä on kuitenkin ennen aikaista tehdä. Vaikka käräjäoikeuksille on muotoutunut mahdollisuus puuttua yksittäisiin selvästi perusteettomiin vaatimuksiin, sopimusehdon epäselvyyden vaatimus rajaa pois tilanteita, jossa kohtuuttomuus perustuu enemmänkin velkakierteeseen kuin yksittäiseen epäselvään sopimukseen.

Selvän perusteettomuuden arvioinnin sitominen kuluttajansuojaan on myös ongelmallinen pienyrittäjien näkökulmasta. EU-oikeudessa on pohdittu kuluttajansuojaa vastaavien

⁷² Rudanko 2016, s. 880.

sopimusosapuolten epätasa-arvoon puuttuvien elementtien ulottamista myös yritysten välisiin sopimuksiin⁷³, mutta toistaiseksi ero kuluttajien ja pienyrittäjien asemassa on suuri. Myös Suomessa on eräiden lakihankkeiden yhteydessä pohdittu sellaisten elinkeinonharjoittajien asemaa, joiden toiminta on laadultaan tai laajuudeltaan erityisen pienimuotoista tai riippuvaista toisesta osapuolesta.⁷⁴ Viimeisimpänä tällaisia yhdenvertaisuushuomioita esiintyi kotimaisessa yritysperinnän kulujen rajoittamiseen liittyneessä keskustelussa.⁷⁵ Lainsäätäjä on siis ottanut tavoitteekseen estää kuluttaja- ja yritysvelallisten eriarvoistumista, joten oikeuskäytännössä syntyneitä eriarvoistavia tutkimiskäytäntöjä voi pitää hyvinkin kyseenalaisina.

2.2.4 Laajentuvan tutkimisvelvollisuuden suhde määräämisperiaatteeseen ja väittämistaakkaan

Tapauksen KKO 2015:60 yhteydessä korkein oikeus suhtautui pidättyväisesti siihen, että tuomioistuinten tutkimisvelvollisuus laajenisi kaikkien kuluttajasopimusten ehtojen kohtuuttomuuden arviointiin. Korkein oikeus katsoi oma-aloitteisen tutkimisvelvollisuuden olevan merkittävä poikkeus määräämisperiaatteeseen ja OK 24:3:n (165/1998) mukaiseen vaatimis- ja väittämistaakkaan. Pykälän ensimmäisen momentin mukaan tuomioistuin ei saa tuomita muuta tai enempää kuin asianosainen vaatii. Toisessa momentissa (768/2002) puolestaan täsmennetään, ettei tuomiota saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut, kun kyse on asiasta, jossa sovinto on sallittu.

Tältä osin onkin tarpeen palata tämän pääluvun alussa sivuttuun velkomusasioiden dispositiivisuuteen. Koska velkomusasioihin ei pääsääntöisesti ole katsottu liittyvän julkista intressiä, asianosaisille on jätetty määräämisperiaatteeksikin kutsuttu valta päättää riitansa sisällöstä. Määräämisperiaatteeseen kuuluu vaatimis- ja väittämistaakan lisäksi myös esimerkiksi kanteesta luopumisen tai kanteen myöntämisen sitovuus. Tämän tutkielman kontekstissa on erityisesti syytä täsmentää, että väittämistaakka on subjektiivinen, eli

⁷³ Stuyck 2014, s. 368.

⁷⁴ Saarnilehto ym. 2012, s. 102.

⁷⁵ Ks. esim. HE 241/2021 vp, s. 16, 25, TaVL 13/2022 vp, s. 2.

asianosaisen eduksi voidaan katsoa vain seikka, johon tämä on itse vedonnut.⁷⁶ Esimerkiksi velkojan haastehakemuksessa ilmaisemia seikkoja ei siis voi käyttää velallisen eduksi, ellei velallinen itse seikkaan vetoa.

Määräämisperiaatteeseen vaikuttaa myös tuomioistuimen prosessinjohto, jonka yhteydessä tuomioistuimen tulee selvittää OK 5 luvun 19 §:n ja 21 §:n (768/2002) mukaisesti, mitä asianosaiset tahtovat vaatia ja mihin seikkoihin nämä haluavat vaatimuksensa perustaa.⁷⁷ Tuomioistuimen prosessinjohto toisaalta vahvistaa määräämisperiaatetta varmistamalla, että kumpikin osapuoli on kyvykäs käyttämään määräysvaltaansa asiaan, mutta toisaalta liian aktiivisen prosessinjohdon voi katsoa vievän oikeutetun prosessuaalisen aseman osapuolelta, joka on valmistautunut oikeudenkäyntiin paremmin.⁷⁸ Selkeimpänä rajana voi pitää sitä, ettei tuomioistuin voi nostaa esiin oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolisia seikkoja ja pakottaa asianosaista vetoamaan niihin.⁷⁹

Torjuva suhtautuminen vetoamiseen pakottamiseen kuvastaa parhaiten sitä, miten pakottava aineellinen sääntely aiheuttaa jännitteitä riita-asioiden dispositiivisuudelle. Jos siis tuomioistuin tuo prosessinjohdon puitteissa esille pakottavaa yksityisoikeudellista sääntelyä, miten tulisi suhtautua asianosaisen haluttomuuteen vedota siihen? Dispositiivisuus edellyttäisi asianosaisten välistä sopimusvapautta, joten eikö asianosainen saisi luopua jostain oikeudestaan, jos kokisi saavansa sille muualta vastinetta.⁸⁰ Riita-asioiden määräämisperiaatteen ja prosessuaalisen sääntelyn lähtökohtana on siis ajatus riidan osapuolista tasavertaisina oikeuksiensa ja vapauksiensa hyödyntäjinä. Ajatus pohjaa liberalistiseen prosessikäsitteeseen ja sen ytimessä olevaan kontradiktoriaaliseen menettelyyn eli kaksiasianosaisprosessiin, jossa menettelyä pidetään kahden asianosaisen välisenä kilpailuna.⁸¹ Liberalistisen käsityksen mukaan tuomioistuimen tehtävänä on siis tarjota

⁷⁶ Vuorenpää ym. 2021, s. 195–196. Ks. myös Ovaskainen 1989 s. 139–140 esimerkkitilanteesta, jossa yhteisvastuussa olevista velallisista toinen esittää vanhentumisväitteen, mutta toinen pysyy passiivisena. Ovaskainen katsoo, ettei kannetta tulisi hylätä passiivisen velallisen osalta, korostaen väittämistaakkaa ja yksipuolisen tuomion sanktioluonnetta.

⁷⁷ Vuorenpää ym. 2021, s. 198.

⁷⁸ Vaitoja 2014, s. 297, 357.

⁷⁹ Virolainen 2000, s. 1161.

⁸⁰ Vaitoja 2014, s. 215, 325.

⁸¹ Laukkanen 1995, s. 35–37, Westberg 1988, s. 29–30.

puitteet ja puolueeton ratkaisija riidalle, osapuolten säilyttäessä vapauden määritellä riitansa rajat.

Liberalistisen prosessikäsitteiden vastakohtana on puolestaan sosiaalinen prosessikäsite, jossa keskeisintä on pyrkimys osapuolten yhdenvertaisuuteen ja aineellisesti oikeaan ratkaisuun tuomioistuimen aktiivisen prosessinjohton keinoin.⁸² Kotimaisessakin oikeuskirjallisuudessa todellisen voimatasapainon huomioimista esimerkiksi kuluttajavelallisen ja perintäyhtiöiden välillä pakottavan sääntelyn perusteella on pidetty poikkeuksellisenä,⁸³ mikä korostaakin edellisessä alaluvussa esitellyn Euroopan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön merkitystä.

Aktiivinen prosessinjohto toisen osapuolen ollessa poissa on siis huomattavasti monimutkaisempi kysymys käytännön kannalta. Pitäisikö tuomariksi itse tavoitella poissaolevaa velallista, vai edellyttää velkojaa näyttämään, että pakollisia säännöksiä on noudatettu?⁸⁴ Tuomioistuimen pitäisi myös avoimesti pohtia, johtuuko velallisen poissaolo vapaaehtoisesta oikeuksista luopumisesta, heikommasta asemasta tai esimerkiksi oikeuksien vaatimiseen liittyvästä kuluriskistä.

Summaaristen velkomusasioiden osalta onkin mahdollista kyseenalaistaa, johtuuko niiden käsittely edellä kuvattuja prosessiperiaatteita soveltaen velkomusasioiden luonteesta vai käsittelypaikasta. Suhtauduttaisiinko esimerkiksi pakottavan aineellisen sääntelyn vastaisuuteen vastaavalla tavalla väitteenvaraisena seikkana, jos summaaristen velkomusasioiden käsittely olisi päätetty siirtää tuomioistuinten ulosoton tehtäväksi? Hyvänä esimerkkinä voi pitää velan vanhentumista, joka on väitteenvarainen asia riita-asian käsittelyn yhteydessä, mutta ulosotossa velan vanhentuminen tarkistetaan viran puolesta velallisen suojaamiseksi.⁸⁵

⁸² Ervo 2005, s. 99–100, ks. heikomman osapuolen määrittelystä Wilhelmsson 1987, s. 57–65.

⁸³ Vaitoja 2014, s. 266–267, 455, vrt. Vuorenpää ym. 2021, 63, 1039.

⁸⁴ Ekelöf 1984, s. 247 on käsitellyt vastaavaa problematiikkaa Ruotsin lainsäädännön kannalta.

⁸⁵ Linna – Saarnilehto 2016, s. 283–295.

2.3 Takaisinsaanti ja yksipuolisen tuomion lainvoiman edellytykset

2.3.1 Takaisinsaanti muutoksenhakukeinona

Mikäli velallinen on tyytymätön häntä vastaan annettuun yksipuoliseen tuomioon, velallinen voi hakea OK 12 luvun (21/1972) 15–17 §:n (1052/1991) mukaista takaisinsaintia. Mikäli takaisinsaintihakemus otetaan tutkittavaksi, yksipuolisella tuomiolla ratkaistun asian käsittelyä jatketaan käräjäoikeudessa. Velkomusasioissa kyse on siis yleensä siitä, että takaisinsaintihakemuksella riitautetaan aiemmin riidattomana käsitelty vaatimus, jolloin asian käsittelyä tulee jatkaa tavanomaisen riita-asian tavoin. Takaisinsaanti onkin velallisen ainoa varsinainen muutoksenhakukeino, sillä velallinen, jota vastaan yksipuolinen tuomio on annettu, ei voi valittaa yksipuolisesta tuomiosta samalla tavalla hovioikeuteen kuin normaalista riita-asian tuomiosta.⁸⁶

Velkojan muutoksenhaketie on kuitenkin normaali esimerkiksi silloin, jos tuomiossa on hyväksytty velkojan vaatimukset vain osittain. Mikäli kummatkin osapuolet ovat ratkaisuun tyytymättömiä, takaisinsaintihakemus on ensisijainen, eli tarvittaessa asia palautuu hovioikeuden tai korkeimman oikeuden käsittelystä tai tuomioista riippumatta takaisin asiassa yksipuolisen tuomion antaneen käräjäoikeuden käsittelyyn. Takaisinsaintia voi hakea sekä materiaalisella perusteella että prosessuaalisella perusteella, eli velallinen voi esimerkiksi perustaa takaisinsaintihakemuksensa suoraan velkojan alkuperäisten vaatimusten virheisiin tai käräjäoikeuden aiemman menettelyn virheellisyyteen.⁸⁷

Asian palautuminen saman tuomioistuimen käsiteltäväksi luo kuitenkin kysymyksen, voiko alkuperäisen yksipuolisen tuomion antanut tuomari ratkaista myös takaisinsaintihakemuksen. Oikeuskäytännössä eroa on tehty sen välille, onko asia ratkaistu puhtaasti passiivisuusperusteella vai arvioiden vastauksen riittävyttä. Tapauksessa KKO 1997:175 yksipuolisen tuomion antanutta tuomaria ei pidetty esteellisenä, koska tuomio perustui vain toisen osapuolen puuttuvaan vastaukseen. Sen sijaan tapauksessa KKO 1997:102 tuomari, joka oli katsonut vastaajan vedonneen vain asian kannalta merkityksettömiin perusteisiin, oli esteellinen arvioimaan samoja perusteita takaisinsaintiasiassa.⁸⁸ Toisaalta kuten edeltävissä

⁸⁶ Leppänen – Välimaa 1998, s. 19, 22.

⁸⁷ Vuorenpää ym. 2021, s. 1040–1041.

⁸⁸ Ks. tapausten tulkinnasta myös Tapanila 2007, s. 235.

alaluvuissa on tuotu ilmi, on tuomioistuimen tutkimisvelvollisuus summaarisissa asioissa viime vuosien aikana laajentunut, minkä vuoksi kanteen selvän perusteettomuuden arvioinnista on tullut monitahoisempaa verrattuna ratkaisun KKO 1997:175 antamishetkeen. Arvioitavaksi saattaisi tulla esimerkiksi kysymys, olisiko kansliahenkilökunnan ratkaisema asia tullut siirtää lainkäyttöhenkilöstön ratkaistavaksi.⁸⁹

Takaisinsaannin voi kuvata jatkavan passiivisuuden vuoksi kesken jäänyttä prosessia, vaikka yksipuolisen tuomion antaminen ja takaisinsaannin hakeminen voivatkin olla ajallisesti vuosia erillään. Toisaalta takaisinsaannissa on muutoksenhakeelementtinsä, mikä näkyy esimerkiksi takaisinsaantihakemukseen annetun ratkaisun muotoilussa. Tuomioistuimen tulisi ratkaista nimenomaan takaisinsaantikanne ja ottaa samalla kantaa yksipuolisen tuomion pysyvyyteen, eikä ratkaista alkuperäistä kannetta uudelleen.⁹⁰ Jos hakija passivoituu uudelleen kesken takaisinsaantiprosessin, vain takaisinsaantiasia jää silleen eikä yksipuolista tuomiota kumota.⁹¹ Takaisinsaantihakemuksen voi tehdä kussakin asiassa vain kerran, eli passivoituminen uudelleen johtaa varsinaisten muutoksenhakumahdollisuuksien menettämiseen.⁹²

2.3.2 Takaisinsaantihakemuksen sisältövaatimukset

Takaisinsaantihakemukseen ei saa olla täysin perustelematon, vaan siitä on käytävä ilmi seikka, jolla olisi ollut vaikutusta asiaan. Takaisinsaantihakemuksen on täytettävä ne minimiedellytykset, jota väliin jääneeltä toimelta eli esimerkiksi riitautukselta odotettiin. Rajoituksella on pyritty estämään täytäntöönpanon viivyttäminen turhilla takaisinsaantihakemuksilla, mutta käräjäoikeudella on silti velvollisuus ohjeistaa puutteellisen takaisinsaantihakemuksen jättäjää.⁹³

⁸⁹ Vrt. HE 190/2017 vp, s. 7.

⁹⁰ Vuorenpää ym. 2021, s. 1043.

⁹¹ Kulmala 2021 s. 23–24.

⁹² HE 15/1990 vp, s. 98, ks. myös Vuorenpää ym. 2021, s. 1043, jossa yksipuolisen tuomion kuvataan tulevan heti lainvoimaiseksi vastaajaa kohtaan. Sen sijaan Kulmala 2021, s. 24 suhtautuu varoivaisemmin uusien takaisinsaantimahdollisuuksien poissulkemiseen tilanteissa, joissa alkuperäistä yksipuolista tuomioita ei ole annettu todisteellisesti tiedoksi.

⁹³ Helenius – Linna 2021, s. 220–221, Vuorenpää ym. 2021, s. 1040–1040.

Tapauksessa KKO 2018:62 velallinen oli hakenut takaisinsaantia yksipuoliseen tuomioon kiistäen velkojan vaatimukset. Velallinen ilmoitti hakemuksessaan velkojan laskutuksen olevan virheellistä määrien ja erääntymiskäytänteiden osalta, mutta totesi samalla virheiden selvittelyn olevan vielä kesken. Käräjäoikeus pyysi velallista täydentämään hakemustaan ja ilmoittamaan, miltä osin kanne myönnetään ja miltä osin se kiistetään. Velallinen toisti väitteensä velkojan laskutuksen epäselvyydestä, kertoi tarkoituksestaan kuulla kirjanpitäjäänsä todistajana ja teki sovintoesityksen.

Helsingin käräjäoikeus kuitenkin hylkäsi takaisinsaantihakemuksen. Käräjäoikeus katsoi, ettei hakemuksesta ilmennyt velallisen yksiselitteistä kantaa velkojan vaatimuksiin, eikä velkoja voisi siten vastata velallisen väitteisiin. Helsingin hovioikeus ei myöntänyt asiassa jatkokäsittelylupaa, mutta korkein oikeus otti asian jatkokäsittelyluvan myöntämisen osalta tarkasteluun. Korkein oikeus korosti, että takaisinsaantihakemuksen sisältövaatimukset vastaavat alkuperäisen kanteen kiistämisen vaatimuksia. Kiistämiselle ei puolestaan ole asetettu tiukkoja vaatimuksia, vaan riittää, että väitteillä voisi olla vaikutusta asian ratkaisemisen kannalta. Saatavien määrää ja erääntymistä koskevia väitteitä ei voitu pitää ratkaisun kannalta merkityksettöminä. Korkein oikeus katsoi, että hovioikeuden olisi tullut epäillä käräjäoikeuden ratkaisun oikeellisuutta ja myöntää asiassa jatkokäsittelylupa. Asia palautettiin hovioikeuden käsittelyyn.

Tapauksesta ilmenee myös hyvin tuomioistuinten täydennyskehotusten vaikutus. Jos vastaus kanteeseen tai takaisinsaantihakemus on sisällöltään epäselvä, on käräjäoikeudella mahdollisuus pyytää täydennystä. Täydennyspyynnöissä voi olla hyvinkin tarkkoja kysymyksiä, mutta niistä ei kuitenkaan muodostu korkeampaa kynnystä riitautuksen tai takaisinsaantihakemuksen huomioon ottamiselle. Esimerkiksi Helsingin hovioikeuden 28.9.2021 antamassa lainvoimaisessa ratkaisussa 1276 käräjäoikeus oli tiedustellut muun muassa reklamointiajan kohtuullisuudesta sekä ”millä tavoin, milloin, miten, ja miltä osin” asunto-osakkeiden kauppaa oli reklamoitu. Hovioikeus piti takaisinsaantihakemusta ja sen täydennystä reklamointiajankohdan osalta tulkinnanvaraisena ja käräjäoikeuden kysymyksiin annettuja vastauksia osin puutteellisena, mutta piti silti takaisinsaantihakemuksen perusteluja riittävinä oikeudenkäynnin jatkamiseksi.

2.3.3 Takaisinsaannin määräaika

Takaisinsaannin hakemisen määräaika on OK 12:15.1:n mukaan 30 päivää. Käytännössä säännöksellä ei kuitenkaan ole tältä osin merkitystä, sillä määräajan laskeminen aloitetaan vasta siitä, kun velallinen on saanut yksipuolisen tuomion todisteellisesti tiedokseen tai ollut läsnä toimitetussa ulosmittauksessa. Tuomion todisteellinen tiedoksianto on kuitenkin OK 12 luvun 14.1 §:ssä jätetty pääsääntöisesti velkojan huolehdittavaksi. Ulosmittauksiakaan ei yleensä tehdä velallisen ollessa läsnä, minkä vuoksi yksipuoliset tuomiot jäävät siis säännönmukaisesti vaille lainvoimaisuutta. Lainsäätäjä ei kuitenkaan ole nähnyt tilannetta ongelmallisena, sillä yksipuolisen tuomio on lainvoimaa vaillakin täytäntöön pantavissa ilman rajoituksia.⁹⁴ Velkoja voi omalla aktiivisuudellaan pyrkiä saamaan määräajan kulumaan, mutta tältä osin kynnys on korkealla.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2008:48 Espanjassa asuvaa velallista oli pyritty haastetta tiedoksi antaessa tavoittaa virheellisin osoitetiedoin ensin postitse vastaanottotodistuksella ja myöhemmin Espanjan viranomaisten avulla. Haaste annettiin lopulta tiedoksi kuuluttamalla eli julkaisemalla siitä tieto Virallisessa lehdessä, ja tuomion jälkeen velkojat julkaisivat kuulutuksen yksipuolisesta tuomiosta. Korkeimman oikeuden mukaan velallisella kuitenkin oli oikeus hakea takaisinsaintia. Asiassa ei voitu näyttää toteen, että Espanjan viranomaiset olisivat pyrkineet selvittämään osoitetietojen oikeellisuutta, sillä velallisen osoite olisi ollut löydettävissä Fuengirolan kaupungin rekisteristä. Kuulutuksen käyttäminen edellyttäisi, ettei velallisen olinpaikasta voida saada tietoa.

Todisteellisen tiedoksisaannin korkea kynnystä kuvastaa hyvin myös tapaus KKO 2021:2, jossa velallinen haki yksipuolisen tuomion purkamista. Asiassa käsittelyn yhteydessä ilmeni, että velallinen oli viitannut kahdessa velkajärjestelyhakemuksessaan yksipuoliseen tuomioon ja siten oli selkeästi tietoinen yksipuolisella tuomiolla vahvistetuista veloista. Sen sijaan ei voitu näyttää, että velallinen olisi saanut yksipuolista tuomiota todisteelliseksi tiedokseen. Korkein oikeus ohjasi velallista hakemaan takaisinsaintia ylimääräisen muutoksenhaun sijasta, sillä takaisinsaannin määräajan laskeminen ei ollut edes alkanut.

Vastaavaa eroavaisuutta todisteellisen tiedoksisaannin ja tosiasiallisen tietoisuuden välillä oli nähtävillä Turun hovioikeuden 29.9.2022 antamassa lainvoimaisessa ratkaisussa 578.

⁹⁴ HE 190/2017 vp, s. 5.

Tapauksessa asianosainen, jota vastaan yksipuolinen tuomio oli annettu, oli ilmoittanut käräjäoikeudelle yhteystiedoikseen kaksi sähköpostiosoitetta. Käräjäoikeus oli yksipuolisen tuomion antamispäivänä lähettänyt tuomion sähköpostin liitteenä asianosaiselle, joka oli neljä päivää myöhemmin ilmoittanut tyytymättömyydestä. Hovioikeus katsoi, ettei tiedoksiantotapa ollut todisteellinen eikä takaisinsaannin määräaika siten alkanut kulua. Hovioikeus perusti kantansa lakiin sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003), jonka 18 § (534/2016) edellyttää asianosaisen tunnistautuvan noutaessaan asiakirjaa viranomaisen osoittamalta palvelimelta.

Edellä esiteltyissä tapauksissa todisteellisen tiedoksiannon tapahtuminen tuli tutkittavaksi vastapuolen esittämän väitteen perusteella – eli asianosainen, jonka eduksi yksipuolinen tuomio oli annettu, vastusti takaisinsaantia liian myöhään tehtynä. Tulkinnanvaraisempi on kuitenkin kysymys siitä, voisiko tuomioistuimien valvoa takaisinsaannin määräajan noudattamista myös viran puolesta eli ilman vastapuolen esittämää OK 16 luvun (362/1960) mukaista oikeudenkäyntiväitettä. Oikeudenkäyntiväitteeksi kutsutaan väitettä, joka koskee prosessinedellytyksiä eli tuomioistuinkäsittelyn muodollisia vaatimuksia.

Prosessinedellytykset onkin perinteisesti jaettu ehdottomiin eli viran puolesta tutkittaviin sekä tahdonvaltaisiin eli väitteenvaraisiin edellytyksiin.⁹⁵ Esimerkiksi normaaleissa hovioikeuteen tehdyissä valituksissa määräajan ylittäminen otetaan tuomioistuimissa huomioon viran puolesta⁹⁶, eli kyse on ehdottomasta prosessinedellytyksestä. Takaisinsaantihakemuksen kohdalla kuitenkin on korostettu, että siinä missä valitusajat tavallisesti lasketaan tuomion antamispäivästä, takaisinsaannin määräajan alkaminen riippuu velkojan vastuulle jätetystä tiedoksiannosta. Todennäköisesti näyttö mahdollisesta todisteellisesta tiedoksiannosta olisi vain velkojan hallussa, joten olisikin luontevaa, että velkojalta edellytettäisiin sitä koskevaa väitettä.⁹⁷

Edellä esiteltyt määräaikaongelmat olisivat helposti vältettävissä, mikäli takaisinsaannin määräaika laskettaisiin tuomion antamispäivästä tai jos tuomioistuimien huolehtisi yksipuolisten tuomioiden tiedoksiannosta viran puolesta. OK 12:14.2 edellyttää jo viran puolesta toimimista, jos saaminen on määrätty maksettavaksi vakuutena olleesta kiinteistöstä tai jos

⁹⁵ Helenius – Linna 2021, s. 75–76, Tapanila 2021, s. 201.

⁹⁶ Havansi 2004, s. 59.

⁹⁷ Kulmala 2021, s. 11–13.

velallinen on määrätty suorittamaan valtiolle korvausta oikeusapulain (257/2002) perusteella. Tiedoksiantovelvoitteen laajentaminen johtaisi kuitenkin huomattaviin kuluihin summaaristen velkomusasioiden lukumäärän vuoksi. Ratkaisu olisikin turhan raskas verrattuna määräaikalaskennan aloittamiseen tuomion antopäivästä.

Vastaava ratkaisu on tehty esimerkiksi Ruotsissa, jossa takaisinsaantia on Rättegångsbalken 44:9:n mukaisesti haettava kuukauden kuluessa yksipuolisen tuomion antamisesta. Säännös on otollinen pienimuotoiseen oikeusvertailuun, sillä säännös oli ennen vastaava kuin Suomessa, mutta sitä päädyttiin muuttamaan erityisesti ennakoitavuuden vuoksi. Kun takaisinsaannin määräaika riippui tiedoksiannon onnistumisesta, asiassa ei voinut etukäteen tietää lainvoiman saavuttamisen ajankohtaa. Tällöin velkoja joutui esimerkiksi säilyttämään asiaan liittyviä todisteita siltä varalta, että velallinen hakeekin takaisinsaantia vuosien kuluttua yksipuolisesta tuomiosta.⁹⁸ Ruotsissakin pohdittiin erityisesti summaaristen asioiden yhteydessä tarvetta tasapainottaa velallisen oikeusturvaa suhteessa tehokkaisiin prosesseihin, mutta kuukauden määräaika pidettiin silti suhteellisen pitkänä verrattuna muihin valitusaikoihin.⁹⁹

Ruotsin ratkaisuun voi kuitenkin suhtautua varauksella. Tuomion antamispäivästä laskettavaa kuukauden mittaista määräaika voisi helposti pitää kohtuuttomana huomioiden, että yksipuolinen tuomio jo itsessään toimii voimakkaana passiivisuussanktiona. Varsinkin jos haaste on annettu tiedoksi kuuluttamalla, velallinen on todennäköisesti täysin tietämätön annetusta tuomiosta.¹⁰⁰ Realististen muutoksenhakumahdollisuuksien puuttuessa olisikin varsin kyseenalaista väittää menettelyä perus- ja ihmisoikeudet huomioivaksi oikeudenmukaiseksi oikeudenkäynniksi.

Sopivampaa määräaika määriteltäessä tulisikin pohtia, millaisessa ajassa passiivinenkin velallinen tulisi tietoiseksi velasta esimerkiksi ulosmittauksen vuoksi ja missä ajassa ylivelkaantunut velallinen voitaisiin saada velkaneuvonnan piiriin. Jos vertailukohtana on nykytilanne ja käytännössä rajaton takaisinsaantioikeus, ei esimerkiksi vuodentaan kestävää takaisinsaantiaikaa voi pitää liian pitkänä. Sen sijaan selkeä määräaika olisi hyödyksi sekä

⁹⁸ Prop. 1999/2000:26, s. 120.

⁹⁹ Prop. 1989/90:85, s. 87–88.

¹⁰⁰ Ks. kuitenkin kuulustiedoksiannon rajatumasta käytöstä Ruotsissa Prop. 1995/96:211, s. 15–18, josta myös laajemmin Kärkkäinen 2004, s. 371–372.

velkojille, velalliselle että tuomioistuimille. Mahdollista olisi myös ottaa tuomion antopäivästä laskettava määräaika vain takarajaksi, ja sallia varmuutta tavoittelevien velkojien huolehtia todisteellisesta tiedoksiannosta ja lyhyemmän määräajan käynnistämisestä edelleen itse.

2.3.4 Takaisinsaannin rajattomuuden vaikutus velkomusprosessin funktioon

Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on käyty runsaasti keskustelua eri prosessien funktioista, eli syistä, miksi esimerkiksi yksityishenkilöiden välisiä riitoja tulisi ylipäätään ratkaista julkista valtaa käyttämällä. Siviiliprosessin osalta keskustelussa on pääsääntöisesti ollut mukana kolme funktiota. Tällaiseksi funktioksi on katsottu ensinnäkin oikeussuojan antaminen yksityisoikeudellisille intresseille, eli esimerkiksi turvata velkojan oikeus saada suoritus maksamattomalle velalle. Ohjausfunktio puolestaan nojaa siihen, että jo toimivien prosessien olemassaolo johtaa normien noudattamiseen, eli velallinen esimerkiksi maksaa velkansa ajallaan, koska tietää laiminlyönnillään olevan seurauksia. Kolmas funktio puolestaan pohjaa ajatukseen asianosaisten välisten konfliktien viimeisestä ratkaisukeinosta. Tavoitteena olisi saada mahdollisimman helposti ja nopeasti ratkaisu, johon molemmat osapuolet saadaan sidottua.¹⁰¹

Edellä kuvatut funktiot soveltuvat hyvin summaaristen asioiden käsittelytavan ja käräjäoikeuskäsittelyä pääsääntöisesti seuraavan ulosottomenettelyn tarkasteluun.¹⁰²

Ulosotossa oikeussuojafunktion edellyttämää tehokasta täytäntöönpanoa on kuitenkin selkeämmin rajoittamassa myös velallisen oikeussuoja,¹⁰³ mikä summaarisissa menettelyissä on ollut tarkoituksena jättää vähemmälle huomiolle. Velallisen oikeussuojan tehokkain väline eli oikeus hakea muutosta on kuitenkin jäänyt edellä kuvatun lainvoimaongelman myötä käytännössä vaille rajoja. Vaikka konfliktille on saavutettu ratkaisu, ratkaisusta ei välttämättä tule koskaan pysyvää.

¹⁰¹ Vuorenpää ym. 2021, s. 70–73.

¹⁰² Linna – Hupli 2001, s. 601–603.

¹⁰³ Launiala 2016, s. 5–6, Niemi-Kiesiläinen 1995, s. 596–597.

Lainsäätäjä on esitöissään kuvannut asettaneensa takaisinsaannille tiukat rajat, jotta takaisinsaantia ei käytettäisi oikeudenkäyntien pitkittämiseen.¹⁰⁴ Kuitenkin sekä oikeuskäytännössä että oikeuskirjallisuudessa on toistettu näkemystä takaisinsaannin sisällöllisten vaatimusten alhaisesta tasosta sekä huomioitu määräaika sääntöjen rajattomuus.¹⁰⁵ Onkin siis epäselvää, vastaavatko nykykäytännöt lainsäätäjän tahtoa vai onko nykytila vain seurausta suppeasta sääntelystä sekä sääntösten vanhenemisestä. Nykytilanne lisää merkittävästi takaisinsaannin tehokkuutta velallisten käytettävissä olevana oikeussuojakeinona, mutta yhtä lailla järjestelmän epäselvyys voi estää oikeuksiin pääsyn.

¹⁰⁴ HE 15/1990 vp, s. 97.

¹⁰⁵ Kulmala 2021, s. 28, oikeuskäytännöstä esim. edeltävissä alaluvuissa esitelty ratkaisu KKO 2021:2 sekä ratkaisun KKO 2018:62 kohdat 12–14.

3 Yksipuolinen tuomio ulosottoperusteena

3.1 Ulosottoperusteet ja ulosottoon siirtymisen ajankohta

Kun käräjäoikeus on antanut velkomusasiassa yksipuolisen tuomion, voi velkoja hakea tuomiossa määritellyn maksuvelvoitteen täytäntöönpanoa ulosottomenettelyssä. Yksipuolinen tuomio toimii siis ulosottokaaren (705/2007) 2 luvun 1 §:n (1125/2014) mukaisena ulosottoperusteena, jonka pohjalta velallisen omaisuutta voidaan viranomaistoimin ulosmitata saatavan suorittamiseksi. Tuomioistuimista poiketen ulosottoviranomainen ei tutki ulosottoperusteen sisältöä, eli kysymykset saatavan perusteista tai ulosottoa edeltäneen prosessin kulusta eivät kuulu ulosottomiehen selvitettäviksi tai ratkaistaviksi.¹⁰⁶ Velallisella on kuitenkin usein vielä ulosoton aikana mahdollisuus hakea muutosta sekä ulosottoperusteeseen että ulosoton suorittamiin toimenpiteisiin. Näihin muutoksenhakumahdollisuuksiin palataan tarkemmin luvussa 4.

Ulosottoperusteet on lueteltu tyhjentävästi ulosottokaaren saman luvun 2 §:ssä (1417/2009), jonka mukaan ulosottoperusteita ovat 1) tuomioistuimen riita- tai rikosasiassa antama tuomio tai ratkaisu, 2) päätös turvaamistoimesta tai väliaikaisesta vakuustakavarikosta, 3) välitystuomio, 4) osamaksukauppaa koskeva ulosottomiehen tilityspöytäkirja tai vahvistettu elatusapusopimus, 5) päätös hallintolainkäyttöasiassa sekä 6) eräät suoraan ulosottokelpoiset hallintopäätökset. Yksipuoliset tuomiot sisältyvät siis säännöksen ensimmäiseen kohtaan. Ulosottoperusteessa asetetut velvoitteet ovat henkilökohtaisia, eli käytettävissä vain nimenomaisesti mainittuja velallisia vastaan. Ulosotto ei siis tutki esimerkiksi takausvastuita, joita ei ole ulosottoperusteen muodossa vahvistettu.¹⁰⁷

Useimpiin ulosottoperusteisiin sisältyy sekä säännönmukainen muutoksenhakumahdollisuus että poikkeuksellisempi ylimääräinen muutoksenhaku. Olennainen kysymys onkin, missä vaiheessa ulosottomenettely kannattaa aloittaa. Huomioon pitäisi toisaalta ottaa ulosottoperusteen muuttumisen mahdollisuus sekä toisaalta täytäntöönpanon tehokkuus

¹⁰⁶ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 82–84, 125. UK 2:1.3 sisältää kuitenkin poikkeuksen, jonka mukaan erillistä ulosottoperustetta ei tarvita vakuuden maksamiseksi ulosottomyynnissä. Ilman erillistä ulosottoperustetta voidaan myös periä ulosottomenettelyn aikana syntyviä velvoitteita. Ks. kuitenkin KKO 2022:27 asianosaisen oikeudesta kiistää maksuvelvollisuutensa.

¹⁰⁷ Koulu – Lindfors 2009, s. 101–102.

esimerkiksi omaisuuden piilottamista suunnittelevaa velallista vastaan.¹⁰⁸ Vuoteen 1996 asti täytäntöönpanokelpoisuuden lähtökohtaisena edellytyksenä oli tuomion lainvoimaisuus, eli ulosotto voitiin aloittaa pääsääntöisesti vasta kun oli mahdollisimman varmaa, että ulosottooperusteena käytettävä tuomio on pysyvä. Tästä pääsäännöstä oli kuitenkin poikkeuksia, ja lopulta niiden katsottiin muodostuneen niin merkittäviksi, että pääsäännöksi päätettiin lopulta vahvistaa lainvoimaa vailla olevan tuomion täytäntöönpanokelpoisuus.¹⁰⁹

Tämä pääsääntö näkyy myös nykyisessä ulosottokaaren 2 luvussa. Lainvoiman puuttumisen aiheuttamat ulosmittauksen rajoitteet kuitenkin vaihtelevat ulosottooperusteiden mukaan. Siinä missä 5 §:n mukaisesti lainvoimaa vailla olevan käräjäoikeuden maksutuomion täytäntöönpanolle on erityisiä edellytyksiä esimerkiksi ulosmitatun omaisuuden myynnille ja hakijalta vaadituille vakuuksille, yksipuolisten tuomioiden kohdalla tilanne on täysin erilainen.

3.2 Yksipuolisen tuomion lainvoiman puuttumisen merkitys

3.2.1 Poikkeuksellisen vahva ulosottooperuste

Kuten aiemman pääluvun yhteydessä ilmeni, yksipuolinen tuomio voi odottaa lainvoimaiseksi tuloa hyvinkin pitkään, eikä suurin osa yksipuolista tuomioista tule koskaan lainvoimaiseksi. Osasyynä lainsäätäjän haluttomuuteen puuttua yksipuolisten tuomioiden lainvoimaisuuden vanhentuneisiin edellytyksiin on ulosottokaarissa 2 luvun 9 §:ssä käytetty yksinkertainen ratkaisu:

Yksipuolinen tuomio

Lainvoimaa vailla oleva yksipuolinen tuomio pannaan täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio.

Koska lainvoimaisuudelle ei anneta merkitystä ulosotossa, ei lainsäätäjällä nähty suurta tarvetta lainvoimaisuuden edellytysten päivittämiseenkään.¹¹⁰ Vastaavasti UK 2:9:n perustelut ovat erittäin suppeat – lainsäätäjällä nähtiin tarpeelliseksi lähinnä vain vahvistaa vakiintuneet käytännöt

¹⁰⁸ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 126–128.

¹⁰⁹ HE 92/1996 vp, s. 18.

¹¹⁰ HE 190/2017 vp, s. 5.

selvemmäksi säännökseksi.¹¹¹ Lainvoimaisuuden täydellistä sivuuttamista ei ole juuri oikeuskirjallisuudessakaan kyseenalaistettu.¹¹² Yksipuolisen tuomion käyttö ulosottoperusteena eroaa siis merkittävästi tavallisessa riita-asiassa annetun maksutuomion käyttämisestä ennen sen lainvoimaiseksi tuleamista.

Käräjäoikeuden maksutuomion täytäntöönpano voidaan UK 2:5:n mukaan panna vireille jo ennen valitusajan umpeutumista tai valituksen käsittelyn aikana, mutta velallisella on mahdollisuus estää täytäntöönpano asettamalla hakijan saatavan ja ulosoton kustannukset kattava vakuus. Rajoitteita liittyy myös ulosmitatun omaisuuden realisointiin myymällä. Mainitun pykälän toisen momentin lähtökohtana on, että omaisuutta voidaan tällä ulosottoperusteella myydä vain velallisen suostumuksella tai jos omaisuuden arvo alentuu nopeasti tai sen hoitokulut ovat korkeat. Nopeana arvonalentumana on säännöksen esitöissä pidetty esimerkiksi uuden henkilöauton arvon alentumista ensimmäisten vuosien aikana. Lisäksi hakijalta edellytettäisiin vakuutta, jolla voitaisiin tarvittaessa korvata omaisuuden myynnin aiheuttama vahinko ja ulosmittauskulut, mikäli tuomio myöhemmin muuttuisi. Vakuutta vaaditaan myös ylipäätään varojen tilittämiseen eli siirtoon velkojien haltuun.¹¹³

Huomionarvoista kuitenkin on, että kun ulosottoperusteena on hovioikeuden muutoksenhakutuomioistuimena antama tuomio, UK 5:10:n mukaan velallisella ei ole vastaavaa mahdollisuutta estää täytäntöönpanon aloittamista, eikä omaisuuden realisointi myynnillä vaadi velallisen suostumusta tai vakuuksia hakijalta. Varojen tilitys kuitenkin vaatii hakijan vakuuden. Kokonaisuutena lainsäädäntö nojaakin vahvasti tietyn tyyppiseen arviointiin siitä, kuinka laajasti asiaa on jo tutkittu ja millä todennäköisyydellä lainvoimaa vailla oleva ulosottoperuste muuttuu.

Toisin sanoen lainvoimaa vailla olevan käräjäoikeuden maksutuomion katsotaan siis muuttuvan sellaisella todennäköisyydellä, että velallisen omaisuuden myyntiä täytäntöönpanon yhteydessä on selvästi rajoitettu. Sen sijaan, kun asiaa on käsitelty käräjäoikeuden lisäksi myös hovioikeudessa, katsotaan ulosottoperusteen muuttumisen olevan

¹¹¹ HE 216/2001 vp, s. 71.

¹¹² Vrt. esim. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 142–144, Wahlbeck 2022, s. 169, Niemi 2014, s. 177, Koulu – Lindfors 2009, s. 105–107.

¹¹³ HE 216/2001 vp, s. 68–69.

epätodennäköisempää. Tätä johdonmukaisuutta seuraten, on yksipuolisten tuomioiden muuttumisen arvioitu olevan erittäin epätodennäköistä.¹¹⁴

Yksipuolisiin tuomioihin perustuvan täytäntöönpanon erottaminen tavanomaisten maksutuomioiden täytäntöönpanosta johtaa lisäksi tulkinnanvaraisuuteen silloin, kun velallisen takaisinsaantihakemus ei ole menestynyt kärjäoikeuden käsittelyssä, eli yksipuolinen tuomio on pysytetty voimassa. Tulisiko täytäntöönpanoa siis tällöin jatkaa kuten kärjäoikeuden antaman maksutuomion jälkeen, vai yksipuolisten tuomioiden suoraviivaisempaa menettelyä käyttäen? Oikeuskirjallisuudessa asiaa on lähestytty yhtäältä velkojan aseman kannalta ja toisaalta yksipuolisten tuomioiden peruslähtökohtaan palaten. Mikäli täytäntöönpanossa siirryttäisiin tavallisen maksutuomion täytäntöönpanoon, velkojan asema heikkenisi, vaikka takaisinsaanti olisi ratkennut velkojan eduksi.¹¹⁵

Tällöin myös aiemmin tässä luvussa esitelty loogisuus täytäntöönpanomahdollisuuksien ja muutoksenhaun välillä säilyisi. Toisaalta takaisinsaannin hakeminen merkitsee velallisen luopuneen sellaisesta passiivisuudesta ja vastaamattomuudesta, joka johti yksipuoliseen tuomioon. Tällöin rankaisevan menettelyn jatkamiselle koko valitustien ajan on vaikea löytää perustetta. Asiaa edelleen hankaloittaa vaikeus erotella, milloin kärjäoikeuden takaisinsaantia koskevassa päätöksessä on otettu todellista kantaa epäselvään ja riitaisaan tapaukseen ja milloin kyse on ollut vain selkeästi lykkäämistarkoituksessa jätetyn takaisinsaantikanteen hylkäämisestä.¹¹⁶

Nykytilanne on siis altis kritiikille. Yksipuolisten tuomioiden muuttumisen alhainen todennäköisyys ei riipu pelkästään tuomioiden aineellisesta oikeellisuudesta, vaan asiaan voi katsoa vaikuttavan myös ylivelkaantuneiden velallisten alentuneet kyvyt huolehtia omista oikeuksistaan. Ulosottokaaren esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa ylivelkaantuneet on kuitenkin tässä kohtaa unohdettu, ja perustelut ja analyysit on rakennettu nykytilaa tukeviksi. Vastaavasti velkomusasioiden aineellisen tutkinnan vähäistä astetta olisi virheellistä perustella velkomusasioiden tilastollisella oikeellisuudella, vaan lainsäätäjän valintojen taustalla

¹¹⁴ Ks. myös Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 143, joka ei kuitenkaan avaa arviotaan muutoksenhaun onnistumisen todennäköisyydestä. Samaan arvioon tukeutuu myös Wahlbeck 2022, s. 174.

¹¹⁵ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 143.

¹¹⁶ Välimaa 1994, s. 102–104. Yksipuolisten tuomioiden täytäntöönpanoa koskeva säännös on keskustelun aikana muuttunut, mutta jäänyt silti tältä osin avoimeksi. Ks. myös lainsäätäjän selkeyttämispyrkimyksestä HE 216/2001, s. 71.

vaikuttaa ensisijaisesti velkomusasioiden suuri määrä ja julkisten resurssien rajallisuus.¹¹⁷ Velkomustuomioiden muutoksenhausta tai takaisinsaantihakemusten menestymisistä eri perusteilla ei myöskään ole saatavilla riittävän kattavia, tarkkoja ja ajankohtaisia tilastotietoja, jotta todennäköisyyksiä voitaisiin todellisuudessa arvioida.¹¹⁸

3.2.2 Ulosmittauksen keskeytys

Koska yksipuolisen tuomion lainvoimalle ei ulosottokaareissa anneta merkitystä, yksipuoliseen tuomioon perustuvassa ulosmittauksessa voidaan edetä loppuun asti ilman vakuuksia jopa tilanteessa, jossa velallinen on jo hakenut takaisinsaantia.¹¹⁹ Yksipuolisen tuomion poikkeuksellisen suoraviivaista etenemistä ulosotossa kuitenkin rajoittaa mahdollisuus ulosmittauksen keskeyttämiseen. Esimerkiksi takaisinsaantia käsittelevä tuomioistuimien voimassa olevan UK 2:13:n mukaisella keskeytysmääräyksellä kieltää täytäntöönpanon aloittamisen, keskeyttää jo käynnissä olevan täytäntöönpanon tai tarvittaessa määrätä jo suoritettuja täytäntöönpanotoimia peruutettaviksi.

Täytäntöönpanon keskeytystä voi pyytää myös UK 2:3.2:n mukaan ylimääräisen muutoksenhaun yhteydessä sekä ulosottokaaren sisältämiä oikeussuojakeinoja käyttäessä. UK 10 luvun (778/2019) 16 §:n mukaan osoituksesta aloitettu täytäntöönpanoriita estää varojen lopullisen tilityksen ennen riidassa annetun tuomion lainvoimaa, mutta ilman osoitusta aloitetuissa täytäntöönpanoriidoissa mahdollisesta keskeyttämisestä voidaan päättää erikseen. Vastaavasti UK 11:9:n mukaisesti ulosottovalituksen käsittely ei suoraan keskeytä täytäntöönpanoa, ellei asiassa annetta keskeytysmääräystä.

Tuomioistuimissa annettujen keskeyttämismääräysten tukena toimii UK 6 luvun 15 §:n mukainen ulosottomiehen velvollisuus keskeyttää tilitys määräajaksi asianosaisen hakiessa tai ilmoittaessa aikeistaan hakea asiassa muutosta. Tilitys tulisi myös keskeyttää, jos velallinen ei ole tietoinen täytäntöönpanotoimista. Ulosottomiehen vastuulla olevia keskeyttämistoimia kuitenkin rasittaa intressiristiriita – velallisen muutoksenhakumahdollisuuksien rajoittaminen nopealla tilityksellä todennäköisesti keventäisi ulosottomiehen työtaakkaa. Ulosottomiehen tekemä tilityksen keskeytys näyttäytyykin siten toimenpiteenä, joka antaa velalliselle aikaa

¹¹⁷ Vrt. HE 230/2018, s. 27.

¹¹⁸ Vrt. Savela – Heikkinen – Teivaanmäki 2014, s. 44.

¹¹⁹ HE 216/2001 vp, s. 71–73.

laatia muutoksenhakukirjelmän ja pyytää tuomioistuimelta asian lainvoimaisuuteen asti voimassa olevaa keskeyttämismääräystä.¹²⁰

Keskeyttämisestä päättäminen erikseen perustuu täytäntöönpanon tehokkuustavoitteeseen. Jos muutoksenhaku tai oikeussuojakeinojen käyttäminen keskeyttäisi ulosmittauksen aina automaattisesti, velallisten olisi mahdollista pitkittää täytäntöönpanoa perusteettomilla valituksilla ja kanteilla.¹²¹ Tästä huolimatta keskeytysmääräyksen antamisen kynnyks on tarkoitettu matalaksi – ilman keskeyttämistä suurin osa muutoksenhakupyrkimyksistä estyisi.¹²² Keskeyttämismääräyksen antamisen perusteet on määritelty UK 10 luvun 21 §:n 1 momentissa, jonka mukaan määräyksen antamisessa on huomioitava ainakin täytäntöönpanon vaihe, todennäköisyys valituksen tai kanteen hyväksymiselle sekä keskeytyspäätöksen antamisesta tai antamatta jättämisestä mahdollisesti aiheutuva haitta.

Tuomioistuimella on siis keskeyttämismääräysten antamisessa laajasti harkintavaltaa, mutta sekä säännöksen esitöissä että oikeuskirjallisuudessa on korostettu keskeyttämisen merkitystä velallisen oikeussuojan kannalta. Etenkin epäselvissä tapauksissa on nähty pääsääntöisesti vähemmän haitallisena viivästyttää velkojan saamisoikeuden täyttämistä kuin antaa esimerkiksi velallisen omaisuuden myynnin edetä muutoksenhakuprosessin aikana. Haittoja voidaan pyrkiä myös vähentämään osittaisella keskeytysmääräyksellä, jolla voidaan esimerkiksi sallia ulosmittaus, mutta kieltää varojen tilitys velkojalle.¹²³

Täytäntöönpanon keskeyttämisen perusteiden yhteydessä esiintyy siis juuri sellaisia pohdintoja muutoksenhaun menestymisen todennäköisyydestä ja osapuolille mahdollisesti aiheutuvista haitoista, joita lainsäätäjän olisi ollut tarpeen sanoittaa myös määritellessään yksipuolisten tuomioiden pääsääntöä eli täytäntöönpanon etenemistä lainvoimasta huolimatta. Keskeyttämismääräyksen antamisen kynnyksen on siis katsottu olevan yksipuolisten tuomioiden kohdalla alempana kuin käräjäoikeuden tavallisen maksutuomion. Tässäkin

¹²⁰ HE 13/2005 vp, s. 26, Wahlbeck 2022, s. 183–184, Koulu – Lindfors 2009, s. 165–168, ks. myös KKO 2014:28 kohdat 4–6. Tilityksen muutoksenhakua rajaavaan vaikutukseen palataan luvussa 4.2.3.

¹²¹ Vrt. HE 83/2006 vp, s. 65.

¹²² Koulu – Lindfors 2009, s. 193.

¹²³ HE 83/2006, s. 68, HE 106/1995, s. 88, Wahlbeck 2022, s. 185, Linna – Leppänen – Kärki 2022 s. 150–151, Koulu – Lindfors 2009, s. 194–195.

yhteydessä tulisi siis huomioida, että ulosottoperusteena olevan tuomion aineellinen oikeellisuus on vielä tutkimatta.¹²⁴

Keskeyttämismääräysten antamisen osalta olennainen säännös on myös UK 10 luvun 20 §, jonka mukaan tuomioistuimien voi antaa keskeyttämismääräyksen asianosaisen pyynnöstä tai oma-aloitteisesti. Säännöksen tasavertaisesta sanamuodosta huolimatta tuomioistuimen aloitteellisuuden on katsottu rajoittuvan poikkeustapauksiin, sillä keskeyttämismääräyksen pyytämisen tai pyytämättä jättämisen on katsottu kuuluvan asianosaisen määräämisvaltaan ja siten vaatimis- ja väittämistaakan alaisuuteen.¹²⁵ Esimerkiksi tapauksessa KKO 2014:28 korkein oikeus on korostanut, ettei tuomioistuimilla ole velvollisuutta huolehtia täytäntöönpanon keskeyttämisestä ilman asianosaisen vaatimusta, vaan kyse on vain tuomioistuimelle jätetystä harkinnanvaraisesta mahdollisuudesta. Vastuu etujensa suojaamisesta on ensisijaisesti muutosta hakeneella velallisella. Tapauksessa myös huomioitiin velallisen saaneen UK 11 luvun 14 §:n mukaisen valitusosoituksen ja olleen siten tietoinen keskeyttämismääräyksen merkityksestä.

Tämän tutkielman näkökulmasta kuitenkin näyttää varsin epätodennäköiseltä, että passiivisuudesta palautuva velallinen huomaisi esittää takaisinsaantihakemuksensa yhteydessä erillisen keskeyttämisvaatimuksen. Takaisinsaantia voidaan myös hakea ilman, että velallinen olisi nähnyt ulosottoperusteena toimivaa yksipuolista tuomiota, eikä ulosottokaaren valitusosoitusta ole tarkoitettu ulosottoperustetta koskevaan muutoksenhakuun.

3.3 Velallisen passiivisuuteen perustuva täytäntöönpano rajat ylittävissä tilanteissa

3.3.1 Ulosoton kansainvälistyminen

Velkojen täytäntöönpano monimutkaistuu huomattavasti, kun asiaan liittyy kansainvälisiä elementtejä. Digitalisaation jatkuva eteneminen on lisännyt kotimaisten kuluttajien ja yritysten mahdollisuuksia ostaa ja myydä tuotteita ja palveluita valtioiden rajojen yli, ja kauppoihin useasti liittyy jälkikäteen maksamista, osamaksujärjestelyjä ja koko hankinnan

¹²⁴ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 152.

¹²⁵ HE 106/1995 vp, s. 45, vrt. Koulu – Lindfors 2009, s. 194, jonka mukaan tuomioistuimen tulisi tarvittaessa opastaa maallikkoasianosaisia keskeyttämisvaatimusten tekemiseen. Ks. myös määräämisperiaatteesta tarkemmin luvussa 2.2.4.

maksamista luotolla. Kysymys siitä, miten maksuhaluttomalta tai maksukyvyttömältä voisi periä saataviaan, riippuu suuresti velallisen ja velkojan kotimaista. Vastaava ongelmatilanne on käsillä myös silloin, kun taloudelliset sopimukset on tehty yhdessä maassa, minkä jälkeen toinen osapuolista on siirtynyt toiseen maahan. Kansainvälistyminen itsessään ei tietenkään ole negatiivista – onhan Euroopan unionin tavoitteenakin edistää ihmisten, tavaroiden, pääomien ja palveluiden vapaata liikkuvuutta. Olennaisinta onkin käytettävissä olevien velkomusmenettelyiden laatu. Realistinen rajat ylittävä velkavastuu edellyttää yksinkertaista vireillepanoa, kohtuullisia kuluja sekä riittäviä oikeusturvakeinoja.¹²⁶

Kansainvälistymisen vastapainona on luonnollisesti valtioiden suvereniteetti, johon kuuluu myös valta päättää, missä laajuudessa ja millä keinoin velkavastuuta toteutetaan. Suomessakin lähtökohtana on, ettei ulkomaalaista tuomiota hyväksytä ulosottoperusteeksi ilman nimenomaista säännöstä.¹²⁷ Mikäli ulkomaalainen tuomio hyväksytään ulosottoperusteeksi, ulosottomenettelyyn sovelletaan pääsääntöisesti täytäntöönpanomaan lainsäädäntöä, eli Suomessa ulosottoaarta. Sääntö ilmentää lex fori -periaatetta, jonka mukaan lainkäytön menettelykysymykset ratkaistaan kansainvälisissäkin asioissa kansallisen lainsäädännön mukaan.¹²⁸ Ulosottokaaren soveltamisalaa täsmentävä 1:2 (341/2020) sisältää kuitenkin viittauksen Euroopan unionin lainsäädäntöön sekä Suomea sitoviin kansainvälisiin sopimuksiin, jotka sisältävät sääntelyä Suomessa täytäntöön pantavista ulkomaalaisista tuomioista sekä ulosottomenettelystä kansainvälissä tapauksissa.

Yksipuoliset tuomiot, jotka perustuvat riita-asian toisen osapuolen passiivisuuteen, ovat yleisiä myös Suomen ulkopuolella.¹²⁹ Eroavaisuuksia on kuitenkin esimerkiksi siinä, missä määrin tuomiolla vahvistettuja vaatimuksia on jouduttu perustelemaan, missä laajuudessa tuomioistuin on tutkinut asian aineellista puolta oma-aloitteisesti ja miten kanteen ja tuomion tiedoksisaanti on paikallisten lakien mukaan järjestetty.¹³⁰ Toisten EU-valtioiden tuomioiden hyväksyminen täytäntöönpanon perustaksi Suomessa edellyttää luottamusta toisten valtioiden

¹²⁶ Lindfors 2012a, s. 17–18, Niemi 2009, s. 479, 484, kehityksen taustasta myös esim. Koulu 1997, s. 321–322.

¹²⁷ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 89, 107.

¹²⁸ Koulu 2000b, s. 82–83, Lindfors 2012b, s. 499.

¹²⁹ Westbrook 2010, s. 10.

¹³⁰ vrt. esim. Hershkoff – Loffredo 2019, s. 798–799 sekä Maisel – Roman 2011, s. 137–140 viitteineen Yhdysvalloissa havaituista ongelmista.

oikeusjärjestelmän aineelliseen sisältöön sekä näissä valtioissa sovellettuihin menettelyihin.¹³¹ Kyse on siis ennen kaikkea siitä, onko velallisen oikeudet huomioitu riittäväällä tavalla tämän passiivisuudesta huolimatta.

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2013:80 oli kyse Norjassa annetun yksipuolisen tuomion täytäntöönpanokelpoisuudesta. Haastehakemus oli lähetetty velalliselle tiedoksi tämän toiminimen yritysrekisterissä olevaan osoitteeseen tavallisella kirjeellä, ja vastaamattomuuden perusteella annettu yksipuolinen tuomio annettiin tiedoksi samaan osoitteeseen. Velallisen neljä vuotta myöhemmin tekemä pyyntö yksipuolisen tuomion uudelleenkäsittelemisestä oli hylätty norjalaisessa tuomioistuimessa – Norjan lainsäädännön mukaan uudelleenkäsitteilyä olisi tullut hakea kuukauden sisällä tiedoksiannosta. Velkoja haki Suomessa tuomion julistamista täytäntöönpanokelpoiseksi, mitä velallinen puolestaan vastusti. Velallinen väitti muuttaneensa jo ennen haasteen tiedoksiantoa sairastumisensa vuoksi takaisin Suomeen ja lopettaneensa liiketoimintansa Norjassa. Velallinen myös katsoi velkojan vaatimusten olevan perusteettomia ja velkojan tienneen velallisen sairastumisesta ja poismuutosta. Vaikka sovellettavana ollut yleissopimus tuomioistuinten toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (SopS 44/1993, Luganon yleissopimus) ei sallinutkaan yksipuolisen tuomion aineellista uudelleenarviointia, velallisen väitteet antoivat suomalaisille tuomioistuimille syyntä tutkia, oliko velallisella ollut todellista ja riittävää mahdollisuutta vastata haasteeseen.

3.3.2 Ulkomaalaisen yksipuolisen tuomion täytäntöönpano

Merkittävin rajat ylittävään täytäntöönpanoon liittyvä säädös on Bryssel I a -asetus¹³², jonka 39 artiklan mukaan missä tahansa jäsenvaltiossa annettu täytäntöönpanokelpoinen tuomio on suoraan täytäntöönpanokelpoinen myös muissa jäsenvaltioissa. Suoran täytäntöönpanokelpoisuuden lisäksi asetuksessa määrätään myös tarkemmin tuomioistuinten alueellisesta toimivallasta rajat ylittävissä tilanteista. Bryssel I a -asetuksen sisältämä ulkomaalaisten tuomioiden suora ulosottokelpoisuus sisältää myös ulkomaalaiset yksipuoliset tuomiot. Tuomioistuinten arvioitavaksi voi kuitenkin velallisen täytäntöönpanon aikana

¹³¹ Lindfors 2006, s. 5, Andersson 2006, s. 751–752.

¹³² Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 1215/2012, 12.12.2012, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (uudelleenlaadittu).

tekemän kiistämisen myötä nousta ulkomaalaisen yksipuolisen tuomion antamiseen liittyvien menettelyjen yhteensopivuus suomalaiseen oikeusjärjestelmään.

Tämän tutkielman näkökulmasta olennaista onkin huomata kuluttajasopimuksia koskeva 18 artikla, jonka mukaan kuluttajaa vastaan voi pääsääntöisesti nostaa kanteen vain siinä jäsenvaltiossa, jossa kuluttajan kotipaikka on. Rajoitus luonnollisesti parantaa kuluttajien mahdollisuuksia osallistua heitä koskeviin prosesseihin ja vähentää puolustautumiseen tarvittavan selvitystyön määrää. Sen sijaan esimerkiksi pienyrittäjiä vastaan nostetuissa kanteissa oikeuspaikka saattaa määräytyä vakioehtoihin sitoutumisen yhteydessä huomioitta jääneen oikeuspaikkalausekkeen myötä ulkomaille, jolloin puolustautuminen voi olla huomattavasti hankalampaa.

Bryssel I a -asetuksen osalta on tarpeen nostaa esille myös velallisen oikeussuojan takeita. Velkomusasioiden aineellinen uudelleentutkiminen täytäntöönpanomaan tuomioistuimissa vesittäisi asetuksen tarkoituksen, mutta velallisella on silti mahdollisuus saattaa ulkomaalaisen tuomion täytäntöönpanokelpoisuus kotimaansa tuomioistuimen tutkittavaksi kieltäytymällä täytäntöönpanosta 46–47 artiklojen mukaisesti. Täytäntöönpanokelpoisuuden kiistäminen voi kuitenkin perustua vain asetuksen 45 artiklan mukaisiin seikkoihin, joista tämän tutkielman näkökulmasta olennaisimpina voi pitää vastaanottavan jäsenvaltion oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisuutta eli *ordre public* -periaatetta sekä tuomion perustamista vastaajan poissaoloon silloin, kun haastehakemusta ei ole annettu vastaajalle tiedoksi eli kun vastaajalla ei ole ollut todellisia puolustautumis- tai muutoksenhakumahdollisuuksia tuomion antaneessa maassa.

Ordre public -periaatetta voidaan käyttää sekä prosessuaalisen että aineellisen perusteen pohjalta. Esimerkiksi tapauksessa *Gambazzi* Euroopan unionin tuomioistuin katsoi, että asianosaisen puolustautumismahdollisuuksien rajoittaminen tavalla, joka ylittää oikeudenkäyntien tehokkuuden tavoittelun kannalta normaalin tason, voidaan katsoa täytäntöönpanovaltiossa oikeusjärjestyksen vastaiseksi.¹³³ Aineellisena oikeusjärjestyksen perusteiden vastaisuutena voisi pitää esimerkiksi KKO 2015:76 linjan mukaisesti seksuaalipalveluiden myyntiin liittyvää ulkomaalaista maksutuomiota. *Ordre public* -periaate

¹³³ Asia C-394/07, *Gambazzi*, EU:C:2009:219, kohdat 27–32.

kietoutuukin myös ulosoton kansainvälistymiseen liittyviin luottamushaasteisiin, mutta Euroopan unionin tuomioistuimen käytännössä sitä on tulkittu erittäin suppeasti.¹³⁴

Ulkomaalaisen tuomion täytäntöönpanokelpoisuuden ja -kelvottomuuden väliin asettuu lisäksi eräisiin kansainvälisiin sopimuksiin sisältyvä eksekvaturimenettely. Kyse on tuomioistuimissa tapahtuvasta vahvistusmenettelystä, jossa tuomioistuin tutkii täytäntöönpanon edellytykset ennen asian siirtymistä ulosottoon. Huomionarvoista on, ettei eksekvaturissakaan tutkita tuomioiden aineellista oikeellisuutta, vaan tuomion sisällön tutkiminen uudelleen on päinvastoin kielletty. Menettelystä on pääosin luovuttu EU-jäsenmaiden välillä Bryssel I a -asetuksen myötä, mutta se on yhä käytössä esimerkiksi Luganon yleissopimuksessa sekä Haagin kansainvälisiä oikeuspaikkasopimuksia koskevassa yleissopimuksessa. Mikäli maa, jossa ulkomaalainen tuomio on annettu, ei kuulu Euroopan unioniin eikä ole mukana samoissa kansainvälisissä sopimuksissa kuin Suomi, velkojan ainoaksi vaihtoehdoksi jää velkomusasian vireillepano Suomessa ja suomalaisen ulosottoperusteen tavoittelemisen.¹³⁵

Esimerkiksi tapauksessa KKO 2011:74 venäläinen yhtiö oli antanut bermudalaisyhtiölle takaussitoumuksen, jossa mahdollisten riitojen oikeuspaikaksi oli sovittu Kalifornia. Takauksen täytäntöönpanon tultua tarpeelliseksi bermudalaisyhtiö oli nostanut ja voittanut kanteen kalifornialaisessa tuomioistuimessa. Yhdysvallat ei kuitenkaan ole liittynyt edellä mainittuihin kansainvälisiin sopimuksiin, joten Kaliforniassa annettua tuomiota ei voitu suoraan käyttää takaussaatavien ulosmittaamiseksi venäläisyhtiön Suomessa sijaitsevasta omaisuudestaan.

Bermudalaisyhtiö nostikin asiassa kanteen Kotkan käräjäoikeudessa saadakseen asiassa ulosottoperusteeksi kelpaavan suomalaisen maksutuomion. Korkeimpaan oikeuteen päättyi kuitenkin kysymys, oliko velkojan kanne selvästi perusteeton oikeuspaikkasopimuksen vuoksi, eli estääkö sopimuksenmukainen ulkomaalainen tuomio asian tutkimisen uudelleen suomalaisessa tuomioistuimessa. Korkein oikeus päätyi korostamaan asian käsittelyn luonnetta rajat ylittävän täytäntöönpanon edellytyksenä sekä totesi, etteivät

¹³⁴ Lindfors 2017, s. 217–218.

¹³⁵ Koulu – Lindfors 2009, s. 400–401, 405–406, Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 110–113.

oikeuspaikkasopimukset voi rajoittaa sitä, missä kaikkialla sovitusta oikeuspaikasta hankittua tuomiota voi hyödyntää täytäntöönpanon perusteena.¹³⁶

3.3.3 Eurooppalaiset ulosottooperusteet

Ulkomaalaisten tuomioiden täytäntöönpanokelpoisuuden sääntelyn lisäksi Euroopan unioni on kehittänyt omia ulosottooperusteitaan, joiden avulla saatavan voisi saada perityksi missä tahansa jäsenvaltiossa ilman täytäntöönpanomaan tuomioistuimen vahvistusta – ne siis kelpaavat sellaisinaan ulosottooperusteiksi Suomenkin ulosottomenettelyyn. Tällaisia ulosottooperusteita on kolme: eurooppalainen täytäntöönpanoperuste, eurooppalainen maksamismääräys sekä eurooppalaisessa vähäisten vaatimusten menettelyssä annettu tuomio.¹³⁷ Velkojille on muodostunut laajemmat mahdollisuudet valita haluamansa keino rajat ylittävään täytäntöönpanoon, mutta velallisen näkökulmasta menettelyiden moninaisuus voi aiheuttaa sekaannusta ja hankaloittaa puolustautumiseen tarvittavan tiedon löytämistä.

Eurooppalainen täytäntöönpanoperuste perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen 805/2004 riitauttamattomia vaatimuksia koskevan eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen käyttöönotosta. Asetus oli jäsenvaltioiden rajat ylittävän täytäntöönpanon pilottihanke, jossa täytäntöönpanomaassa tapahtuva eksekvatuurimenettely on korvattu ulosottooperusteen antamismaassa tapahtuvalla vahvistamismenettelyllä. Vahvistamismenettelyssä tuomioistuin vahvistaa velkojan pyynnöstä erillisellä vakiolomaketodistuksella, että saatava oli joko velallisen oikeaksi myöntämä tai että passiiviseksi jääneelle velalliselle oli varattu mahdollisuus puolustautua. Asian aineellista puolta ei vahvistamismenettelyssä enää tutkita. Vahvistaminen voidaan myös tehdä heti ulosottooperusteen saamisen jälkeen, eikä saatavan riitauttaminen vasta muutoksenhaussa lähtökohtaisesti estä täytäntöönpanon aloittamista.¹³⁸ Eurooppalaisen täytäntöönpanoperusteen merkityksen eksekvatuuria keventävänä menettelyinä voi tosin

¹³⁶ Ks. tulkinnasta myös Mikkola 2011, s. 837.

¹³⁷ Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 110–111.

¹³⁸ Lindfors 2012a, s. 55–57, 71, 81, Leppänen 2007, s. 272–274, Välimaa 2007, s. 598.

katsoa kaventuneen nykyisen Bryssel I a -asetuksen sisältämän suoran ulosottokelpoisuuden myötä.¹³⁹

Eurooppalainen maksamismääräysmenettely perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen 1896/2006 eurooppalaisen maksamismääräysmenettelyn käyttöönotosta.

Asetuksen tarkoituksena on ollut luoda mahdollisimman yksinkertainen, nopea ja edullinen ulosottoeruste rajat ylittäviin tilanteisiin. Menettelyn yksinkertaisuus rakentuu vakiolomakkeiden sekä yhtenäistettyjen menettelyjen varaan, eli velkoja voi käynnistää menettelyn missä tahansa jäsenvaltiossa perehtymättä kansallisiin prosessisäännöksiin. Myös tämä menettely koskee vain riidattomia saatavia, eli maksamismääräyshakemus hyväksytään, mikäli velallinen ei ole aktiivinen ja riitautaa vaatimusta 30 päivän sisällä tiedoksisaannista.¹⁴⁰

Maksamismääräysmenettelyyn liittyy kuitenkin myös aineellista tutkintaa – kansallisen tuomioistuimen on asetuksen 8 artiklan mukaan tutkittava, ”vaikuttaako vaatimus perustellulta”. Tutkinnan laajuutta ei silti ole määritelty tarkemmin, vaan säännöksellä on jätetty jäsenmaille liikkumavaraa ja mahdollistettu kansallisten velkomusprosessien käytäntöjen peilaaminen maksamismääräysmenettelyyn.¹⁴¹ Tästä seuraa, että velallisten saaman suojan taso vaihtelee jäsenmaittain, vaikka luvussa 2.2 esitelty EU:n kuluttajaa suojaava sääntely muodostaakin vähimmäisvaatimukset myös tähän menettelyyn.¹⁴² Vaikka velkojan ei pääsääntöisesti tarvitse liittää maksamismääräyshakemukseensa todisteita, Euroopan unionin tuomioistuin katsoi tapauksessa *Bondora*, että tuomioistuimella on oikeus pyytää velkojaa toimittamaan esimerkiksi kopion saatavan perusteena olevasta lainasopimuksesta sen ehtojen kohtuullisuuden tutkimiseksi.¹⁴³

Toisaalta tilannetta myös tasapainottaa se, ettei maksamismääräysmenettelyn vastustaminen edellytä perustetta. Vastustamiseen tarkoitettu vakiolomake ei edes sisällä paikkaa vastustuksen syyn ilmoittamiseksi, mutta ilman vakiolomaketta tehdyssä

¹³⁹ Ks. eksekvatuurin poistamisesta myös Leppänen 2007, s. 271–272, Linton 2016, s. 257–258 sekä Requejo Isidro 2016, s. 297.

¹⁴⁰ Simaitis – Vébraité – Markevičiūtė 2022, s. 124–126, Lindfors 2012a, s. 139–142, 174–175.

¹⁴¹ Lindfors 2012a, s. 174–178.

¹⁴² Kalamees – Sein 2020, s. 56, Gruber 2014, s. 305–307, 312–314.

¹⁴³ Yhdistetyt asiat C-453/18 ja C-494/18, *Bondora*, EU:C:2019:1118, kohta 50.

vastustusilmoituksessa perusteen vastustukselle on toki mahdollista ilmoittaa. Vastustamisen myötä velkomusasian käsittelyä jatketaan siirtymällä normaaliin kansalliseen riita-asioiden prosessiin. Velkojalla on kuitenkin mahdollisuus päättää menettely riitautuksen jälkeen ja esimerkiksi nostaa uusi kanne vähäisiä vaatimuksia koskevassa menettelyssä.¹⁴⁴

Maksamismääräysmenettelyssä on myös oma muutoksenhakekeinonsa, uudelleentutkiminen. Uudelleentutkiminen ei kuitenkaan ole suomalaista takaisinsaantia vastaava rajoittamaton muutoksenhakekeino, vaan se on tarkoitettu vastaajan käytettäväksi vain poikkeuksellisesti, jos velallinen on itsestään riippumattomista syistä ollut estynyt vastustamaan maksamismääräystä. Uudelleentutkimiselle ei ole nimenomaista määräaikaa, vaan pyyntö tulee esittää viipymättä. Uudelleentutkiminen muistuttaakin siis enemmänkin ylimääräistä muutoksenhakua kuin säännönmukaista muutoksenhakua.¹⁴⁵ Suomessa annetuissa eurooppalaisissa maksamismääräyksissä on kuitenkin lisäksi käytettävissä kansalliset ylimääräiset muutoksenhakekeinot,¹⁴⁶ joihin palataan myöhemmin luvussa 4.3.

Kolmas eurooppalainen ulosottoperuste on *vähäisiä vaatimuksia koskevassa menettelyssä annettu tuomio*, joka perustuu Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen 861/2007 eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä. Myös tämän ulosottoperusteen ytimessä on pyrkimys yhdenmukaistaa menettelyitä vakiolomakkeiden avulla ja tehdä rajat ylittävästä täytäntöönpanosta mahdollisimman yksinkertaista, nopeaa ja edullista. Toisin kuin maksamismääräysmenettelyssä, vähäisten vaatimusten menettelyssä on lähtökohtaisesti tarkoituksena käsitellä riitaisia asioita. Käsiteltävien vaatimusten yhteenlasketun arvon enimmäismääräksi on asetettu 5000 euroa.¹⁴⁷

Vaikka vähäisten vaatimusten menettely on tarkoitettu velkojan riitaisiksi olettamille asioille, menettelyä jatketaan myös velallisen myöntäessä kanteen tai ollessa passiivinen. Vähäisten vaatimusten menettelyyn kuuluu kuitenkin maksamismääräysmenettelyä vastaava

¹⁴⁴ Lindfors 2012a, s. 210–215, Gruber 2014, s. 327.

¹⁴⁵ Lindfors 2012a, s. 224–225,234, ks. myös Mellone 2014, s. 250.

¹⁴⁶ HE 157/2008 vp, s. 23.

¹⁴⁷ Simaitis – Vëbraité – Markevičiütë 2022, s. 125–126, Lindfors 2012a, s. 237, Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 111.

velvollisuus hylätä selvästi perusteeton vaatimus.¹⁴⁸ Sen sijaan muutoksenhakekeinot on vähäisten vaatimusten menettelyn osalta järjestetty poikkeuksellisella tavalla. Kullakin jäsenvaltiolla on valta päättää menettelyyn sovellettavista muutoksenhakekeinoista tai jopa estää muutoksenhaku lähes kokonaan. Muutoksenhakekeinojen eroavaisuus kaikissa jäsenvaltioissa onkin askel taaksepäin menettelyn tavoitteleman yksinkertaisuuden osalta. Muutoksenhakekeinojen vähimmäistason kuitenkin muodostaa mahdollisuus tuomion uudelleentutkimiseen varsin vastaavasti kuin eurooppalaisessa maksamismääräysmenettelyssä.¹⁴⁹

Suomessa käytettävistä muutoksenhakekeinoista on säädetty eurooppalaisesta vähäisiin vaatimuksiin sovellettavasta menettelystä annetun lain (753/2008) 4 §:ssä, jonka mukaan menettelyssä annettujen tuomioiden muutoksenhakuun sovelletaan oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Tuomioihin on siis mahdollista hakea muutosta valittamalla hovioikeuteen tai asianosaisen passiivisuuden perusteella annetun tuomion kohdalla hakea takaisinsaantia tuomion antaneelta käräjäoikeudelta. Näiden säännönmukaisten muutoksenhakekeinojen käyttäminen on ensisijaista uudelleentutkimiseen nähden, ja muutoksenhakumahdollisuuksien laiminlyönti estää myös uudelleentutkimisen. Uudelleentutkiminen rinnastuu siis myös vähäisten vaatimusten menettelyssä enemmänkin ylimääräiseen muutoksenhakuun.¹⁵⁰

Näiden kolmen eurooppalaisen ulosottooperusteen käyttöön liittyy lukuisia yhteisiä piirteitä. Ulosottooperusteen asianmukaisuudesta vastaa yksin ulosottooperusteen antanut valtio, ja väite vaatimuksen aineellisesta virheellisyydestä tai ulosottooperusteen antamiseen liittyvästä virheestä tulee tehdä ulosottooperusteen antamiseen johtavassa prosessissa tai sitä seuraavassa muutoksenhaussa. Ulosottooperusteen uudelleentutkiminen täytäntöönpanomaassa on kielletty, eikä esimerkiksi edellä esiteltyä *ordre public* -periaatetta voida käyttää eurooppalaisen ulosottooperusteen torjumiseksi. Täytäntöönpanomaan toimivaltaan kuuluu kuitenkin ulosottooperusteen antamisajankohtaa seuraavien jälkisattumusten kuten maksu- ja vanhentumisväitteiden ratkaiseminen. Samoin täytäntöönpanomaan arvioitavaksi voi tulla ulosottooperusteen epäselvyys, jos ulosottooperusteesta ei esimerkiksi käy ilmi

¹⁴⁸ Lindfors 2012a, s. 239, 273, Martinez 2016, s. 134.

¹⁴⁹ Simaitis – Vébraité – Markevičiūtė 2022, s. 129–130, 132, Lindfors 2012a, s. 330–337, Kramer 2011, s. 126–129.

¹⁵⁰ HE 24/2017 vp, s. 10.

maksuvelvollisuuden kohdetta tai määrää. Myös keskenään ristiriitaisten ulosottooperusteiden etusija voidaan joutua ratkaisemaan täytäntöönpanomaassa.¹⁵¹

Yhtenäisiä ovat myös täytäntöönpanon keskeyttämiseen ja rajoittamiseen liittyvät käytänteet. Eurooppalaisiin ulosottooperusteisiin kohdistuva muutoksenhaku ei suoraan keskeytä tai rajoita täytäntöönpanoa, vaan aiemmin passiivisenkin velallisen odotetaan lähtökohtaisesti pyytävän täytäntöönpanon keskeyttämistä erikseen.¹⁵² Suomessa kansainvälisen ulosoton keskeytys- ja rajoituspäätökset tekee kihlakunnanvouti, mutta myös muutoksenhakuasiaa käsittelevän tuomioistuimen on katsottu voivan päättää mahdollisesta keskeyttämisestä tai rajoittamisesta. Keskeyttämis- ja rajoituspyyntöjen ratkaisun keskiössä onkin jälleen arviot siitä, kuinka todennäköisesti muutoksenhaku menestyy. Menestymismahdollisuuksien arviointi voi tosin olla varsin haasteellista tapauksissa, joissa muutoksenhakuprosessi on käynnissä toisessa valtiossa.¹⁵³

Eurooppalaisiin ulosottooperusteisiin verrattuna kotimaisten yksipuolisten tuomioiden täytäntöönpano on siis ongelmistaan huolimatta selkeämpää ja passiiviseksi jääneen velallisen edut paremmin huomioivaa. Mikäli täytäntöönpanon kansainvälistyminen voimistuu, voi kuitenkin myös kotimaiseen lainsäädäntöön kohdistua eurooppalaisia ratkaisuja mukailevaa muutospainetta. Olisi nimittäin vaikea perustella uskottavasti, miksi velallisen asema tulisi pitää parempana tapauksissa, joihin ei liity ulkomaalaisia toimijoita. Mikäli velallinen tietää asemansa olevan vahvempi esimerkiksi kotimaisen lainantarjoajan asiakkaana, voi rajat ylittäviin menettelyihin liittyvät oikeusturvariskit ohjata valitsemaan kotimaisen vaihtoehdon. Kansallisille lainantarjoajille näin syntyvä vahvempi asema olisi puolestaan Euroopan unionin tavoitteiden vastaista. Yhtenä ratkaisuna ongelmaan olisi kehittää rajat ylittävää täytäntöönpanoa siten, ettei velallisten asemaa tarvitsisi merkittävästi heikentää missään jäsenvaltiossa. Unionin huomio on kuitenkin toistaiseksi ollut lähinnä rajat ylittävien menettelyiden tehostamisessa.

¹⁵¹ Lindfors 2012a, s. 339–344, 350–352, ks. myös Laskowska-Hulisz 2013, s. 188, 199–200.

¹⁵² Lindfors 2012a, s. 353–354, Gruber 2014, s. 374–375.

¹⁵³ HE 157/2008, s. 15–16, 25–26.

4 Oikeussuojakeinot ulosottomenettelyn aikana ja sen jälkeen

4.1 Ulosottoperusteen kumoaminen

Kuten aiemman pääluvun yhteydessä tuli esille, yksipuolisen tuomion täytäntöönpano on mahdollista myös ilman lainvoimaa. Ulosottokaaren 2 luvun 15–17 §:ssä on kuitenkin säädetty täytäntöönpanon peruuttamisesta tilanteissa, joissa ulosottoperusteena oleva tuomio kumotaan. Yksipuolisten tuomioiden kohdalla kyse on siis yleensä siitä, että velallisen takaisinsaantihakemus menestyy käräjäoikeudessa. Pääsääntöisesti peruuttamistoimet aloitetaan heti ulosottoperusteen kumoamisen jälkeen, eli jo ennen kumoavan tuomion lainvoimaisuutta, mutta peruuttamistoimien aloittaminen voidaan tuomioistuimen päätöksellä myös jättää odottamaan jatkomuutoksenhaun ratkaisua.¹⁵⁴

Ulosottoa hakeneelle velkojalle muodostuukin tuolloin velvollisuus palauttaa jo haltuun saamansa varat ja omaisuus tuottoineen ja korkoineen. Mikäli velkoja ei palauta varoja, ulosottoa voidaan jatkaa käänteisenä takaisinperinnän merkeissä. Alkuperäisellä hakijalla on myös velvollisuus korvata täytäntöönpanosta ja sen peruuttamisesta aiheutunut vahinko riippumatta siitä, toimiko hakija vilpittömässä mielessä.¹⁵⁵ Kyse on siis ankarasta vastuusta. Ankaran vastuun oikeudenmukaisuutta voi kyseenalaistaa tapauksissa, joissa ulosotto on perustunut lainvoimaiseen tuomioon, joka myöhemmin velkojasta riippumattomasta syystä kumotaan ylimääräisen muutoksenhaun keinoin, mutta ei-lainvoimaisten maksutuomioiden kohdalla korvausvastuu on helpommin perusteltavissa. Joka tapauksessa korvausvastuun toteuttaminen edellyttää omaa ulosottoperustettaan. Korvauksen määrän arvioinnista vastaa siten viime kädessä tuomioistuin.¹⁵⁶

Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että aiheettomaan ulosottoon liittyvää velkojan ankaraa korvausvastuutakin voidaan tietyissä tapauksissa sovitella. Esimerkiksi tapauksessa

¹⁵⁴ Koulu – Lindfors 2009, s. 106–107.

¹⁵⁵ Koulu – Lindfors 2009, s. 107, ks. ylimääräisestä muutoksenhausta myös Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 167–168 sekä Vähätalo 2019, s. 386.

¹⁵⁶ HE 216/2001 vp, s. 77–78. Ylimääräisen muutoksenhaun perusteena voi tosin olla myös sellainen virhe, jonka olemassaolo velkojankin olisi tullut huomata. Ylimääräiseen muutoksenhakuun palataan luvussa 4.3, jolloin pohditaan ulosottomiehen velvollisuutta ohjata velallinen kantelemaan epäselvästä tuomiosta. Ankaran vastuun välttäminen voisikin esimerkiksi edellyttää, että velkoja tuomion epäselvyyden huomattaessaan kiinnittäisi myös ulosottomiehen huomion virheeseen, vaikka ulosottoperusteen selkeyden arviointi tehdäänkin lähtökohtaisesti viran puolesta.

KKO 1998:59 on käsitelty kysymystä siitä, milloin vahingonkärsijän voidaan katsoa vaikuttaneen vahingon syntymiseen. Tapauksessa huomioitiin velallisen velvollisuus kohtuullisiin toimiin ennakoimiensa vahinkojen torjumiseksi ja rajoittamiseksi, mutta pääasiallinen vastuu ennakoida ja torjua mahdollisia vahinkoja pysyi silti velkojalla. Myötävaikuttamisen kynnyks on siis korkealla, joten esimerkiksi pelkkää velallisen passiivisuutta, joka johti yksipuolisen tuomioon antamiseen, ei voisi pitää vahingonkärsijän omana vahingollisena toimintatapana. Yksipuolisten tuomioiden kohdalla voitaisiin myös olettaa velkojankin pystyvän arvioimaan, liittyykö saatavaan epäselvyyksiä, jotka voisivat johtaa riitautuksen menestymiseen.

Ulosottoperuste on mahdollista saada kumotuksi myös maksamisen jälkeen. Tapauksessa KKO 2003:54 velallinen oli maksanut yksipuolisella tuomiolla maksettavaksi velvoitetun saatavan välttääkseen ulosmitatun kiinteistönsä myynnin. Velallisen haettua takaisinsaantia yksipuoliseen tuomioon arvioitavaksi tuli, oliko velallisella enää oikeutta kiistää maksuvelvollisuuttaan. Käräjäoikeus jätti takaisinsaantihakemuksen tutkimatta katsottuaan, että velallinen tunnusti saatavan maksullaan, eikä siten yksipuolisen tuomion muuttamisella olisi ollut merkitystä. Käräjäoikeus katsoi, että velallisen olisi maksamisen sijaan pitänyt pyytää ulosoton keskeyttämistä takaisinsaantihakemuksen käsittelyn ajaksi. Myös hovioikeus katsoi saatavan lakanneen maksun perusteella, minkä myötä oikeudellinen tarve saada saatavan peruste tuomioistuimen tutkittavaksi lakkasi.

Korkein oikeus kuitenkin päätyi toiselle kannalle kiinnittäen huomioita etenkin siihen, että velallinen oli takaisinsaantihakemuksen käsittelyn yhteydessä tuonut esiin pyrkimyksensä välttää ulosmitatun kiinteistön myynti. Velallinen oli lausumallaan taustoittanut maksunsa perusteita, eikä sitä siten voitu pitää saatavan tunnustamisena. Velallisella oli siis oikeus saada maksuvelvollisuutensa perusteet tuomioistuimen tutkittavaksi.

4.2 Ulosoton säännönmukaiset muutoksenhakukeinot

4.2.1 Ulosottovalitus

Ulosottokaaren sisäisen muutoksenhakujärjestelmän keskeisin osa on UK 11 luvun mukainen ulosottovalitus. Ulosottovalitus on laaja oikeussuojakeino, ja sillä voidaankin hakea käräjäoikeuden kautta muutosta ulosottoviranomaisten täytäntöönpanotoimiin ja päätöksiin niin ulosottomenettelyyn kuin materiaaliin kysymyksiin vedoten. Myös valitukseen oikeutettujen tahojen piiri on ilmaistu laajasti – UK 11:1:n mukaisesti valitusoikeus on sillä,

jonka oikeutta toimi tai päätös koskee. Silti säännöksen sanamuodolla on pyritty turvaamaan lähinnä sivullisten omistusoikeuteen tai rajoitettuun esineoikeuteen liittyviä vaatimuksia sekä ulosottomyynteihin osallistuneita. Esimerkiksi ylivelkaantuneen henkilön puoliso tai sukulainen ei voi käyttää ulosottovalitusta itsenäisesti passiivisen velallisen puolesta.¹⁵⁷

Ulosottovalituksen ytimessä on siis ulosottomiehen tekemä päätös tai toimi, johon haetaan muutosta. Ulosoton luonne riita-asioiden jatkumona kuitenkin johtaa usein kaksiasianosaisuuteeseen. Esimerkiksi velallisen valittaessa ulosottomiehen päätöksestä voi velkojalla olla tarve kiistää ulosottovalituksen sisältämiä väitteitä. Ulosottovalituksen käsittely muistuttaa siis runsaasti normaalia riita-asiaa. Käräjäoikeuden ulosottovalitusta koskevaan ratkaisuun voi myös hakea muutosta normaalin riita-asian tapaisesti hovioikeudelta ja hovioikeuden ratkaisuun korkeimmalta oikeudelta.¹⁵⁸

Ulosottovalituksen hyödyllisyyttä ylivelkaantumisen vuoksi passivoituneen velallisen kohdalla vähentävät myös varsin tiukat määräajat. UK 11 luvun 5–6 §:n mukaan valitus on tehtävä kolmen viikon määräajassa siitä toimenpiteestä tai päätöksestä, josta halutaan valittaa. Omaisuuden myyntiä koskevia toimia lukuun ottamatta määräajan kulumisen edellytyksenä kuitenkin on, että asianomainen on saanut tiedon toimesta tai päätöksestä. Tieto ulosmittauksesta on voitu antaa velalliselle jo UK 3:34:n mukaisena ennakoilmoituksena tai UK 3:36.1:n mukaisena jälki-ilmoituksena. Huomionarvoista kuitenkin on, että ulosottovalituksen määräaika on ylimääräisen muutoksenhaun keinoin mahdollista palauttaa.¹⁵⁹ Menetetyn määräajan palauttamisen edellytyksiin palataan luvun 4.3. yhteydessä.

Ulosottovalituksen määräajan alkamista on käsitelty esimerkiksi tapauksessa KKO 2007:32, jossa velallisen pankkitililtä oli ulosmitattu rahaa elatusapusaatavien perimiseksi. Velalliselle ei lähetetty ennakoilmoitusta, vaan häneen oltiin yhteydessä ulosmittausta seuraavana päivänä puhelimitse. Puhelinsoiton jälkeen velalliselle oli lähetty postitse jäljennös ulosmittauspäätöksestä. Korkeimmassa oikeudessa ratkaistavana oli kysymys, oliko määräaika alkanut kulua jo ulosottoviranomaisen ja velallisen välisestä puhelinkeskustelusta vai vasta UK 3 luvun 39 §:n mukaisesti seitsemäntenä päivänä kirjeen lähettämisestä.

¹⁵⁷ Linna 2018, s. 257, 268–272.

¹⁵⁸ Wahlbeck 2022, s. 73–75

¹⁵⁹ HE 83/2006 vp, s. 72–73.

Ulosottovalituksen määräaika säännöksessä ei ole määritelty tiedoksisaannin tapaa, joten korkein oikeus piti puhelimitse tapahtuvia tiedoksiantoja pääsääntöisesti hyväksyttävänä. Tässä tapauksessa ulosottomies ei kuitenkaan osoittanut, että velalliselle olisi puhelinkeskustelussa annettu tiedoksi päätöksen lisäksi riittäviä ohjeita muutoksenhakuun. Velalliselle lähetetyssä kirjeessä kaikki tarvittavat ohjeet sen sijaan olivat, joten määräajan laskettiin alkaneen vasta sen perusteella.

Omaisuuksien myyntiin liittyvää määräaika säännöstä on puolestaan käsitelty tapauksessa KKO 2022:54, jossa velallisen omistamat asunto-osakkeet oli ulosmitattu ja myyty. Korkeimman oikeuden tarkastelussa oli kysymys, edellyttääkö valituksen määräajan laskemisen alkaminen ulosottomyynnin kohdalla velallisen olevan tietoinen myynnistä. Korkein oikeus piti UK 11:6:n sanamuotoa osin tulkinnanvaraisena, mutta katsoi lain esitöiden ja sääntelykokonaisuuden selvästi osoittavan, ettei ulosottomyynnin määräajan alkaminen edellytä tiedoksisaantia. Korkein oikeus arvioi tapauksessa myös rajoituksen yhteensopivuutta perusoikeuksiin. Vaikka säännöksellä rajoitetaan velallisen muutoksenhakuoikeutta, korkein oikeus piti rajoituksella tavoiteltua oikeusvarmuutta hyväksyttävänä tavoitteena. Ulosoton vaiheittaisuuden vuoksi aktiivisesti toimivalla velallisella olisi ollut mahdollisuus seurata oman ulosottoasiansa etenemistä ja käyttää siten myös valitusoikeuttaan määräaika joiden puitteissa.

On tärkeää huomioida, ettei ulosottovalituksen tarkoituksena ole mennä ulosottooperusteen muutoksenhaun edelle tai olla lisävalituskeinona asiassa, joka on lainvoimaisella tuomiolla ratkaistu. Selkeimpänä valitusoikeuden rajaamisen keinona voi käyttää aikaa – ulosottovalituksella voidaan käsitellä pääasiassa jälkisattumuksia, eli ulosottooperusteen antamisen jälkeen tapahtuneita seikkoja. Ulosottovalituksella ei siis voi vedota esimerkiksi velan taustalla olevan sopimuksen sisältöön tai ennen ulosottoa tehtyihin maksusuorituksiin, vaan asia on tullut ratkoa ulosottooperusteen antamiseen johtaneessa tuomioistuinkäsittelyssä. Sen sijaan tuomion jälkeen tapahtuneet huomiotta jääneet maksut, kuittaukset sekä velan vanhentuminen ovat selkeämmin ulosottovalituksella ratkaistavia asioita.¹⁶⁰

Tuomiota edeltävien maksusuoritusten tutkimatta jättäminen ulosottomenettelyssä ei kuitenkaan muodostu ongelmaksi, kun ulosottooperusteena on lainvoimaa vailla oleva

¹⁶⁰ Linna 2018, s. 263, Wahlbeck 2022, s. 50, 111–112.

yksipuolinen tuomio. Kun saatava on maksettu kokonaan ennen tuomiota, asian oikaiseminen takaisinsaannilla on luontevinta myös asiaan liittyneestä maksuhäiriömerkinnästä eroon pääsemiseksi.¹⁶¹ Sen sijaan tuomiota edeltäneiden osasuoritusten selvittäminen takaisinsaantihakemuksen avulla voi kuitenkin oikeudenkäyntikulujen vuoksi olla kokonaisvaikutukseltaan negatiivinen vaihtoehto velalliselle. Oikeudenkäyntikulujen merkitykseen palataan luvussa 4.4.

4.2.2 Täytäntöönpanoriita

Toinen ulosottokaaren sisäisistä muutoksenhakukeinoista on täytäntöönpanoriita. Samoin kuin ulosottovalitus, myös täytäntöönpanoriita käsitellään tuomioistuimessa.

Täytäntöönpanoriidalla ei kuitenkaan voida ottaa kantaa ulosottomiehen menettelyyn, vaan käsittelyn kohteena ovat aineelliset seikat, kuten maksu- tai vanhentumisväitteet.

Tuomioistuin ratkaisee täytäntöönpanoriidat lähtökohtaisesti normaalin riita-asian tavoin.

Täytäntöönpanoriitakanne muistuttaakin siis vahvistuskannetta, jossa tuomioistuinta pyydetään vahvistamaan jokin tietty seikka oikeaksi tai vääräksi. Tuomioistuimen ratkaisu ei siis kohdistu suoraan mihinkään tiettyyn ulosotossa tehtyyn toimeen tai päätökseen, mutta ulosottomiehellä on velvollisuus jatkaa tai peruuttaa täytäntöönpano tuomion mukaisesti.¹⁶²

Täytäntöönpanoriidan ja ulosottovalituksen käyttöala on siis osittain päällekkäinen, minkä vuoksi onkin erikseen säädetty, ettei niitä voi käyttää rinnakkain samassa asiassa.

Täytäntöönpanoriita voi tulla vireille joko asianosaiselle annetusta osoituksesta, asianosaisen ilman osoitusta nostamasta kanteesta tai tavanomaisen riita-asian muuttuessa täytäntöönpanoriidaksi.¹⁶³ Täytäntöönpanoriitojen ja ulosottoperusteen suhde on jäsenelty samoin kuin ulosottovalitusten kohdalla, eli täytäntöönpanoriidalla ei voi kiertää ulosottoperusteen säännönmukaista muutoksenhakutietä.

Passiivisuuden rajoilla liikkuvien velallisten kohdalla merkittävintä on etenkin ulosottomiehen antama osoitus ja sen laiminlyönnin vaikutus. UK 10 luvun 7 §:n mukaan ulosottomies antaa osoituksen täytäntöönpanoriitakanteen nostamiseen, jos asia on tullut väitteen tai vaatimuksen myötä epäselväksi. Edellytyksenä on lisäksi, että väitteelle on

¹⁶¹ HE 93/2009 vp, s. 16.

¹⁶² Wahlbeck 2022, s. 107–109, Koulu – Lindfors – Niemi 2017, s. 593, 599.

¹⁶³ Linna 2018, s. 388, 400.

todennäköisiä perusteita eikä asiaa pystytä ulosottomenettelyssä selvittämään. Asiaa ei toki ole osoituksen jälkeenkään pakko ryhtyä käsittelemään täytäntöönpanoriitana, vaan ulosottovalituskin on vielä tässä kohtaa mahdollinen ja usein parempikin oikeussuojakeino. Kanteen nostamiselle on neljän viikon määräaika, ja mikäli asianosainen ei nosta kannetta tai tee ulosottovalitusta, kyseiseen väitteeseen tai vaatimukseen ei voi vedota enää myöhemmin ulosoton yhteydessä.¹⁶⁴

Osoitusta ei kuitenkaan voida antaa missä vaiheessa tahansa, vaan UK 10:9.1:n 1 kohdan mukaan osoitusta ei voida antaa, mikäli väite tai vaatimus kohdistuu seikkaan, josta on jo asianosaiseen nähden lainvoimainen päätös. Lainvoimaisuus viittaa tältä osin ennen kaikkea edellä esiteltyyn ulosottovalituksen määräaikaan, joka umpeutuu kolmen viikon kuluessa toimesta tai päätöksestä, tai siitä kun asianosainen on saanut siitä tiedon. Kyseinen määräaika koskee myös täytäntöönpanoriitoja. Vastaavasti toimien ja päätösten lainvoimaisuus toimii esteenä ilman osoitusta nostettaville täytäntöönpanoriitakanteille sekä tavanomaisen riita-asian muuttamiseksi täytäntöönpanoriidaksi.¹⁶⁵

Täytäntöönpanoriita on siis ulosottovalitukseen verrattuna pääsääntöisesti raskaampi ja kalliimpi vaihtoehto, sekä ymmärrettävästi myös ulosottovalituksia harvemmassa käytössä. Aiemmin ulosottovalituksen yhteydessä ei pystytty ottamaan vastaan suullista todistelua samassa laajuudessa kuin täytäntöönpanoriidassa, mutta nykyisin vastaavaa eroa ei ole. Täytäntöönpanoriidat on silti päätetty jättää osaksi ulosoton oikeussuojajärjestelmää.¹⁶⁶

4.2.3 Takarajana lopullinen tilitys

Sekä ulosottovalituksella että täytäntöönpanoriidalla on määräaikojen lisäksi toinenkin valitusmahdollisuuksia rajoittava takaraja – lopullinen tilitys. Ulosottovalituksen osalta asiasta on mainittu jo UK:n 11 luvun 1 §:n 2 momentissa, jonka mukaan lopullisen tilityksen jälkeen voi valittaa vain tilityksessä olevasta virheestä. Täytäntöönpanoriidan osalta 10 luvun 9 § mainitsee lopullisen tilityksen olevan täytäntöönpanoriidan esteenä. Lopullinen tilitys tarkoittaa tilitystä, jossa velkojalle on siirretty velalliselta kerättyjä varoja vaatimatta

¹⁶⁴ Koulu – Lindfors 2009, s. 173, 176–177, ks. osoituksen antamisen näyttökynnyksestä myös KKO 2003:2. Kynnys osoituksen antamiseen on siis alempi kuin riita-asian ratkaisemiseen sovellettavan OK 17:2:n (732/2015) uskottavan näytön vaatimus.

¹⁶⁵ Linna 2018, s. 413–415, HE 106/1995, s. 71.

¹⁶⁶ HE 83/2006 vp, s. 26.

vakuuksia – mikä onkin pääsääntönä silloin, kun ulosottooperusteena toimii yksipuolinen tuomio. Tilityksen lopullisuus ei kuitenkaan edellytä, että velkojan koko saatava tulisi maksetuksi, vaan myös ilman vakuutta tehty välitilitys voi olla lopullinen tilitys.¹⁶⁷ Tilityksessä oleva virhe puolestaan viittaa lähinnä kirjoitusvirheen kaltaiseen seikkaan, jonka myötä varoja on maksettu selkeästi väärin.¹⁶⁸

Lopullisen tilityksen merkitys valitusmahdollisuuksien takarajana on suuri. Sen myötä ulosmittauksen keskeyttäminen onkin lähes välttämätön edellytys oikeudenmukaisen lopputuloksen saavuttamiseksi ulosoton säännönmukaisessa muutoksenhaussa. Suuresta merkityksestään huolimatta lopullisen tilityksen perustelut ovat kuitenkin jääneet ontuviksi. Edellä mainittujen lainkohtien esitöissä todetaan jo tilitettyjen varojen takaisinsaamisen olevan ongelmallista sekä käytännöllisistä että periaatteellisista syistä,¹⁶⁹ mutta näitä syitä ei juurikaan täsmennetä.

Käytännön ongelman on katsottu aiheuttavan tilanne, jossa velalliselta kerätyt varat on tilitetty ulosottoa hakeneelle velkojalle ja varojen palauttaminen vaatisi ulosotto toimien kohdistamista vuorostaan velkojaan, mikäli tämä ei suostu palautukseen vapaaehtoisesti. Esitöissä korostuukin ajatus, että tällaiset ulosotto toimet olisivat poikkeuksellisen vaikeita tai lähes mahdottomia.¹⁷⁰ Lainsäätäjä tuntuu siis unohtaneen, että velkojan ja velallisen asema voi kääntyä myös ulosottooperusteen muuttamisen myötä, kuten luvussa 4.1. tuotiin ilmi. Vastaavien käytännön ongelmien luulisikin koskevan myös UK 2:16:n mukaista velkojan palautusvelvollisuutta, mutta kyseisen lainkohdan esitöissä ei mitään vastaavia käytännön ongelmia tunnisteta.¹⁷¹

Mahdollisia käytännön ongelmia voi toki syntyä. Varojen palauttaminen velalliselle olisi luonnollisesti hankalaa, mikäli myös velkojan taloudellinen tilanne olisi heikko ja tilitetyt varat olisi jo käytetty. Voidaan silti olettaa, että tällaiset tilanteet olisivat säännönmukaisen muutoksenhaun yhteydessä huomattavasti harvinaisempia kuin ulosottooperusteen muuttuessa.

¹⁶⁷ HE 83/2006 vp, s. 70. Ks. välitilityksestä myös KKO 2001:50.

¹⁶⁸ Linna 2018, s. 283.

¹⁶⁹ HE 83/2006 vp, s. 26.

¹⁷⁰ HE 83/2006 vp, s. 70, vrt. aiempi HE 106/1995 vp, s. 62–63, 92.

¹⁷¹ HE 216/2001 vp, s. 76–77.

Säännönmukaisessa muutoksenhaussa velkoja saisi pääsääntöisesti kolmen viikon sisällä tietää tilityksen riitautumisesta ja voisi varautua mahdolliseen palautusvelvollisuuteen, siinä missä yksipuolisten tuomioiden kohdalla ulosottoperusteen kumoamiseen tähtäävä takaisinsaantihakemus voi tulla vireille vasta vuosia tilityksen jälkeen.

Oikeuskirjallisuudessa lainsäätäjän mielteet käytännön ongelmista on pääsääntöisesti sivuutettu,¹⁷² mutta kohta on myös tulkittavissa lainsäätäjän pyrkimykseksi puolustaa ongelmallisen säädöksen nykytilaa kehäpäätelmän avulla.¹⁷³ Tilitettyjen varojen saaminen takaisin on tosiaan mahdotonta, mikäli siitä tehdään mahdotonta. Kyse on siis näennäisperustelusta. Ongelmallisesta luonteesta huolimatta perustelu on kuitenkin löytänyt paikkansa jopa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2001:115 velallinen oli hakenut ulosmittauksen purkamista väittäen, ettei ulosmitattu omaisuus ollut ulosmittauskelpoista. Varat oli kuitenkin jo tilitetty velkojalle ilman vakuuksia ennen purkuhakemuksen jättämistä. Korkein oikeus jätti hakemuksen tutkimatta katsoen lain esitöiden mukaisesti, ettei varoja saataisi palautettua ulosoton keinoin.

Periaatteelliset ongelmat puolestaan liittyvät velkojan oikeuksiin laajemmin.

Ulosottovalituksen ja täytäntöönpanoriidan lähtökohtana on, että velkojalla on laillinen saatava, johon ulosottoviranomainen on tilittänyt suorituksen. Velkojan kannalta onkin pidetty kohtuuttomana, mikäli maksettuja varoja joutuisi palauttamaan pitkän ajan päästä usein velkojasta riippumattomasta syystä.¹⁷⁴ Ulosottoperusteen kumoutuessa velkojalla ei kuitenkaan ole vastaavaa suojaa, vaan tältä osin voidaankin palata ajatukseen, että velkojan tulee esimerkiksi ei-lainvoimaista yksipuolista tuomiota ulosottoperusteena käyttäessään osata arvioida mahdollisen riitautuksen menestymismahdollisuuksia.

Periaatteellisia ongelmia on kuitenkin tunnistettavissa myös velallisen näkökulmasta.

Lopullisen tilityksen käyttö ulosottovalituksen ja täytäntöönpanoriidan takarajana rajoittaa ulosottoasian oikeussuojakeinoja, eli kyse on rajoituksesta luvussa 2.1.2 käsiteltyihin oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kohdistuviin perus- ja ihmisoikeuksiin.

Perusoikeusnäkökulma korostuu etenkin menettelyllisissä asioissa eli tilanteissa, joissa

¹⁷² Ks. esim. Linna – Leppänen – Kärki 2022, s. 666–669, Linna 2018, s. 281–283.

¹⁷³ Wahlbeck 2022, s. 187, ks. myös Lindfors 2007, s. 291.

¹⁷⁴ HE 83/2006 vp, s. 26, 105. Ks. myös HE 106/1995 vp, s. 62, jossa lähinnä tilityksen virheellisuuden katsotaan muodostavan velkojalle perusteetonta etua.

velallinen haluisi saattaa ulosottomiehen toiminnan oikeellisuuden tuomioistuimen arvioitavaksi, mutta ei voi tehdä sitä ulosottomiehen suorittaessa lopullisen tilityksen esimerkiksi heti ulosmittauspäivänä. Ulosottomiehelle onkin siis jäänyt ongelmallinen mahdollisuus estää muutoksenhakumahdollisuudet nopealla tilityksellä joko oman työtaakkansa keventämiseksi tai jopa virheellisen päätöksensä peittelemiseksi.¹⁷⁵

Perusoikeuksien rajoittumisen vuoksi asia on ollut myös perustuslakivaliokunnan käsittelyssä. Valiokunta ei kuitenkaan päätenyt vastustamaan lopullisen tilityksen vaikutusta. Valiokunta perusteli lausunnossaan kantaansa muun muassa mahdollisuudella pyytää täytäntöönpanon keskeyttämistä eri vaiheissa, tehdä hallintokantelu sekä nostaa vahingonkorvauskanne valtiota vastaan ulosottoviranomaisen toimien perusteella. Velallisen oikeusturvan katsottiin siten olevan riittäväällä tasolla tilityksen lopullisuudesta huolimatta.¹⁷⁶ Valiokunnan lausuntoa voi kuitenkin pitää varsin suppeana, eikä lopullisen tilityksen selkeyttä tai tarpeellisuutta ulosoton muutoksenhakujärjestelmässä ole pohdittu tai perusteltu tarkemmin.

Lopullisen tilityksen muutoksenhakua rajaava vaikutus onkin ongelmallisuutensa vuoksi päätenyt useasti korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen kohteeksi. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2001:71 korkeimman oikeuden ratkaistavana oli kysymys velallisen palkan ulosmittauksesta. Korkein oikeus päätyi katsomaan, ettei maksettujen palkkojen lopullinen tilitys estä muutoksenhaun tutkimista siltä osin, kun hakemus perustuu vielä maksamatta oleviin palkkoihin – joita ei siis ole vielä voitu lopullisesti tilittääkään. Tapauksessa KKO 2004:62 oli puolestaan kyse velallisen ja sivullisen yhdessä tekemästä valituksesta, jonka mukaan ulosmitatut varat kuuluivat sivulliselle, joka oli myös pankkitilin tilinomistaja. Käräjäoikeus oli kuitenkin jättänyt valituksen tutkimatta valitusajan aikana suoritettun lopullisen tilityksen vuoksi. Korkein oikeus hylkäsi velallisen vaatimuksen käräjäoikeuden ratkaisun purkamisesta, viitaten edellä esiteltyyn tapaukseen KKO 2001:115 ja tilitettyjen varojen palauttamisen mahdottomuuteen. Korkein oikeus ohjasi sivullisen nostamaan kanteen vahingonkorvausten vaatimiseksi valtiolta tai perusteettoman edun palauttamiseksi.

Korkeimman oikeuden tuoreempaa ratkaisulinjaa edustavat tapaukset KKO 2014:28 ja KKO 2015:35. Tapausta KKO 2014:28 käsiteltiin jo luvun 3.2.2 yhteydessä, eli kyse oli

¹⁷⁵ Ks. myös Koulu – Lindfors 2009, s. 165–166.

¹⁷⁶ PeVL 42/2006 vp s. 5

velallisen velvollisuudesta vaatia täytäntöönpanon keskeyttämistä lopullisen tilityksen estämiseksi ja vastuusta valvoa omia etujaan. Sen sijaan tapauksessa KKO 2015:35 ulosottovalituksen yhteydessä oli tehty keskeytyspyyntö, jonka käräjäoikeus kuitenkin hylkäsi. Keskeytyspäätöksen hylkääminen perustui pääosin hovioikeuden lainvoimaiseen tuomioon, jolla velallisen osin samoja varoja koskevat samansisältöiset väitteet oli jo hylätty. Ulosottomies suoritti lopullisen tilityksen keskeytyspäätöksen hylkäämisen jälkeen, minkä jälkeen käräjäoikeus puolestaan jätti ulosottovalituksen tutkimatta. Käräjäoikeuden ratkaisua ei kuitenkaan muutettu hovioikeudessa eikä korkeimmassa oikeudessa. Korkein oikeus katsoi käräjäoikeuden käyttäneen oikein tilityksen keskeyttämiseen liittyvää harkintavaltaansa. Vaikka myöhemmin suoritettujen ulosmittaukset antoivat velalliselle uuden mahdollisuuden tehdä ulosottovalituksen, hovioikeuden aiempaa tuomiota oli mahdollista käyttää arvioitaessa samojen väitteiden menestymistä uuden valituksen yhteydessä.

Sekä tapauksessa KKO 2014:28 että KKO 2015:35 korkeimman oikeuden käsiteltäväksi nousi viimekädessä myös kysymys siitä, oliko tilityksen lopullisuus loukannut muutoksenhakijan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Molempien tapausten yhteydessä korkein oikeus peilasi linjaansa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapaukseen *Olsby v. Ruotsi* (21.6.2012), jossa Ruotsin katsottiin rikkoneen velallisen oikeutta saada asiansa käsiteltyä tuomioistuimessa. Tapauksessa velallinen oli valittanut ulosmittauksesta väittäen, ettei ulosmittauksessa huomioitu velallisen toimeentuloa. Valitus oli kuitenkin jätetty tutkimatta, koska varat oli jo lainvoimaisesti tilitetty.

Ratkaisussaan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että varojen tilitykseen voi yhdistää muutoksenhakua koskevia rajoituksia luomaan varmuutta ja ennakoitavuutta ulosottoon. Rajoitukselle oli siis hyväksyttävä tarkoitus. Tuomioistuin kuitenkin korosti, että velkojien oikeutta nopeaan ja tehokkaaseen täytäntöönpanoon on tasapainotettava suhteessa velallisten oikeuteen puolustaa omia etujaan. Velallisella tulisikin siis olla käytössään selvä ja käytännöllinen muutoksenhakekeino, jonka määräaikoihin tulisi voida luottaa. Tapauksessa velalliselle annetuissa valitusohjeissa ei kerrottu tilityksen vaikutuksesta määräaikaan. Tuomioistuin päätyikin katsomaan, ettei velallisen muutoksenhakumahdollisuuksia ollut riittävällä tavalla turvattu.

Ruotsissa tuolloin voimassa olleen utsökningsbalkenin 18 luvun 7 §:n (298/1995) mukaan tilityksestä sai valittaa kolmen viikon sisällä tilityksen suorittamisesta. Sen sijaan ulosmittauksesta tehdyn valituksen määräajan oli katsottu alkavan kulua vasta ulosmittausta

koskevan päätöksen tiedoksiannosta, jolloin tilitys oli siis jo saattanut tulla lainvoimaiseksi ja estää ulosmittausta koskevan valituksen tekemisen. Valituksen vireilletulon jälkeen suoritettu tilitys ei kuitenkaan estä ulosmittausta koskevan valituksen tutkimista ja myöhempien vaiheiden kumoamista. Suomalaisen järjestelmän voikin katsoa olevan huomattavasti ankarampi, tilityksen estäessä heti suorittamisensa jälkeen myös ajoissa vireille tulleiden valitusten käsittelyyn.¹⁷⁷

Viimeaikaisessa ratkaisukäytännössä korkein oikeus on siis korostanut ulosmittauksen keskeyttämismahdollisuuden luovan velalliselle riittävän oikeussuojan tilityksen lopullisuudesta huolimatta. Tapauksessa KKO 2014:28 velallisella olisikin ollut mahdollisuus hakea keskeyttämismääräystä ja tapauksessa KKO 2015:35 velallisella olisi ollut mahdollisuus perustella keskeytyspyyntönsä paremmin. Sen sijaan tilanteet, joissa lopullinen tilitys on suoritettu selkeästi ennen velallisen mahdollisuutta valittaa ulosmittauksesta, on vielä linjaamatta suhteessa Olsby v. Ruotsi -tapaukseen. Tällöin painoarvoa tulisikin antaa myös UK 6:15.1:n 4 kohdalle, jonka mukaan ulosottomiehen pitäisi keskeyttää tilitys havaitessaan velallisen olevan tietämätön täytäntöönpanotoimista. Tällaisen tietämättömyyden havaitseminen käytännössä edellyttäisi tosin esimerkiksi nykyistä laajempaa todisteellisen tiedoksiannon käyttämistä.

Lopullisen tilityksen muutoksenhakua rajaava vaikutus on siis altis kritiikille. Samalla kun velkojan oikeutta nopeaan ja tehokkaaseen täytäntöönpanoon korostetaan, velallisilta vaaditaan huomattavan korkeaa aktiivisuutta ja syvällistä ymmärrystä ulosoton muutoksenhakujärjestelmästä. Tilannetta voi pitää nurinkurisena varsinkin tämän tutkielman näkökulmasta, jossa velkojat ovat tyypillisesti luotto- ja perintäalan ammattilaisia ja velalliset puolestaan ovat pääasiassa ylivelkaantuneita kuluttajia, joille avustajan hankkimisen kustannukset olisivat suuremmat kuin perinnän kohteena olevat saatavat.

4.2.4 Itseoikaisu ja hallintokantelu

Ulosoton oikeussuojajärjestelmä sisältää ulosottovalituksen ja täytäntöönpanoriidan lisäksi itseoikaisun ja hallintokantelun. Ne eivät sijoitu varsinaisten muutoksenhakukeinojen

¹⁷⁷ Ks. tapauksen tulkinnasta myös Wahlbeck 2022, s. 191–196 sekä suppeammin Linna 2018, s. 285.

joukkoon, mutta tarjoavat ulosottoasian asianosaisille oikeussuojaa oman rajallisen soveltamisalansa sisällä.¹⁷⁸ Niitä ei kuitenkaan voi pitää sellaisin

a itsenäisinä menettelyinä, joita tässä tutkielmassa tarkoitettuna ylivelkaantuneen velallisen tulisi pitää pääkeinoina ulosottoasiansa virheellisyyksiin puuttumiseksi.

Itseoikaisusta säädetään ulosottokaaren 10 luvun 1–5 §:ssä. Kyse on kevyeksi ja yksinkertaiseksi tarkoitettua menettelyä, jossa ulosottomies voi oikaista tekemiään toimia tai päätöksiä havaittuaan asia- tai kirjoitusvirheen. Asiavirheitä voidaan oikaista, jos niiden taustalla on selvästi virheellisiä tai puutteellisia selvityksiä tai ilmeisen väärää lain soveltamista. Kirjoitusvirheisiin puolestaan rinnastetaan esimerkiksi laskuvirheet. Ulosottomies voi tehdä itseoikaisun oma-aloitteisesti, asianosaisen pyynnöstä tai reaktiona asianosaisen tekemään ulosottovalitukseen. Suoritettuun itseoikaisuun voidaan hakea muutosta ulosottovalituksen keinoin, mutta päätös oikaisupyynnön hylkäämisestä ei ole valituskelpoinen. Lopullisen tilityksen jälkeen itseoikaisu on mahdollista vain asianosaisten suostumuksella.¹⁷⁹

Ulosottomiehen oikeus itseoikaisun suorittamiseen on siis laaja. Itseoikaisun voi katsoa olevan varsin lähellä hallinto-oikeudellista oikaisumenettelyä, jossa päätöksen tehnyt hallintoviranomainen voi oikaisuvaatimuksen myötä muuttaa tekemäänsä päätöstä. Hallinto-oikeudellisen oikaisumenettelyn vahvuus on keveys ja yksinkertaisuus, sillä oikaisevalla taholla on jo valmiiksi tiedot päätöksen taustasta ja mahdollinen virheellisyys voidaan tunnistaa ilman raskasta tuomioistuinprosessia. Samaa on tavoiteltu myös ulosoton itseoikaisun kohdalla. Eroavaisuuksia kuitenkin on – ulosottomenettelyissä on aina useampi osapuoli, ja siten muutoksenhaku lähestyy helposti myös riita-asioita. Tällöin onkin helpompaa, että riitaiset asiat käsitellään suoraan tuomioistuimessa.¹⁸⁰

Ulosottokaaren 10 luvun 27 § puolestaan sääntelee kantelun tekemistä ulosottoviranomaisen lainvastaisesta menettelystä tai velvollisuuksien laiminlyönnistä. Valitus tehdään ulosottolaitoksen keskushallinnolle. Kantelun käsittelyyn sovelletaan hallintolain 434/2004 8 a luvun (368/2014) säännöksiä. Hallintokantelu ei kuitenkaan voi johtaa ulosotossa tehtyjen

¹⁷⁸ Itseoikaisusta Wahlbeck 2022, s. 78, hallintokantelusta Linna 2018, s. 197.

¹⁷⁹ HE 106/1995 vp, s. 60, Linna 2018, s. 233–234, 252–254.

¹⁸⁰ Wahlbeck 2022, s. 78–81.

päätösten kumoamiseen tai muuttamiseen. Hallintokantelua ei siis voi pitää itsenäisenä ja tehokkaana oikeussuojakeinona velalliselle. Vaikka ulosottovalituksenkin yhteydessä voidaan joutua tutkimaan ulosottomiehen toimien lainmukaisuutta, käräjäoikeuden toimivaltaan ei puolestaan kuulu ulosottomiehen virkatoimien ohjaaminen tai moittiminen, vaan siltä osin käräjäoikeuden on ohjattava velallista tekemään hallintokantelu.¹⁸¹

4.3 Ylimääräinen muutoksenhaku

Mikäli velallinen ei ole onnistunut saamaan virheellistä ulosottoasiaansa korjattua edellä esitetyin keinoin, on ulosottoasioissa mahdollisuus oikeudenkäymiskaaren 31 luvun (109/1960) mukaiseen ylimääräiseen muutoksenhakuun. Myös tässä yhteydessä näkyy ulosoton rinnastuminen lainkäyttöön. Esimerkiksi ulosottovalitusasioissa ja täytäntöönpanoriidoissa annettujen lainvoimaisten tuomioistuinratkaisujen lisäksi oikeudenkäymiskaaren mukainen ylimääräinen muutoksenhaku voidaan kohdistaa myös suoraan ulosottoviranomaisen lainvoimaisiin päätöksiin.¹⁸² Tältä osin on kuitenkin huomioitava, että tapauksessa KKO 2001:115 korkein oikeus on katsonut lopullisen tilityksen estävän myös ulosmittaukseen liittyvän ylimääräisen muutoksenhaun. Ylimääräinen muutoksenhaku on siten käytännössä mahdollista vain poikkeuksellisen pitkien ulosottomenettelyiden aikana tai ulosottoperusteen kumoamiseksi.

Ylimääräiset muutoksenhakukeinot on lähtökohtaisesti tarkoitettu käytettäväksi viimeisenä vaihtoehtona eli silloin, kun säännönmukaiset muutoksenhakukeinot on jo käytetty tai ratkaisu on muutoin tullut lainvoimaiseksi. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2021:2 velallinen haki yksipuolisen tuomion purkamista katsoen, että aiemmin esittämättä jääneet seikat ja todisteet olisivat johtaneet asiassa toiseen lopputulokseen. Velallinen ei kuitenkaan ollut saanut yksipuolista tuomiota todisteellisesti tiedokseen, joten yksipuolinen tuomio ei ollut lainvoimainen. Korkein oikeus jätti purkuhakemuksen tutkimatta ja totesi velallisella olevan yhä mahdollisuus hakea takaisinsantia.

Tämän tutkielman kontekstissa tärkeimmät ylimääräisen muutoksenhaun keinot ovat OK 31:1:n mukainen tuomiovirhekantelu, OK 31:7:n mukainen riita-asiassa annetun tuomion

¹⁸¹ Linna 2018, s. 197, 267–268.

¹⁸² Koponen 2017, s. 92–93., Vuorenpää ym. 2021, s. 1204. Vrt. myös hallintopäätöksiin ja hallintotuomioistuinten päätöksiin sovellettava laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019), jonka 13 luku sisältää omat säännöksensä ylimääräisestä muutoksenhausta korkeimmassa hallinto-oikeudessa.

purkaminen sekä OK 31:17:n mukainen menetetyt määräajan palauttaminen. Koska ylimääräisellä muutoksenhaulla puututaan asiaan, joka on jo lainvoimaisesti ratkaistu ja saavuttanut oikeusrauhan, ovat näitä muutoksenhakukeinoja koskevat ehdot tyhjentäviä, eikä niistä voida poiketa esimerkiksi yleiseen kohtuuttomuusharkintaan vedoten.¹⁸³

Tuomiovirhekantelu on tarkoitettu tuomioissa olevaan menettelyvirheeseen puuttumiseen. Tällaisia virheitä ovat ehdottoman prosessinedellytyksen puuttuminen, haastamiseen tai asianosaisen kuulemiseen liittyvä virhe, tuomion sekavuus tai muu oikeudenkäyntiin liittynyt menettelyvirhe, esimerkiksi liittyen luvussa 2.2.4 esiteltyyn väittämistaakkaan. Kantelu on pääsääntöisesti tehtävä kuuden kuukauden sisällä tuomion lainvoimaiseksi tulemisesta.¹⁸⁴

Etenkin tuomion sekavuutta tai epätäydellisyyttä koskevalla kanteluperusteella on kytköksensä myös ulosottoon. Mikäli tuomio on niin epäselvä, ettei sitä voida käyttää ulosottoperusteena, UK 3 luvun 9 §:n mukaisesti ulosottomies ohjaa asianosaisen kantelemaan tuomiosta. Täytäntöönpanon estävät puutteet tuomiolauselmassa ovat kuitenkin harvinaisia.¹⁸⁵ Kuulemiseen liittyvästä virheestä oli puolestaan kyse tapauksessa KKO 1995:46, jossa käräjäoikeus oli antanut tavallisen maksutuomion asiassa, jossa olisi tullut antaa yksipuolinen tuomio. Koska maksutuomio oli tullut nopeammin lainvoimaiseksi kuin vastaavasti annettu yksipuolinen tuomio olisi tullut, velallisen muutoksenhakumahdollisuudet olivat kaventuneet. Tuomiovirheen vuoksi korkein oikeus ohjasi velallisen valituksen käsiteltäväksi takaisinsaantina tuomion antaneessa käräjäoikeudessa.

Tuomion purkaminen on puolestaan tarkoitettu tuomioissa olevaan aineelliseen virheeseen puuttumiseen. Mahdollisia aineellisia virheitä ei luonnollisestikaan voida tyhjentävästi listata, vaan tuomion purkamisen edellytykset perustuvat tilanteisiin, joiden voi tapauskohtaisesti katsoa tekevän tuomiosta aineellisesti virheellisen. Tällaisia tilanteita ovat rikoksen tapahtuminen oikeudenkäynnin käsittelyn yhteydessä, todisteen tai lausuman osoittautuminen vääräksi tai perättömäksi, uuden seikan tai todisteen ilmestyminen sekä tuomion perustuminen ilmeisesti väärään lain soveltamiseen. Purkuhakemus on pääsääntöisesti tehtävä

¹⁸³ Koponen 2017, s. 3–4.

¹⁸⁴ Vuorenää ym. 2021, s. 1216–1223.

¹⁸⁵ Koponen 2017, s. 326.

vuoden kuluessa siitä, kun hakija sai tiedon vetoamastaan purkuperusteesta, mutta kuitenkin viiden vuoden sisällä tuomion lainvoimaiseksi tulemisesta.¹⁸⁶

Jos purkua haetaan uuden seikan tai todisteen perusteella, on olennaista, ettei asianosainen ole voinut vedota siihen jo alkuperäisessä tuomioistuinprosessissa tai hakemalla siihen muutosta. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2012:93 perintäyhtiö haki tuomion purkua saatavan vanhentumista koskeneessa ulosottovalitusasiassa. Ulosottoviranomainen oli antanut valitusasiassa lausunnon, jossa oli virheellinen tieto ulosottoasian vireilletulosta, minkä myötä saatava oli katsottu vanhentuneeksi myös tuomioistuimissa. Purkuasian käsittelyn yhteydessä korkein oikeus korosti perintäyhtiön selonotto- ja huolellisuusvelvollisuutta ammattimaisena toimijana ja katsoi, että perintäyhtiön on tullut tietää myös itse, milloin ulosottohakemus on pantu vireille.

Menetetyn määräajan palauttaminen on puolestaan keino, jolla voidaan laillisen esteen tai erittäin painavien syiden perusteella antaa hakijalle uusi määräaika tyytymättömyyden ilmoittamiseen, muutoksenhakuun, takaisinsaantiin tai muuhun toimeen oikeudenkäynnissä. Palautusmahdollisuus koskee siis vain prosessuaalisia määräaikoja, eikä aineellisia määräaikoja – esimerkiksi velan vanhentumisaikaa – voida palauttaa.¹⁸⁷ Takaisinsaannin hakeminen yksipuoliseen tuomioon onkin mainittu jo suoraan OK 31:17:n sanamuodossa, mutta kuten luvussa 2.3.3 on tuotu ilmi, takaisinsaannin määräaika harvoin alkaa edes kulua. Palautuskelpoisuus on kuitenkin hyvä huomioida, mikäli takaisinsaannin määräaikasäännöstä päädytään uudistamaan. Myös ulosottovalituksen määräaika on katsottu muutoksenhakuun liittyvänä määräaikana palautuskelpoiseksi.¹⁸⁸ Vastaavasti täytäntöönpanoriidan kanteen nostamisessa on katsottu olevan kyse vireillä olevan ulosottoasian välioikeudenkäynnistä, jolloin myös esimerkiksi osoituksesta laskettava neljän viikon määräaika on palautuskelpoinen.¹⁸⁹

Tämän tutkielman kannalta on kuitenkin mielenkiintoinen kysymys, missä määrin ylivelkaantuneisuutta voitaisiin pitää laillisena esteenä tai erittäin painavana syynä

¹⁸⁶ Vuorenää ym. 2021, s. 1225–1231, 1245.

¹⁸⁷ Vuorenää ym. 2021, s. 1240–1243, ks. myös Salonen 2005, s. 998.

¹⁸⁸ Havansi 2004, s. 87.

¹⁸⁹ HE 106/1995 vp, s. 77.

määräaikojen palauttamiselle. Ylivelkaantumiseen liittyy usein myös erilaisia mielenterveysongelmia¹⁹⁰, joita voisi olla tarpeen huomioida myös määräajan palauttamista harkitessa. Sairauksien osalta laillisen esteen muodostavaa linjaa on pidetty varsin tiukkana¹⁹¹, mutta toisaalta nykylinjan muodostavat tapauksetkin vaikuttavat varsin erilaisilta tilanteilta verrattuna moniin mielenterveysongelmiin. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2001:73 asianosaisen pitkään jatkunutta ihotautiongelmaa ei katsottu lailliseksi esteeksi. Korkein oikeus perusteli sairauden muodostavan laillisen esteen esimerkiksi silloin, kun tuomioistuimeen saapuminen vaarantaisi henkilön terveydentilan tai jos henkilö on välittömän sairaalahoidon tarpeessa. Tapauksessa KKO 2003:28 asianosainen oli puolestaan jäänyt hovioikeuden pääkäsittelystä pois jalkaleikkauksen vuoksi. Korkein oikeus ei pitänyt leikkausta laillisenä esteenä, sillä asianosainen olisi voinut terveyttään vaarantamatta siirtää toimenpidettä.

Tapauksessa KKO 2004:82 määräaika kuitenkin palautettiin asianosaisen asiamiehen oltua influenssan vuoksi työkyvytön valituksen määräajan umpeutuessa. Tapauksessa KKO 2016:84 korkein oikeus arvioi pitkäkestoisemman sairauden vaikutusta, kun asianosaisen verenpaineongelmat olivat kolmannen kerran estäneet tätä osallistumasta rikosasiansa oikeudenkäyntiin. Korkein oikeus piti lailliseen esteeseen liittyvän näyttövaatimuksen korottamista mahdollisena tilanteissa, joissa on aihetta epäillä asianosaisen viivyttävän käsittelyä tahallaan. Mikäli este toistuu, voisi asianosaiselta esimerkiksi pyytää lääkärin arviota yksittäisen poissaolopäivän lisäksi myös esteen kestosta tai mahdollisesta pysyvyydestä.

Pitkäkestoisten esteiden kohdalla on tosin huomioitava, että OK 31 luvun 18 §:n (666/2005) 1 momentin mukaan menetetyt määräajan palauttamista on haettava 30 päivän sisällä esteen lakkaamisesta tai viimeistään vuoden kuluttua määräajan päättymisestä. Lisäksi OK 31:19 (422/2018) estää ylimääräisten muutoksenhakukeinojen käyttämisen useasti samassa asiassa, ellei asiaan liity erityisen painavia syitä. Ratkaisuissa KKO 2003:20 ja KKO 2019:68 korkein oikeus on puolestaan linjannut, etteivät ylimääräistä muutoksenhakua koskevat määräajat ole palautettavissa.

¹⁹⁰ Rantala – Tarkkala 2010, s. 28, Majamaa – Rantala 2020, s. 25.

¹⁹¹ Havansi 2004, s. 94, ks. myös Vuorenpää ym. 2021, s. 1241.

4.4 Oikeudenkäyntikulut oikeussuojan esteenä

Oikeudenkäyntikuluihin on viime vuosina liittynyt runsasta julkista keskustelua. Etenkin pääkäsitteilyyn edenneissä riita-asioissa voi pitää varsin tavanomaisena, että osapuolten yhteenlasketut kulut ylittävät riidan kohteena olevan pääoman arvon.¹⁹² Ongelman voi paikantaa etenkin hävinneen osapuolen velvollisuuteen korvata vastapuolen oikeudenkäyntikulut. Korvausvastuu suurista kuluista nostaa kynnystä viedä riitoja tuomioistuinten ratkaistavaksi. Oikeudenkäyntikulujen täyden korvauksen periaatteen tavoitteena on ollut vähentää aiheettomien ja vähämerkityksellisten kanteiden nostamista, mutta toisaalta myös aiheellisia kanteita jää nostamatta asianosaisten pelätessä sekä omien että vastapuolen oikeudenkäyntikulujen kasvua pitkien prosessien aikana.¹⁹³

Velkomusasiassa annettujen yksipuolisten tuomioiden osalta tilanne on kuitenkin varsin hyvä. Oikeudenkäymiskaaren 21 luvun (1013/1993) 8 c §:n (368/1999) mukaan tuomioistuimen tulee yksipuolista tuomiota antaessaan viran puolesta arvioida oikeudenkäyntikulujen määrää huomioiden haastehakemukseen liittynyt työmäärä, saatavan suuruus ja välttämättömät kulut. Käytännössä kulut kuitenkin määräytyvät oikeusministeriön antaman asetuksen perusteella, jossa oikeudenkäyntikulujen enimmäismääräksi on taulukoitu tavanomaisten velkomusasioiden kohdalla pääoman suuruuden perusteella 50–110 euroa. Tavanomaista vaativammassa tapauksissa oikeudenkäyntikulujen enimmäismäärä on 80–160 euroa.¹⁹⁴ Asetuksen mukaiset enimmäismäärät eivät vaikuta perintäkulujen määrään, vaan perintäkuluista on säädetty erikseen laissa saatavien perinnästä (513/1999).

Kuluriski nousee kuitenkin esiin velallisen harkitessa saatavan riitautusta. Sekä haastehakemuksen riitauttaminen summaarisen menettelyn aikana että yksipuolisen tuomion jälkeen tehtävä takaisinsaantihakemus johtavat pääsääntöisesti asian käsittelyyn tavanomaisena riita-asiana. Tällöin sovelletaan OK 21:1:n mukaista pääsääntöä häviäjän täydestä korvausvelvollisuudesta velan pääoman suuruudesta riippumatta. Etenkin

¹⁹² Ervasti 2009, s. 752, 759.

¹⁹³ Saarensola 2017, s. 8–9, Viitanen 2006, s. 614–615, Kulmala 2018, s. 900–901.

¹⁹⁴ Ks. oikeusministeriön asetus vastapuolen maksettavaksi tuomittavista oikeudenkäyntikuluista oikeudenkäymiskaaren 21 luvun 8 c §:ssä tarkoitetuissa asioissa (1311/2001) 3 § (425/2012).

tapauksissa, joissa velkojan vaatimukset ovat vain osin virheellisiä tai kohtuuttomia, kuluriskin kasvu voi tehdä riitauttamisesta selvästi kannattamatonta.¹⁹⁵

Lisäksi takaisinsaantihakemusten kohdalla voidaan myös soveltaa OK 21 luvun 5 §:n erityistä kulusäännöstä, jonka mukaan oikeudenkäyntiä tahallisesti tai huolimattomuuttaan pitkittänyt asianosainen on velvollinen korvaamaan pitkittymisestä aiheutuneet kulut riippumatta kuluvastuun määräytymisestä muilta osin. Toisin sanoen, vaikka velallinen voittaisikin nostamansa takaisinsaantikanteen ja olisi siten oikeutettu saamaan korvauksia omista kuluistaan, velallinen voi joutua maksamaan myös osan velkojan kuluista.¹⁹⁶ Ylimääräisiä selvittelykuluja voisi olettaa syntyvän erityisesti tapauksissa, joissa takaisinsaantihakemus tehdään useita vuosia yksipuolisen tuomion jälkeen.

Ulosottovalitusasioissa on puolestaan UK 11 luvun 20 §:n mukaisesti pääsääntönä, että osapuolet vastaavat vain omista oikeudenkäyntikuluistaan. Häviäjän korvausvastuukin on tosin erityisistä syistä mahdollinen, esimerkiksi jos valitus katsotaan selvästi aiheettomaksi tai velkoja vastustaa velallisen tekemää ulosottovalitusta tarpeettoman laajoin toimin. Arvioon voi vaikuttaa myös mahdollinen muutoksenhaku ylempiin tuomioistuimiin. Mikäli ulosottovalitus perustuu ulosottomenettelyssä tapahtuneeseen virheeseen, joka olisi tullut korjata jo itseoikaisuna, voidaan poikkeuksellisesti myös valtio katsoa korvausvelvolliseksi muutoksenhakijan kuluista.¹⁹⁷

Täytäntöönpanoriidan kulujen jakautumisesta on puolestaan säädetty UK 10 luvun 18 §:ssä. Ratkaisevaa on, onko kanne nostettu ulosottomiehen antaman osoituksen perusteella vai ilman osoitusta. Mikäli kanne on nostettu osoituksesta, kuluvastuu ratkeaa samoin kuin ulosottovalituksen yhteydessä. Sen sijaan, jos täytäntöönpanoriitakanne on nostettu ilman osoitusta, sovelletaan tavallisen riita-asian kulusääntelyä eli pääsääntönä on häviäjän täysi korvausvelvollisuus.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Ks. myös Vaitoja 2014, s. 455–456, 285.

¹⁹⁶ HE 191/1993 vp, s. 14, Kulmala 2021, s. 27. Ks. myös KKO 2005:91, jossa asianosainen, jonka eduksi yksipuolinen tuomio oli annettu, ei pystynyt myöhemmin jatkuneessa käsittelyssä osoittamaan sellaisia ylimääräisiä oikeudenkäyntikuluja, joiden olisi voinut katsoa johtuvan yksipuolisen tuomion antamisesta.

¹⁹⁷ Linna 2018, s. 369–370, 380, HE 83/2006 vp, s. 78–79.

¹⁹⁸ Linna 2018, s. 430–431, HE 83/2006 vp, s. 66.

5 Lopuksi

5.1 Johtopäätökset

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää, mitä erityispiirteitä velkomusasiassa annetun yksipuolisen tuomion käyttämiseen ulosottoperusteena liittyy, ja tarkastella näiden erityispiirteiden kautta, miten riittävän oikeussuojan ja tehokkaiden menettelyiden tasapaino on yksipuolisten tuomioiden kohdalla järjestetty. Aihepiiriä koskevaan keskusteluun pyrittiin tuomaan ylivelkaantumisenäkökulmaa pohtien samalla, syvennetäänkö velallisen ongelmia lamaantumisesta rankaisemalla ja tarjotaanko velalliselle riittäviä keinoja tehokkaaseen etenemiseen tähtäävien menettelyiden oikeellisuudesta huolehtimiseen.

Yksipuolinen tuomio on poikkeuksellisen tehokas ulosottoperuste, mutta sen käyttöä tasapainottaa mahdollisuus hakea takaisinsaantia, joka puolestaan on vähintäänkin yhtä tehokas oikeussuojakeino. Yksipuolisen tuomion tehokkuus ulosottoperusteena perustuu etenkin mahdollisuuteen aloittaa ja viedä loppuun tarvittavat ulosottotoimet ilman lainvoimaista tuomiota. Takaisinsaantihakemuksen tehokkuus puolestaan perustuu etenkin siihen, etteivät yksipuoliset tuomiot pääsääntöisesti tule lainvoimaisiksi, jolloin takaisinsaantihakemuksen mahdollisuus jää avoimeksi vielä ulosottoprosessien jälkeenkin.

Tuomioistuinprosesseissa ongelmaksi nousee velkomusasioiden rinnastaminen osapuolten tasavertaisuuteen perustuviin riita-asioiden menettelyihin. Menettelyitä leimaa määräämisperiaate, joka estää tuomioistuimia puuttumasta riitauttamattomiin seikkoihin tai esimerkiksi keskeyttämään käynnissä olevia ulosottomenettelyitä muutoksenhakuasian käsittelyn ajaksi. Euroopan unionin kuluttajansuojasääntely on lieventänyt ongelmia, mutta vain kuluttajavelallisten kohdalla, jolloin esimerkiksi pienyrittäjät ovat jääneet heikompaan asemaan. Kuluttajavelallisten ja yritysvelallisten eriarvoinen asema korostuu myös rajat ylittävässä täytäntöönpanossa.

Ulosottokaaren omien muutoksenhakekeinojen hyödyllisyyttä ylivelkaantuneen maksujen selvittämisessä vähentää lopullisen tilityksen muutoksenhakua rajaava vaikutus.

Muutoksenhakumahdollisuuksien rajaamista on oikeuskäytännössä tarkasteltu viime vuosina perus- ja ihmisoikeuskontekstissa, mutta toistaiseksi rajauksen on katsottu olevan hyväksyttävissä. Lopullisen tilityksen vaikutuksesta erityisen vanhan ulosottoperusteen kumoutuessa esimerkiksi juuri takaisinsaannin vuoksi ei kuitenkaan ole merkittävää oikeuskäytäntöä. Esimerkiksi yksipuolisen tuomion ja takaisinsaantihakemuksen välinen

vuosikymmen voisi antaa tuomioistuimelle aihetta pohtia juuri niitä periaatteellisia ja käytännöllisiä ongelmia, joiden vuoksi lopulliselle tilitykselle on ulosottovalituksen ja täytäntöönpanoriidan osalta annettu nykyisenkaltainen merkitys. Yksipuolisten tuomioiden kohdalla painoarvoa olisi toki annettava sille, ettei velkoja ole huolehtinut yksipuolisen tuomion todisteellisesta tiedoksiannosta.

Takaisinsaannin käyttöön vaikuttaa myös kuluriski, joka velkomusasioissa on usein merkittävästi suurempi kuin velan pääoma. Kuluriski itsessäänkin saattaa siis aiheuttaa velallisten passivoitumista tekemällä virheellisen velkomusasian riitauttamisesta tai takaisinsaannin hakemisesta kannattamatonta. Riski korostuu etenkin tapauksissa, jossa velkojan vaatimus on vain osittain virheellinen. Ulosoton säännönmukaisessa muutoksenhaussa kuluriski on huomattavasti vähäisempi, vaikka myös ulosoton muutoksenhaku voi kohdistua aineellisiin seikkoihin.

5.2 De lege ferenda -suosituksia ja jatkotutkimusehdotuksia

Tuomioistuinten tutkimisvelvollisuuden laajentaminen velkomusasioissa olisi perusteltua, jotta myös heikommassa asemassa olevien ja henkilökohtaisen taloudellisen kriisin mahdollisesti lamaannuttamien ylivelkaantuneiden oikeudet tulevat turvatuiksi. Vaikka suuret asiamäärät asettavatkin tuomioistuimille resurssihaasteita, asioita voisi seuloa riskiperusteisesti esimerkiksi velkojan aiemman toiminnan ja velallisen aiempien maksuhäiriömerkintöjen perusteella. Näin yksipuolisten tuomioiden aineellista oikeellisuutta voitaisiin edistää luopumatta täysin summaarisen käsittelyn tehokkuuseduista.

Kun velkomusasioiden aineellinen oikeellisuus tulisi ainakin pääosin huomioiduksi viran puolesta tuomioistuimissa, voisi myös *yksipuolisen tuomioiden lainvoiman saavuttamista tehostaa*. Takaisinsaannin määräaika koskeva sääntely on nykymuodossaan vanhentunutta ja epäselvää. Takaisinsaannin hakemiselle tulisi säätää toissijainen määräaika, joka laskettaisiin yksipuolisen tuomion antamisesta. Selkeä määräaika olisi hyödyksi sekä velkojille, velalliselle että tuomioistuimille. Sopivan määräajan määrittelyä tukisi lisätutkimukset siitä, millaisessa ajassa passiivisetkin velalliset yleensä tulevat tietoisiksi velasta ulosottomenettelyn vuoksi ja missä ajassa ylivelkaantuneet velalliset voitaisiin saada velkaneuvonnan piiriin.

Lopullisen tilityksen muutoksenhakua rajaava vaikutus tulisi poistaa. Tilityksen lopullisuuteen liittyvät perusoikeusongelmat ovat suurempia kuin ne hyödyt, joita

rajoituksella on tavoiteltu. Lopullinen tilitys on myös lopulta tarpeeton osa ulosoton muutoksenhakujärjestelmää. Ulosottovalituksia ja täytäntöönpanoriitoja koskee jo selkeämpi yksittäisiin toimiin ja päätöksiin kohdistuva määräaika, jossa on huomioitu myös tiedoksisaannin merkitys todellisen oikeussuojan edellytyksenä.

Vähäisempänä kehitystarpeena voidaan tämän tutkielman yhteydessä mainita *velkomusasioiden tarkempi tilastointi*. Etenkin yksipuolisten tuomioiden riitautuksista ja takaisinsaanneista tarvitaan tietoa, jotta velkomusasioiden käsittelyn ongelmakohtia voitaisiin tunnistaa. *Riitautusten ja takaisinsaatikanteiden tyypillisten perusteiden analysointi* olisi myös oiva kohde lisätutkimuksille. Samoin esimerkiksi *summaaristen haastehakemusten peruutuksista* pitäisi pyrkiä erottamaan, kuinka usein haastehakemus perutaan oikeusprosessin aikana tehdyn maksusuorituksen tai todellisen sovinnon vuoksi ja milloin kyse on massamuotoisesta haastetehtailusta, jossa puutteelliset haastehakemukset perutaan aina tuomioistuimen pyytäessä tarkempaa selvitystä saatavan perusteista.